

Legiunea Jandarmi Satu Mare

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 132 din 4 februarie 1946

Suntem informați că în noaptea de 30/31 ianuarie și 1 februarie a.c., tineretul român ce simpatizează Partidul Național Țărănesc (Iuliu Maniu) a făcut pe zidurile clădirilor din comuna Seini semnul partidului și a scris să „Trăiască Maniu”.

Evreii și comuniștii l-au șters și au scris „Trăiască guvernul, jos cu Maniu”.

În seara zilei de 20 ianuarie 1946, evreul Ungăr, de profesie măcelar, l-a bătut pe locuitorul Vida Gheorghe pe motivul că simpatizează partidul lui Iuliu Maniu și că ar fi făcut semnul roată pe ziduri. Cel în cauză n-a ripostat, însă i-a atras atenția că au să se socotească mai târziu.

Populația română, în special tineretul, agitată pe această temă, în seara de 1 februarie a.c., orele 21-22, când se întorceau de la școală, unde învățau cântece bisericesti, s-au întâlnit în piață cu inv. dir. Pătrașcu Alexandru și cu alții ce ieșeau din cărciuma lui Dragoș Vasile și Tiprec Petru, unul din grup a strigat „Jos cu jidanii”, „Trăiască Roata”, apoi au întâlnit pe secretarul Partidului Comunist din Seini, anume Chereji, care avea asupra sa o armă de vânătoare. Inv. dir. Pătrașcu i-a cerut socoteală cu ce drept poartă arma, în care timp unii dintre tineri au tăbărât asupra lui Chereji, pe care l-au trântit la pământ și bătut cu pumnii, în care timp a sosit și o patrulă de jandarmi care a aplanat conflictul.

Evreii alarmați au anunțat poliția Satu Mare, sosind la fața locului d-l șef al poliției și d-l Weiss, șeful Bir. de Siguranță[1], care au voit să rețină pe inv. dir. Pătrașcu, Bala Gheorghe și Vida Gheorghe și să-i ducă la Satu Mare, însă nu au fost reținuți de numiții, ci cazul a fost cercetat de șeful postului jandarmi Seini, iar dosarul cu actele dresate a fost înaintat Parchetului Tribunalului Satu Mare cu nr. 133 din 4 februarie 1946.

Spiritele populației române sunt foarte agitate pentru faptul că evreii nu au încredere în ancheta făcută de jandarmii români, aducând anchetatori străini de localitate.

Rugăm a se da ordin Poliției Satu Mare să nu se mai amestece în atribuțiile jandarmeriei, pe teritoriul rural, întrucât delegația ce le-a fost dată de Ministerul Afacerilor Interne a expirat la 1 ianuarie 1946, iar pe de altă parte Jandarmeria își face datoria fără părtinire și în cea mai perfectă legalitate.

Informație sigură.

Comandantul Legiunii Jandarmi Satu Mare
Căpitan Constantin V. Popa

Raportat: Inspect. G-1 al Jandarmeriei, Inspect. Jandarmi Oradea, Prefectura Județului Satu Mare.

(Arh.St.București, Inspectoratul General de Jandarmerie, dos. 64/1945, f.239)

[1] Ludovic Weiss (n. 1912), membru în PCR din 1945, șeful Siguranței și apoi al Securității din Satu Mare (1948-1953), ajuns până la gradul de locotenent colonel. Ca și în cazul de mai sus, în 1948 s-a mai ocupat de anchetarea unui grup de liceeni din Baia Mare, practicând tortura. A fost numit ca anchetator al lotului „Pătrășcanu”, iar ca răsplată pentru rezultatele obținute în dovedirea complotului antistatal a fost decorat cu ordinul „Steaua RPR”, cl. IV. După reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu ar fi emigrat în Israel (cf. Doina Jela, *Lexiconul negru. Unelte ale represiunii comuniste*, București, Edit. Humanitas, 2001, p.306-307).

52

Inspectoratul Jandarmi Oradea

Legiunea Jandarmi Sălaj

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 633, din 6 februarie 1946

Suntem informați că în județ curentul antisemit a început să se remarce pe zi ce trece, datorită penetrației evreilor, ajutați de partidele din FND, în toate ramurile comerțului și în industriile CASBI[1], a căror conducere o au evreii.

Curentul la început inexistent, acum se remarcă, când evreii întorși din deportare au căpătat foarte multe avantaje în detrimentul populației băștinașe.

Astfel, la conducerea întreprinderilor CASBI sunt 15 evrei, 1 român și 2 unguri.

Curentul antisemit astfel născut este speculat de reacționari, care prezintă situația exagerat și o demonstrează ca o greșeală remunerată a conducerii actuale.

Informație sigură.

Comandantul Legiunii Jandarmi Sălaj

Căpitan [indescifrabil]

Comunicat: Inspectoratul General al Jandarmeriei; Inspectoratul de Jandarmi Oradea ; Prefectura județului Sălaj

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 64/1945, f.187)

[1] După 23 august 1944, România a trebuit să scoată de sub prevederile legii 498/1942 („Monitorul Oficial”, nr. 152 din 3 iulie 1942) toate proprietățile aparținând Națiunilor Unite și să extindă dispozițiile ei asupra supușilor germani și maghiari. Astfel, la 2 septembrie 1944 a fost publicată în „Monitorul Oficial” (nr. 202) legea 443, privitoare la „regimul bunurilor supușilor statelor cu care România se găsește în război”. CASBI, abrevierea Casei Autonome de Supraveghere a Bunurilor Inamice, organism impus de Uniunea Sovietică după ocuparea României, ce avea ca atribuții preluarea și gestionarea bunurilor germane, maghiare, italiene etc, aflate pe teritoriul țării, a fost înființată abia din 10 februarie 1945 (prin legea 91, în „Monitorul Oficial”, nr. 33 din 10 februarie 1945), sub tutela Ministerului de Finanțe. În paralel, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri, s-a înființat în cadrul fiecărei prefecturi un Oficiu al Bunurilor Inamice (OBI), prin care se urmărea o mai rapidă identificare, preluare și administrare a bunurilor (cf. „Monitorul Oficial”, nr. 37 din 15 februarie 1945). CASBI a fost desființată prin legea 228/1948. Asupra acestei probleme, vezi: Florin Banu, *Activitatea casei de administrare și supraveghere a bunurilor inamice (1945-1947)*, în „Xenopoliana”, VII, 1999, nr. 1-2, p.45-66.

Direcțiunea Poliției de Siguranță
16 februarie 1946

RAPORT

Din inițiativa Uniunii Evreilor Români, de sub președinția d-rului Filderman, a avut loc ieri, 15 crt., la Fundația „Dalles”, sărbătorirea colonelului dr. Mauriciu Brociner, singurul supraviețuitor evreu veteran de război 1877-78[1]. La această festivitate au luat parte un număr de cca 4-500 de persoane, printre care intelectuali evrei, studenți și studente. De asemenea, a participat la această festivitate dl. col. Ulea, maestru de ceremonii al Palatului Regal[2], reprezentând pe M.S. Regele Mihai I.

Ședința a fost deschisă de dl. dr. W. Filderman, care a prezentat asistenței pe col. veteran Mauriciu Brociner. Colonelul veteran Mauriciu Brociner, luând cuvântul, a mulțumit asistenței care a venit să-l sărbătorească, scuzându-se că din cauza vârstei nu-și poate citi discursul, însărcinând cu aceasta pe avocatul Birnberg, șeful secțiunii tineretului din Uniunea Evreilor Români.

Colonelul veteran Brociner, prin glasul avocatului Birnberg, a arătat împrejurările prin care a intrat în armată, luptele la care a participat în războiul pentru independență de la 1877-78 și alte evenimente istorice în legătură cu acest război. Vorbind despre Regele Carol I și Regina Elisabeta, a spus că cei doi suverani erau democrați convingși, nu făceau distincție de rasă și regele Carol I a lucrat pentru apropierea României de Rusia, și că Regele Mihai I este un urmaș demn al Regelui Carol I, întrucât lucrează pentru democrație și relații cu URSS.

D-l g-ral Constantin Dragu[3] a vorbit despre eroismul colonelului Brociner în războiul independenței de la 1877-78 și în special de luptele de la Grivița. Dl. Gh. Serdaru-Galați, în numele foștilor combatanți din războaiele României, a arătat că în România foștii combatanți n-au făcut niciodată deosebire între rase și au socotit ca buni români pe toți aceia care și-au dat sângele pentru interesele naționale ale statului. Apoi a arătat că Rusia a sprijinit întotdeauna aspirațiile naționale ale poporului român.

A urmat la cuvânt apoi un tânăr recomandat ca fiind exponentul Tineretului Evreu, care a spus că evreii vor urma pilda colonelului dr. Mauriciu Brociner și vor merge până la sacrificiu pentru interesele poporului român și pentru Regele Mihai. Dl. Meyer, din partea Uniunii Evreilor Români, a spus că la 1848 evreul Rosenthal[4] s-a afirmat în lupta pentru cauza românilor și la 1877-78 colonelul Brociner și alți evrei au participat la războiul pentru independența României.

Ședința a fost închisă de dl. dr. Filderman, care a mulțumit asistenței venită să sărbătorească pe colonelul veteran Brociner, la orele 19.

Festivitatea sărbătoririi colonelului veteran Mauriciu Brociner s-a desfășurat într-o atmosferă de admirație pentru Regele Mihai, publicul aclamând și manifestând pentru Suveran.

(Arh.St.București, Prefectura Poliției Capitalei. Societăți, dos. 156/1947, f.6)

[1] Mauriciu Brociner a fost primul ofițer evreu în armata română, ridicat la rangul de sublocotenent la 15 iulie 1877, și a participat la asaltul din august asupra Plevnei în cadrul

Regimentului 8 Infanterie, prilej cu care a fost rănit. La 9 septembrie 1877, Mauriciu Brociner, alături de sergentul sanitar Mendel Leizer și sergentul Florin Bercovici sunt recompensați și citați prin ordin de zi al Marelui Cartier General. Pentru faptele sale, M. Brociner a fost decorat cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler și trecut ofițer activ în rândurile Regimentului 8 infanterie. A fost decorat, de asemenea, cu Ordinul „Virtutea Militară” cl. I și cu Ordinul rusesc „Stanislav cu spade”. De-a lungul anilor, Brociner a urcat în ierarhia militară a armatei române, ajungând colonel și chiar adjutant regal. Tot în cadrul acestui război s-au mai remarcat sublocotenentii evrei Erdreich și Armin Iaslovici, care au fost decorați cu „Virtutea Militară” cl. I, iar ulterior vor ajunge să poarte gradul de colonel. Cazul lor nu este singular, în timpul campaniei din 1877-1878 fiind înrolați 883 soldați evrei, mulți din ei fiind decorați. De altfel, evreii și-au adus o contribuție substanțială la Războiul de Independență, pe lângă nenumăratele donații în bani și materiale, participând efectiv cu o ambulanță a Comitetului Central Israelit (Ambulanța Româno-Israelită „Zion”), alcătuită din șapte trăsuri complet echipate, doi medici, un farmacist și 13 studenți mediciști, ambulanță stabilită în zona Verbița din Bulgaria și care a acordat asistență medicală la peste 600 răniți în cadrul asaltului de la Plevna. Asupra participării evreilor la acest eveniment vezi Lya Benjamin, *Evreii în războiul de independență (1877-1878)*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a evreilor din România”, București, 1997, nr. 1, p.102-114.

[2] Octavian Ulea era mareșal al Palatului Regal.

[3] Constantin Dragu (n. 1873), absolvent al Școlii fiilor de militari din Craiova, al Școlii de ofițeri de infanterie din București și al Școlii Superioare de Război. În timpul primului război mondial a comandat Regimentul 47 Infanterie, cu care a ocupat partea de sud a Basarabiei, iar în fruntea Brigăzii 41 a luptat pe Tisa, în 1919. A ieșit la pensie pe când era comandantul Corpului 3 Armată, cu sediul la Chișinău (1929). Sporadic a colaborat la ziarele „Universul” și „Cultul Patriei”.

[4] Este vorba de Constantin Daniel Rosenthal (1820-1851), fiul unor negustori evrei din Pesta, prieten cu C.A. Rosetti, cu care a călătorit la Paris în 1844, perioadă în care trece la creștinism, adoptând numele de Constantin. Participant activ la revoluția de la 1848 din București, prilej cu care dobândește cetățenia română. Ulterior trăiește în exil, de unde revine în Transilvania și este arestat de autorități. Ca pictor, a realizat portretul mamei lui C.A. Rosetti, mai multe tablouri cu diverși membri ai familiei Cornescu, dar și celebra alegorie istorică „România”.

54

Ședința în legătură cu problemele muncii printre evrei, din 19 februarie 1946

Participanții: tov. Vasile Luca, Liuba Chișinevschi, Ury Benador, Sraer, Maxy, Chiriță, dr. Sandu Liebllich, Lebli[1], Emil Dorian, Iscovici, Hervian[2], [Lascăr] Șaraga, Rosenzweig[3].

(...)*

Lascăr Șaraga: Mă bucur foarte mult că și eu, ca vechi simpatizant al partidului, pot participa la această ședință, care mi se pare că o să fie foarte fructuoasă și pentru orientarea noastră generală în problema evreiască, mai ales că d-ta, prin cuvântul de deschidere[4], ai înțeles să pui problema pe un plan mai general. Într-adevăr, nu se pune numai cazul Filderman, ci așa cum ai trasat de la început discuția, însăși problema evreiască în țară, care există. În ceea ce privește materialul concret în discuție și care suprastructurează dezbateră este și comunitatea evreiască. Aceasta a născut probleme și discuții și însăși consfătuirea noastră de azi în legătură cu situația generală a populației evreiești, și ca psihologie, de care trebuie să ținem seama.

Înainte de război, noi cu toții ne găseam pe planul ideii de construcție, ca prin așezămintele noastre să ne pregătim pentru șocul care trebuia să vie după victoria nazismului. Și atunci, după arătarea partidului, totdeauna bine chibzuită și justă, noi am militat pentru ideea unității evreimii. Aceasta era lozinca: o strângere a tuturor categoriilor sociale evreiești și fracțiunilor evreiești, pentru ca, prin construcție reală, pe teren, să putem pregăti populația evreiască să primească, pe cât posibil istoricește, șocul care va veni și a venit în mod dezastruos.

Dacă înainte de 23 august s-a pus problema existenței, după 23 august problema care s-a pus populației evreiești a fost aceea a reconstrucției așezămintelor evreiești, acele așezăminte care înainte de 23 august trebuiau să fie temelia pentru consolidarea în fața șocului venit și pentru rezistență și ceea ce după 23 august trebuia să fie campania atât de reușită a AP, a lecuirii rănilor războiului.

Până la 23 august, adevărul pur, pe care îl cunoașteți toți aici prezenți, este că păturile, vreau să spun cuvântul „păturile” conservatoare și burgheze evreiești, nu au înțeles lozinca noastră, nu au fost cu convingere și cu faptele alături de lozinca dată de Partidul Comunist, atât de potrivită, a unității evreiești, a fost o permanentă rezistență contra acestei lozinci. Iar după 23 august se constată în mod vădit o obstrucție la această lozincă, pe care o dorește toată populația evreiască, care este inspirată așa de cinstit de PCR. Obstrucția a fost și este permanentă, dar pentru ca noi să putem face față acestei obstrucții, trebuie ca însăși acțiunea noastră să fie eficientă și bine orientată și mai ales să țină seama de starea psihologică a populației evreiești și, cum ai subliniat d-ta chiar aici, ținându-se seama de situația populației evreiești în cadrul general al măsurilor legislative și administrative și în raport cu comportarea în general a celorlalte populații față de populația evreiască după 23 august.

Vreau în câteva cuvinte, foarte scurt, să trec la aspectul propriu-zis și să spun că după 23 august aproape totalitatea populației evreiești, politic și sufletesc, a făcut o adeziune caldă, hotărâtă pentru democrație și pentru motorul democrației, care erau partidele muncitorești. Dar a venit o epocă de decepție, de care trebuie să ținem seama. În primele luni după 23 august, fiind în masă și agitând anumite probleme, eram foarte tari, pentru că trebuia să ținem seama de psihologia masei în care lucram. Și dacă nu am greșit prea greu atunci, este pentru că totdeauna, și aceasta se poate dovedi cu anumite manifeste și declarații scrise, spuneam că guvernul e pus în strâmtoare și că e presat de forțele reacționare și că guvernul trebuie să ție seama și de psihologia maselor românești. Spuneam că populația evreiască trebuie să înțeleagă situația. Nu e mai puțin adevărat că legislația nouă nu a mulțumit populația evreiască. Și aceasta nu este cel mai grav, ci cum se aplică. Vă spun: există un adevărat dezmăț antisemit în aplicarea legilor. În administrație mai este încă o aplicare rasială, în sectorul fiscal se sabotează și nu se aplică măsurile de abrogare a legilor și dispozițiilor antievreiești.

Este în populația evreiască totuși dificultatea de a înțelege ceea ce noi intelectualii, prin urmare exponenții ei, care putem analiza la rece problemele, putem înțelege. Masele evreiești nu înțeleg că au fost salvate și că în definitiv, în cadrul general și în perspectivele generale, populația evreiască poate privi liniștită la viitorul ei. Masele evreiești, cu psihologia lor, înțeleg că au fost martirii principali ai războiului și că li se cuvine un tratament mai atent.

În sfârșit, s-a atins aici chestiunea aspectului sub care e privită populația evreiască din punctul de vedere al caracterului ei național. A trebuit să treacă multă vreme de la 23 august până când – nu cunosc alte detalii organizatorice – să

se admită apariția unei publicații în idiș, așa încât populația evreiască, care într-o măsură oarecare dorește și citește un organ în limba aceasta, nu l-a avut nici măcar pe plan politic.

Trec peste aceasta. Într-un cuvânt, tovarăși, există o dezorientare generală în populația evreiască. Care este situația acelor comunități care azi le recunoaștem în cadrul ideii de reconstrucție și de îndrumare a întregii populații evreiești spre democrație și încadrare în viața generală, în lumina ideii de reconstrucție? Care este situația lor? Ce am făcut noi, care sunt greșelile autocritic primate și ce trebuie să facem?

Situația comunităților evreiești din România după război a fost catastrofală. În general populația evreiască în mare parte încă nu era readusă la baștină din deportare și evacuare și dezrădăcinarea faptică a războiului. Cele mai multe instituții de asistență socială – extrem de importante –, de școală, de cultură, de cult (pentru că contează pentru o mare parte a populației evreiești acest lucru) și concret: clădiri, spitale, școli, sinagogi, băi rituale – vă vorbesc ca secretar general al comunității – distruse sau ocupate de autorități și chiar ocupate de particulari. Avutul acestor instituții, destul de sărac înainte de război, și de perioada antonesciană, în general furat, dispărut. Conducerile ad-hoc, cu impotența Centralei Evreilor din România[5] sau a inițiativei locale. Starea financiară – dezastruoasă.

Care este situația de la 23 august încoace? Încă și mai rea, mult mai rea, pentru că efortul de refacere sprijinit de stat este foarte anemic. Tendința noastră de a reface aceste instituții cu ajutorul generos și posibil al evreilor din America, tendința noastră de a reface aceste instituții și de a sprijini asistența socială și celelalte nevoi evreiești cu ajutorul populației înstărite, a fost pe de o parte neglijată în modul cel mai condamnabil și pe de altă parte sabotată în mod conștient și pervers de către elementele reacționare, să spunem, din viața evreiască și din conducerile evreiești, care pe de o parte fac monopol, atunci când vin fondurile din străinătate, pentru a stăpâni cu ele, și pe de altă parte vor ca aceste posibilități de oxigen pentru instituțiile noastre să fie numai în mâna lor. Și le-am lăsat să fie numai la discreția și în puterea lor.

Tov. Vasile Luca: A cui?

Tov. Chiriță: A lui Filderman.

Șaraga: Filderman și sioniștii, care sunt mai conștienți și mai activi decât noi. Eu vă dau acest referat, ca să vedeți situația. Uniunea comunităților din Bucovina de Sud am izbutit, prin anumiți oameni de ai noștri, să fie în general condusă numeric de FND-iști. Moldova este în general condusă de FND-iști. În Muntenia...

Tov. Vasile Luca: Sunt două feluri? O comunitate conduce o parte și altă parte: spitalele, instituțiile de binefacere sunt în mâna altei conduceri?

Șaraga: Comunitățile sunt alcătuite în Uniuni de Comunități, care la rândul lor formează Federația Bucovinei de Sud, Vechiului Regat. În Transilvania sunt 2 uniuni, una a evreilor mai bigoți și una a evreilor mai moderni, neologi[6]. Osebit există o uniune de rit spaniol[7]. Toate acestea formează Federația și în general conduce și administrează toate instituțiile. Spre deosebire de București și unele orașe, în care scapă anumite așezăminte foarte importante și care au fost totdeauna utilizate pe plan personal și politic de anumite elemente și chiar instituții, care produc fonduri și scapă controlului.

Cine conduce în Ardealul de Nord? Conduce Comitetul Democratic Evreiesc. Numai în Vechiul Regat este o stare de confuzie, în general, după dorința populației evreiești, a intrat sub orientarea și conducerea FND. Cu toate că noi am sta-

bilit o gravă carență, adică spre deosebire de sioniști, care sunt dinamici, conștienți, bine organizați, știu ce vor și au înțeles că acesta e terenul practic pe care se poate pune munca pentru orientarea populației evreiești și totdeauna au cerut să treacă și au reușit să treacă dorințele lor. E suficient de spus că pe planul limbii ebraice au reușit s-o introducă în școlile evreiești, ca o linie ideologică și de pregătire pentru emigrație și de punerea pecetei naționale asupra școlilor evreiești. Noi nu am reușit până acum să trecem și să oficializăm măcar un manual de limba idiș[8]. Totul se datorește carenței noastre, pentru că idișul în populația evreiască pe plan politic și cultural înseamnă progres. A fost o gravă greșeală că nu am avut până azi un ziar evreiesc. Filderman este de asemenea permanent activ pe toate planurile, legislativ, organizatoric.

Mă concentrez. Prin urmare, noi nu ne-am luat în serios rolul care ni se cuvenea, pentru că dacă o făceam, eram mai prezenți, aveam mai multă nevoie de lucru și prin lucru mai multă răspundere și prin răspundere am fi fost mai activi, mai constructivi și ne-am fi creat mai multe simpatii în populația evreiască. S-a arătat și prin presa sionistă carența și dezastrul în care ne găsim. Și eu vă spun în mod cinstit și conștient că în mare parte învinuirea care ni se aduce este adevărată. Nu am fost destul de prezenți pe plan evreiesc, nu ne-am ocupat destul. Ar fi timpul – sunt în totul de acord cu vederile tov. Luca. Orice ar face și orice a făcut un om în trecutul lui, se poate dărâma repede, dacă în fața opiniei populare este distructiv. Dar omul a fost arestat, a ieșit mărit din acest arest. După aceea a fost primit – și s-a făcut o largă publicitate – de primul ministru, de ministrii Pătrășcanu, Teohari și alte foruri superioare în stat, care au primit memorii și au promis soluționarea. Vă rog să nu uitați, pentru momentul psihologic în care vrem să luăm o măsură, că am fost nevoiți în anumite împrejurări de solemnitate, 10.V, 1.I, să dăm telegrame în numele populației evreiești și firește că omul le-a semnat și el. Îl avem noi la mână cu slăbiciuni, ezitări, dar în fața opiniei populare din țară, din străinătate, există ca un aderent al acestor manifestări. Nu vă mai spun că și în scriptele comunităților, în toate problemele este în favoarea lui, pentru că totdeauna s-a acoperit omul prin neglijențele conducerii. Omul este acoperit. Am referit tovarășilor mei totdeauna, ca să știe că nu ne jucăm. Și omul acesta are arhivă. Nu există lucrare importantă care să nu fie cu copie la el. Alaltăieri am vrut să-l pun în strâmtoare pe această chestiune, adică ca să salvăm din dezastru starea financiară a populației evreiești. A torpilat-o și sabotat-o conștient, a făcut-o permanent aceasta, dar totdeauna s-a acoperit. Și când i-am pus chestiunea categoric, a spus: „Redactez proiectul” – și s-a acoperit și în acest fel. La congresul UER a fost atacat de Iscovici, să vă spuie dânsul. Toate lozincile care au fost puse la acest congres au fost primite cu apatie, atacul împotriva lui Fildeman a fost primit cu răceală. Și a ieșit întărit.

Este lucru cert că conducerea lor este nefastă. Nu mai poate merge așa mai departe. Eu am făcut după 6 martie propuneri pe care în general le mențin.

Este cert că această ședință a fost convocată de tov. Luca, după convorbirea mea de ieri cu d-sa. Eu am venit ieri în cu totul alt scop, pentru că mi s-a cerut o anumită măsură, pe care o consider și acum bună. Însă cer ca reversul medaliei, adică a izbucnirii lui brutale, să fie succesul imediat: un regulament al Ministerului Cultelor pentru aplicarea legii cultelor, pentru a se aplica principiul impunerii obligatorii. O lege rapidă de trecere în patrimoniul și sub controlul obștilor a bunurilor evreiești producătoare de venituri. O îndulcire a situației legale a populației evreiești și mai mult interes din partea tovilor comuniști la problemele

evreiești. V-am adus ieri un memoriu pentru această chestiune. Acesta a fost scopul precis pentru care am venit ieri la tov. Luca. Și am mai venit să-l rog pentru consolidarea situației mele personale, pentru că știu că voi fi grav atacat pe chestiunea aceasta, de coadă de topor etc. Ce am spus ieri? Măsura care se ia este bună, dar dacă nu vom avea imediat câteva succese, ne vom compromite radical. Și am vrut să am aceasta asigurat. Tov. Luca a văzut cu totul altceva după expozeul meu și a convocat ședința.

Eu nu abzic de la soluția ultimă, care este de disperare. Pentru că s-au încercat multe soluții, soluția de izgonire a lui Filderman și a fildermanismului și din conducerea Federației, și comunității, pe calea unei grupări de organizații evreiești care să meargă în front unic cu noi pe acest plan. Ar fi fost o soluție ideală. Nu am reușit și nu putem reuși pentru că toate aceste organizații au căutat să impună pecetea lor. Propun ca, corespunzător realității politice a populației evreiești, care se găsește încadrată nu numai în organizații evreiești, să nu abzică de la problemele evreiești. Iată, dl. Sraer, care e la AP. Cum este posibil ca evreii din AP să nu fie reprezentați în conducerea și în orientarea comunităților și instituțiilor evreiești? Nu este posibil. Am spus după 6 martie tuturor tovarășilor să intre reprezentanți ai AP. Cine va îndrăzni să crâcnească, ca o asemenea organizație, așa de simpatizată și care în populația evreiască în special din Moldova a lucrat așa de intens, să nu fie în conducere? Cine va contesta funcționarilor salarizați de ministere dreptul de a fi reprezentați în conducere? Și cine va îndrăzni să ridice chestiunea că sunt acolo și evrei din altă fracțiune, care se cheamă UP?

De exemplu, eu eram vicepreședintele juriștilor UP. Nu făceam parte din absolut nici o organizație evreiască[9]. Dar ce, eu nu am dreptul să-mi spun cuvântul? Și când am propus aceasta într-o ședință plenară a Federației...

Un tovarăș: Nu e la chestie.

Șaraga: Acum nu sunt la chestie... V-am spus, acesta este leacul după mine. Și dacă acest leac se aplica, ce s-ar fi întâmplat? Am fi căpătat o majoritate, că la un moment dat ar fi fost pus pe linie secundară. Și tot ce ne împiedică ei să realizăm, s-ar fi realizat prin majoritatea noastră. Așa a fost și este încă situația azi: că noi suntem o minoritate care totdeauna suntem siliți să asistăm pasivi, să vedem cum ceilalți reușesc să-și impună punctul lor de vedere. Noi nu am reușit decât să fim la remorca lor și, pentru că trebuie, de multe ori colaborăm.

Tov. Vasile Luca: Ați înțeles să cuceriți masele?

Șaraga: Și aceasta se poate face printr-o hotărâre a ministrului Burducea. Eu vă spun: nu abzic. Sunt și acum de acord. Am semnat și mențin semnătura. Dar trebuie aceasta să fie căptușită printr-o promisiune reală a tovilor, ca acest act, care este un act brutal, să capete în urmă replica cealaltă, stimulentele populației evreiești și în opinia publică, care să ne dea justificarea faptului.

Tov. Lebli: Noi am pornit la formarea Comitetului Democratic Evreiesc cu un obiectiv precis: unitatea populației evreiești în lupta pentru sprijinirea forțelor democratice ale țării, pentru distrugerea ultimelor rămășițe fasciste din rândurile noastre. Acest plan de muncă pe care l-a avut CDE, formulat în apel, a găsit în primele zile ecou în ulița evreiască. Dovadă, acele întruniri care au fost făcute imediat după formarea comitetului, pe baza acelui program.

Ce s-a întâmplat însă? CDE s-a culcat puțin pe lauri și a spus că sarcina îi e încheiată. A obosit probabil sau nu și-a înțeles suficient rolul. În loc ca conducerea pe linia care era justă să mobilizeze masele evreiești și să facă educația populației evreiești în momentele acelea în care populația evreiască, dacă înclina către Zissu

sau mai optează pentru Filderman, aceasta se datora și se datorează că nu este încă educată pentru susținerea democrației, educație care revine CDE. Și atunci, desigur că încheindu-se campania de susținere a democrației și de combatere, pe linia susținerii democrației, a reacțiunii din rândurile noastre, era explicabil ca, demobilizându-se CDE, să se mobilizeze reacțiunea. Și dacă azi există un curent Filderman, dacă acum începe să se înfiripeze și un curent Zissu, aceasta nu atât datorită faptului că populația evreiască își îndreaptă privirile spre emigrare sau nu, că problema Palestinei este sau nu deschisă pentru ei, că Filderman le va rezolva sau nu problemele, ci din cauză că nu a existat o mobilizare democratică în ulița evreiască. Populația evreiască are astăzi cu totul alte preocupări decât ale Palestinei; sunt în primul rând problemele negustorilor, muncitorilor, intelectualilor, femeilor din ulița evreiască, probleme legate de propria lor existență, de rezolvarea acestor probleme.

Ce trebuie să facă CDE? Acționând pe linia aceasta, am fi putut demasca reacțiunea, am fi putut s-o izolăm de masa populației evreiești. Noi nu am făcut acest lucru. În schimb, în loc să continuăm pe linia CDE, care căpăta priză în masă, ne-am împotmolit în probleme teoretice, am ajuns la coada sioniștilor...

Șaraga: Exact.

Tov. Vasile Luca: Just.

Tov. Lebli: ...și am început să facem discuții pe chestia problemelor evreiești, nu pe linia programului democratic. Noi lupta pentru unitatea evreilor nu am dus-o pe principiile democratice de atunci ale democrației, care ar fi avut un revers în a lovi reacțiunea, ci condiționând-o de atitudinea noastră față de problema națională sau a Palestinei. Și lucrul nu este întâmplător. Urmăriți o serie întregă de numere din „Unirea”, unde veți găsi câte 10 articole despre problema națională, dar nici un articol care să trateze problemele...

Tov. Vasile Luca: Despre problemele de aici trebuia scris, cum se rezolvă just problemele, despre aceasta trebuie scris.

Tov. Lebli: Nu aș vrea să cad în altă extremă, că CDE ar fi trebuit să lase sioniștilor să se ocupe de problema națională. Dar programul CDE are ceva foarte caracteristic: se ocupă de problemă, dar în mod concret, nu teoretic. Și acesta ar fi fost mult mai just. CDE și-a pierdut din perspectiva cunoașterii realităților populației evreiești.

Să facem unele aprecieri. De exemplu, că tov. Benador trece problema Zissu pe primul plan și Filderman trece pe al doilea. Aceași greșală a făcut-o și tov. Popper, când din cauza unei greșeli a tov. secretar de la CDE, care nu a pus bine problema, masele s-au izolat de CDE. Nepunând problema în spiritul masei, a demobilizat populația evreiască, a izolat-o, neantrenând-o la susținerea problemelor ei vitale de viață.

În momentul de față, noi putem da satisfacție populației evreiești, îi putem rezolva toate problemele? Ar fi o sarcină imposibilă. Nici ce spune Șaraga nu este just. Pentru că dacă ne-ar da guvernul de trei ori bugetul de care avem nevoie, nu am putea activa populația evreiască. Preocuparea noastră este să arătăm ce face acest guvern pentru noi, sprijinul pe care ni-l dă. Dar este sarcina exclusivă a guvernului să rezolve problemele evreiești sau aceste probleme trebuie rezolvate de populația evreiască, împreună cu poporul român?

Pentru aceasta trebuie să facem educație, arătând sarcinile pe care le are populația evreiască. Tu evreu negustor, intelectual, ce faci pentru a ajuta la refacerea țării în care se include și refacerea ta economică? Noi nu am făcut această educație

politică a maselor. Și masa evreiască de aceasta are nevoie, să înțeleagă problemele, ca să ajute la îndeplinirea sarcinilor guvernului. Și ne trezim în prezent cu problema Filderman. Aceasta este situația și va fi atâta timp cât elementele noastre democratice vor fi demobilizate. În măsura în care vom mobiliza toate forțele noastre și vom lucra, nu va exista reacțiunea, după cum nici Maniu față de forțele democratice, cu toate încercările, nu poate reprezenta o forță și nu va putea să nu fie demascat și mobilizată, îndrumată populația pe drumul nostru. Lucrurile de amănunt pot fi discutate sub 10 aspecte, problema esențială este, a fost și rămâne această chestiune.

În cazul lui Filderman văd că ne găsim în fața unei adrese. S-a întâmplat o chestiune unde intră în joc Federația și... iată metoda de comandă, când un membru comunist în Federație nici măcar nu a întrebat: „Tu ești acolo, ești de acord, cunoști problema aceasta?” Ei bine, un comunist, membru în Federație, vicepreședinte al Uniunii de comunități, nu știe nimic de acest lucru. Iată încă un fel de a se lucra, de a se izola membrii de partid de anumite hotărâri importante. Iată, aceasta ne dovedește încă o dată metoda de comandă.

Cum facem totuși să-l izolăm pe Filderman? Problema aceasta, ca și problema Zissu, nu trebuie în momentul de față să fie dată peste cap. Este necesar înainte de se pornește la un act forte, un răgaz de mobilizare a populației evreiești. Și în momentul când ne vom da seama, nu că este complet izolat, dar că este momentul propice, numai atunci să pornim la un act mai forte, explicând populației evreiești de ce s-a procedat la acest act. Deci, trebuie făcută o acțiune intensă pentru demascarea lui, pentru explicarea unor situații în care se complăce Filderman și pe urmă pornit la o acțiune mai forte.

Tov. Vasile Luca: Și nu prin forme administrative.

Tov. Iscovici: Eu mă mențin riguros la chestie. Fără îndoială, este și o problemă a Comitetului Democratic Evreiesc. Multe chestiuni reale au fost atinse aici și trebuie luate măsuri de îmbunătățire. Însă problema Comitetului Democratic Evreiesc nu este o problemă care să ne preocupe în momentul de față, pentru că s-au ridicat în discuție alte chestiuni. O să fiu foarte scurt și o să spun că dacă s-a ajuns la această soluție, este pentru că s-au încercat toate soluțiile...

Tov. Vasile Luca: Să acoperim incapacitatea noastră politică...

Tov. Iscovici: În momentul când am trecut la această soluție, este pentru că tot noi am fost sesizați că în această chestiune Filderman trebuie înlocuit imediat. În baza acestei situații, după ce am încercat toate celelalte soluții, care nu au dus la rezultatul pe care noi îl scontăm...

Tov. Luca Vasile: Și pe care le-am făcut fără convingere. Știți ce concluzie am tras eu aici? Că voi cereți de la partid ca să-l acuze pe Filderman. Pentru că voi nu sunteți convinși că Filderman este un ticălos. Eu deocamdată nu văd pentru ce trebuie Filderman înlăturat. Poate putem lucra cu el... Voi cereți izolarea prin guvern...

Tov. Iscovici: Tovii nu sunt lămurii pentru ce Filderman este un reacționar. Eu, care nu sunt în ulița evreiască de atîta vreme, mă mir că chestiunea se pune așa. Dar numai după 23 august, permanenta opoziție pe care a făcut-o...

Tov. Maxy: Eu mă mir că tov. Luca o pune.

Tov. Vasile Luca: Păi se spune că Filderman a colaborat cu noi în timpul ilegalității și se cere ca partidul să ceară înlăturarea...

Tov. Iscovici: Păi și Maniu, și Brătianu au colaborat după 23 august, ceea ce nu înseamnă că acțiunea noastră împotriva lor nu este justă. Ce a făcut? A sabotat per-

manent toată acțiunea de a demasca „istoricii”, toate intrigile care se țeseau în jurul guvernului și în țară, și în străinătate. Filderman și-a făcut un titlu de glorie cu protestul din 8 noiembrie. Și nu trebuie să demonstrez aici de ce Filderman e unealta reacțiunii din țară și străinătate. Aceasta nu trebuie demonstrat, este un lucru de la sine înțeles, clar. Noi numai în fața acestei măsuri urgente pe care trebuie s-o luăm, pomenim în memoriu de situația dezastruoasă...

Tov. Vasile Luca: Concret, o întrebare: socotești că Filderman este politicește izolat, că înlăturarea lui acum cu ajutor guvernamental va întări influența democrației în ulița evreiască? Concret, da sau nu?

Tov. Iscovici: Problema este următoarea...

Tov. Vasile Luca: Și dacă este atât de urgentă chestiunea, că noi trebuie să trecem neapărat la aceste măsuri, înainte de a încerca totuși izolarea politică a lui Filderman de ulița evreiască?

Șaraga: Sau prima etapă: micșorarea influenței lui.

Tov. Iscovici: Îndepărtarea lui Filderman este absolut necesară, altfel noi nu vom putea lucra și trece nici un fel de măsuri democratice pentru îmbunătățirea situației populației evreiești. Care este metoda? Fără îndoială, nici o acțiune de îndepărtare și de lovire într-un reacționar nu trebuie făcută fără pregătirea politică necesară.

Tov. Vasile Luca: Dacă și noi am spune că arestarea lui Maniu este o chestiune urgentă? Și dacă am veni să spunem că din cauza lui Maniu și Brătianu nu putem lucra și nu putem influența masele?

Tov. Iscovici: Fac o remarcă...

Tov. Vasile Luca: Cum unii tovi au spus că popa din sat trebuie arestat, pentru că împiedică... Și le-am spus: nu popa împiedică, ci țărani. Și dacă l-ați aresta pe popă, țărani ar fi cu noi? Nu? Atunci de ce-l arestați pe popă? Să gândim politicește

Tov. Iscovici: Nu este vorba de arestarea lui Filderman. Cu toate că a fost arestat, fără ca noi...

Tov. Vasile Luca: Nu poate fi arestat nici 2 zile, fără să iasă pe urmă martir.

Tov. Iscovici: Arestarea lui s-a făcut fără ca noi să știm și să cunoaștem mobilul. Dar aici nu e același caz, aici trebuie scos de la o conducere.

Tov. Vasile Luca: Dar cum îl scoți din conducere? Cu metode teroriste? Cu metode administrative?

Tov. Iscovici: Fără îndoială că trebuie pregătită și susținută întâi acțiunea politică. Până la urmă tot aici ajungem...

Tov. Vasile Luca: Păi ați înaintat o acțiune pentru ca să fie răsturnat cu intervenția lui Burducea. Trebuie să ne gândim politicește, să fim oameni politici și nu oameni influențați de oricine și care să mergem la rezistența cea mai ușoară.

Tov. Sraer: Care este soluția?

Șaraga: Este totuși o situație dezastruoasă și măsuri trebuie luate.

Tov. Iscovici: Fără îndoială că trebuie pregătită o campanie întreagă...

Tov. Liuba: Și cum se explică chestiunea cu procesul, că nu a apărut în gazetă?

Tov. Vasile Luca: Dar cum se explică că martorul comunist nu voia să depună împotriva lui Filderman? Și atunci cum pot fi împotriva lui? Masoff care era martor...

Tov. Chiriță: E agent.

Tov. Maxy: E membru de partid. Cum îl insultă? Ai știri de la Ministerul de Interne și știi că era agent?

Tov. Vasile Luca: Dacă ai ceva date, la cadre se ridică chestiunea, nu aici public.

Tov. Maxy: Este un tov. care s-a consultat cu CC în privința mărturiei pe care trebuia s-o aibă. Și nu trebuia să vie la CC, ci la Comitetul Democratic Evreiesc.

Tov. Chiriță: Când a început procesul m-am sesizat, m-am dus la tov. Luca și am arătat cum trebuie pus în presă...

Tov. Vasile Luca: Mie îmi arăți cum trebuie pus...?

DI. Șaraga: Eu nu am cerut ca punctul de greutate să fie ajutorul statului.

Tov. Chiriță: Eu am dat anumite lucruri, am dat aceste lucruri... tov. Pătrășcanu...

Tov. Vasile Luca: Nu trebuie convins tov. Pătrășcanu. Ce a făcut Comitetul Democratic Evreiesc pentru demascarea acestor ticăloși, care au lucrat cu Antonescu și au jefuit populația evreiască, au trimis oamenii în lagăr? Și ce ați făcut pentru demascarea lui Filderman?

Tov. Chiriță: Îmi dai voie să spun două cuvinte. Sau dacă nu, ai aici raportul scris.

Tov. Vasile Luca: Ce ai căutat la tov. Pătrășcanu?

Tov. Chiriță: D-ta m-ai trimis.

Tov. Vasile Luca: Pentru ce te-am trimis?

Tov. Chiriță: Pe chestia procesului, cum trebuie dus acest proces.

Tov. Vasile Luca: Cum să te trimit la tov. Pătrășcanu ca să te consulți?

Tov. Chiriță: A da..., te-am confundat cu tov. Ioșca[10]. Și ai să citești în raport, că eu am sesizat partidul...

Tov. Vasile Luca: Adică Comitetul Democratic Evreiesc să stea și tov. Pătrășcanu sau eu, sau CC al partidului să organizeze procesul?

Tov. Chiriță: Și totuși, am dat la gazetă.

Tov. Vasile Luca: Eu regret foarte mult că nu putem continua, pentru că am altă ședință la ora 11.

Tov. Sraer: Numai un minut. Cred că problema evreiască nu este o problemă de număr – se judecă greșit problema evreiască în România –, ci o problemă de calitate, care depășește conturul național.

Doi: în ce privește problema concret în legătură cu scoaterea lui Filderman, cât timp el nu este izolat de populația evreiască, cât timp nu s-a făcut nimic concret pentru izolarea lui, nu se poate face nimic pentru scoaterea lui. Am mobiliza numai forțe naționale și internaționale împotriva noastră. Și apoi, nu este nimerit momentul actual pentru aceasta. Noi la problema Sărățeanu[11] adăugăm o altă problemă și coalizăm forțe internaționale împotriva guvernului. Deci, scoaterea lui Filderman este complet periculoasă și mergem pe linia izolării noastre complete de populația evreiască. Problema însă, în întregime, trebuie discutată. Nu așa...

Tov. Vasile Luca: Eu am să dau un răspuns acum și propun altă ședință, pentru că acum trebuie să plec. Nu putem discuta mai amănunțit problema pe care trebuie s-o rezolvăm, dar vreau să spun câteva cuvinte despre linia noastră și a Comitetului Democratic Evreiesc.

Tov. Liuba: Și despre gazetă.

Tov. Benador: Sigur, care e expresia în afară. Pentru că Comitetul nu se vede, dar gazeta da.

Tov. Sraer: Da, în loc să fie o gazetă de propagandă, a devenit o gazetă teoretică...

Un tov.: Degeaba vom avea linia, dacă nu vom avea oameni capabili. Aceasta este problema centrală.

Tov. Vasile Luca: Eu vreau ca această ședință să continue altă dată și cât mai repede.

Tov. Benador: Tovii din comitet să vie cu o listă de oameni.

Tov. Vasile Luca: Când noi am pus problema creării Comitetului Democratic Evreiesc, noi am vrut să creăm o mișcare democratică evreiască, care să combată reacțiunea evreiască, s-o izoleze din punct de vedere politic și în același timp Comitetul Democratic Evreiesc să lupte alături de noi împotriva rezistenței reacțiunii românești de a rezolva problema evreiască, despre care a vorbit tov. Lebli. Noi de multe ori am spus – chiar la întrunirile acestea publice, și am fost foarte bine primiți de masa evreiască – că sunt revendicări juste și nejuste. Și noi trebuie să luptăm ca revendicările juste să fie rezolvate. Dar trebuie ținut cont de situația, de împrejurările în care se desfășoară această luptă. Cu cât democrația se va întări, cu atât revendicările vor fi mai ușor rezolvate. Tot așa ca și oricare alte probleme, pentru că noi multe probleme nu le-am rezolvat nici pentru populația românească, pentru că nu am avut putere. Indiferent că există piedică înăuntrul guvernului și în afara lui, în situația generală politică, economică, financiară. Aceasta ne-a împiedicat să rezolvăm o serie de probleme care ar trebui să fie rezolvate.

Sarcina Comitetului Democratic Evreiesc era să puie problemele imediate, revendicările imediate, juste ale populației evreiești. Pe linia aceasta am și început să lărgim... Dar treptat, acest Comitet Democratic Evreiesc a început să alunece pe căi greșite. Comitetul Democratic Evreiesc avea sarcina de a lupta împotriva fascismului evreiesc, împotriva acestor elemente reacționare, profasciste evreiești, și pentru revendicările imediate ale populației evreiești. Și în loc de aceasta, ne-am trezit că Comitetul Democratic Evreiesc s-a ocupat mai mult dacă Luca este antisemit sau nu, dacă tov. Pătrășcanu este antisemit sau nu... Cu aceasta se ocupa, în loc să se ocupe cu problemele pentru care a fost creat și cu care trebuia să se ocupe. S-au transformat în niște palavragii care nu au ce face și se ocupă cu problemele acestea...

Nu demult am avut o discuție foarte ascuțită pe chestia dacă evreii sunt o națiune. Au căutat să mă atragă și pe mine pe tema aceasta, ca să ne ocupăm nu cu problemele care se pun, ci cu aceste discuții... Și văd că și în gazetă aceasta a ajuns problema principală: dacă populația evreiască este o națiune, un popor separat sau nu. Ocupându-ne de aceasta, în loc să ne ocupăm de problemele concrete care se pun, noi ajutăm dușmanilor.

În ce privește lupta care se duce în aparatul administrativ, în justiție împotriva elementelor reacționare, este greșit în orice caz de a crede că noi sprijinim guvernul tolerând și închizând ochii la toate porcăriile pe care le fac organele în subordine, un judecător oarecare sau oameni din aparatul de stat. Cum vom putea noi atunci curăța aparatul de stat și crea un aparat de stat cu adevărat democrat? Acolo unde 90% au fost puși reacționari și antisemiți în timpul regimurilor reacționare, cum să dea ei sprijin pentru aplicarea drepturilor acordate evreilor? Păi la fel avem și rezistența acestora împotriva ungarilor. Poate nu la fel de mare ca împotriva populației evreiești, dar sunt greutăți. Sunt greutăți create din partea elementelor reacționare din afară de guvern, din partea celor care fac parte din guvern..., din partea aparatului de stat. Și atunci noi trebuie să luptăm pentru aplicarea a ceea ce s-a acordat de acum, demascând individual pe cei care sabotează și cerând măsuri din partea guvernului. Să fie o luptă deschisă pentru democratizarea vieții noastre. Să atragem ulița evreiască în această luptă și să arătăm care este aici rostul evreilor, cum trebuie să participe la refacerea țării, pentru că fără aceasta nu se pot rezolva nici revendicările lor. În zadar vor cere diferite lucruri, dar nu le vom putea rezolva.

Cum am spus la întrunirea care a fost: dacă vrei să plecați în Palestina sau oriunde, mă rog, nimeni nu vă oprește. Dar dacă, atâta timp cât sunteți aici și în altă parte, luptați contra democrației, contra guvernului, înseamnă să pregătiți din nou lagărele morții. În acest spirit trebuie să li se puie chestiunile, în spiritul celor vorbite de mine și tov. Ioșca la această întrunire. Pe această linie trebuie să lucrați. Cum am pus just chestiunea, deși nu am satisfăcut nimic concret, dar am arătat cum se pot satisface revendicările populației evreiești, cum se poate apăra de o nouă nenorocire, a fost primit cu mare entuziasm. Aceasta era linia pe care trebuia să meargă Comitetul Democratic Evreiesc și nu să demobilizeze pentru că în cutare sau cutare chestiune nu am putut obține imediat rezolvarea. Păi un comitet se impune. De ce a știut Filderman să se impună și să fie primit de președintele de guvern? Pentru că guvernul nu a avut cu cine să stea de vorbă, pentru că Comitetul Democratic Evreiesc nu a stăruit, nu a dus o luptă serioasă, ca să se simtă că există. Pentru că dacă se simțea că există, ar fi avut și autoritate și ar fi fost susținut de mase și ca rezultat concret s-ar fi ajuns la izolarea lui Filderman și a lui Zissu. Dar dacă noi nu am făcut acest lucru, când așteptăm ca altcineva să-l izoleze pe Filderman de evrei. Intervenim la Burducea... Intervenția este o metodă absolut falsă, nejustă, este o metodă nedemocratică, necomunistă. Noi folosim puterea noastră, autoritatea de stat, acolo unde trebuie să mobilizăm masa. Putem folosi și aceste metode de stat pentru a împiedica activitatea reacțiunii, dar nu aceasta este principalul, ci munca noastră politică, de lămurire și de mobilizare a maselor, de izolare politică a reacționarilor. Pentru că nu ar fi fost greu să-l arestăm de mult pe Maniu și să-i spunem: ești un criminal de război, responsabil de dezastrul țării. Ar fi fost foarte ușor de făcut din punct de vedere birocratic și polițist, dar care ar fi fost rezultatul politic? Putem noi să spunem că Maniu este complet izolat de mase? Nu. Cum nu este fascismul încă stârpit din țară și mai are influență. Reacțiunea operează pe linia antisemită, antimaghiară. De ce în special contra ungarilor și a evreilor, de ce nu împotriva nemților? Niciodată nu vezi aceasta. Ea operează pe linia aceasta antimaghiară, antisovietică, apelează la spiritul șovin și antisovietic, caută să mențină acest spirit pentru a-l folosi ca să lovească în democrație. De multe ori ne întrebă și tovii, de ce nu luăm măsuri mai energice, ca să-i arestăm și să-i distrugem pe acești reacționari. Dar ce faci, dacă cu aceasta întărești în mase ideea că guvernul aceasta este un guvern dictatorial, terorist și te izolezi de mase?

Proletariatul niciodată nu poate cuceri puterea fără voința majorității poporului. Noi trebuie să ținem seama de nivelul politic al maselor și să ridicăm tot poporul, să-l facem să înțeleagă rostul luptei noastre lărgind astfel lupta noastră împotriva dușmanului principal, împotriva rămășițelor fasciste și a clicii reacționare. Împotriva acestora putem mobiliza nu numai clasa muncitoare, ci și masele largi populare. Dar dacă noi am merge cu arestări, cu asemenea măsuri?... Am putea noi mobiliza masele largi fără a izola politicește acești bandiți? Că sunt dușmanii poporului, știm bine și câteodată te revoltă până în suflet porcăriile pe care le fac și îți vine să-i dai cu capul de pereți. Dar cu toate acestea trebuie să-i răbdăm și să ducem munca politică de lămurire.

Și noi deodată venim cu acest Filderman, despre care, iată, eu pur și simplu nu știu. Am auzit câteva fapte murdare, că ar fi folosit din punct de vedere material de pe urma nenorocirii evreilor, pentru interese personale. Asemenea acuzații am auzit. Dar vedem că Filderman susține revendicările evreilor, ceea ce nu face Comitetul Democratic Evreiesc.

Tov. Chiriță: E puțin exagerat.

Tov. Vasile Luca: Exagerat sau nu, dar nu o face consecvent, nu merge consecvent pe această linie. A spus cineva aici că a devenit codița sioniștilor. Linia începe să fie dată de sioniști și nu de nevoile acestor mase, care în imensa lor majoritate nu se gândesc la imigrare în Palestina. După părerea mea, majoritatea populației evreiești dorește să aibă aici drepturi, libertăți, posibilități de trai. Intelectualii, muncitorii, țăranii evrei pe care îi avem în Ardeal în unele părți. Acești oameni se gândesc cum să trăiască aici și atunci principalul este ca noi să ne ocupăm să creăm aceste condiții pentru ei. Acesta este rostul Comitetului Democratic Evreiesc. Să se ocupe în mod hotărât și consecvent cu problemele care trebuie rezolvate, măcar atâta ca să se aplice în practică ceea ce s-a legiferat. Cu aceasta mobilizezi populația evreiască. Dar dacă lipsește munca politică de lămurire, vrei să folosești puterea de stat? Ca din oamenii în care vom lovi să facem martiri în ochii populației evreiești? Nimeni nu a îndrăznit să spuie că Filderman e izolat politicește și înlăturarea lui, în felul pe care-l propuneți, ar însemna înlăturarea influenței lui în masa evreiască. Nimeni nu a îndrăznit să spuie că prin înlăturarea lui s-ar întări influența noastră în masa evreiască.

Tov. Chiriță: Eu susțin că da, tov. Luca, și o voi dovedi cu acte.

Tov. Vasile Luca: Nu poți dovedi aceasta cu nici un act.

Tov. Chiriță: Numai provincia s-o am...

Tov. Vasile Luca: Păi atunci este o majoritate. Și pe mine m-a frapat cum a pus dl. Șaraga chestiunea, că majoritatea comunităților din țară sunt conduse de FND. Atunci de ce este nevoie de intervenția lui Burducea? De ce nu am merge pe linia aceasta de a pune problema și comunitățile de ce au ajuns în halul în care se găesc? De ce nu ați convocat un congres, ca să alegeți o conducere bună?

Dl. Șaraga: Admirabilă idee.

Tov. Benador: Dar periculoasă, pentru că nu este situația cum spune el.

Tov. Vasile Luca: Dacă noi punem problemele în mod just, nu cucerim majoritatea populației evreiești în jurul nostru? Și Zissu... De ce să facem noi unitate între Zissu și Filderman, ca să meargă împotriva noastră? Cu aceste metode cu care încercăm să-l înlăturăm pe Filderman... Eu trebuie să mă mai interesez și în altă parte. Oare nu suntem noi vinovați că Filderman s-a dus la reacțiune după 23 august? Oare nu am fost noi prea sectari, nu am înțeles prea îngust problema? Poate ar fi fost posibilă o colaborare cu Filderman. Ce deosebire este între Sărățeanu și Filderman?

Tov. Chiriță: Mare.

Tov. Maxy: În favoarea lui Filderman.

Tov. Chiriță: Nu.

Tov. Vasile Luca: Ca să se dărâme un mit, s-a pus acolo un oarecare...

Tov. Chiriță: Și [Al.] Șafran...

Tov. Vasile Luca: Să nu vorbim de Șafran. Să nu fim noi atât de naivi să credem că populația nu înțelege manevra care se face, schimbarea care s-a făcut la UER, că a fost făcută de Sărățeanu. Am câștigat noi ceva cu Sărățeanu în ulița evreiască? Nu vreau să afirm concret, pentru că nu știu. Dar poate că ar fi fost posibil de a colabora cu unul care avea influență în ulița evreiască, în așa fel ca el să fie silit să ne urmeze, cum l-am silit pe Tătărescu să semneze reforma agrară împotriva teoriei și dorinței lui[12]. Tot așa, dacă l-am fi înconjurat și am fi pus problema cum trebuie, poate am fi reușit ca Filderman să ducă linia care trebuia. Pentru că dacă puneți în fața populației evreiești problema în mod just și Filderman s-ar fi opus, se izola singur.

Deci, am lăsat la o parte caracterul politic al acestei lupte și am mers pe linie de culise, de aranjamente, de intervenții, care ne-au dus la izolarea de masele evreiești. Deci, pe Filderman nu am reușit să-l izolăm și am face o mare greșală dacă am lăsa ca problema să fie rezolvată așa cum s-a propus, cu înlocuirea imediată a comitetului Federației. Comitetul Democratic Evreiesc trebuie să fie întărit cu elemente mai de vază, fie ele comuniste sau social-democrate, sau fără de partid..

Tov. Chiriță: Firma.

Tov. Vasile Luca: Nu este vorba de firmă, pentru că nu punem numai oameni de firmă, ci oameni cu influență politică. Să fie oameni fără pată, pricepuți în problemele evreiești. Și chiar dacă nu au suprafață acești oameni, este ușor să crezi simpatie pentru oameni care merg pe linia justă politică și luptă pentru revendicările evreiești. Trebuie să fie oameni cinstiți și înconjurați de o gardă activă de comuniști. Atunci noi vom putea crea ceva serios și atunci vom putea face ca Filderman să fie nevoit să țină cont de noi. Și Filderman o să gândească atunci cu cine e mai bine de mers. Sau dacă este atât de murdar cum spuneți, atunci, lucrând serios, să mobilizăm populația evreiască pentru a-l izola. Îi impunem să ia atitudine în cutare sau cutare chestiune și atunci îl putem demasca. Dar în situația de azi...

Știți ce am pățit? A venit aici un ziarist american și am scăpat o vorbă despre fascismul evreiesc. Și nu am putut dovedi, nu aveam nici un material sau pregătire că există așa ceva în țară. Am încercat atunci una, alta. Vedeți, nu ne putem juca. Și sunt materiale, dar nu le avem. Pentru că tovarășii evrei știu să facă multe teorii despre populația evreiască. Și de multe ori sunt influențați. În loc să vie la partid, se duc în altă parte, la oameni care pot fi foarte bine pregătiți și intenționați, dar cunosc mai puțin realitățile din țara noastră. Și atunci să nu ne lăsăm noi influențați de aceștia, ci să vedem noi care sunt interesele vitale și imediate ale populației evreiești. Aceasta trebuie să fie baza muncii noastre. Și cu introducerea liniei juste și cu cotitura care se va face în muncă, cu munca politică care se va face, demascați-l, izolați-l cum vreți; dar prin muncă politică, nu cu aceste măsuri, aceasta e greșit. Dar trebuie câștigată masa, trebuie făcută muncă politică. Nu că Comitetul Democratic Evreiesc ați reușit să strângeți 54.000 sau nu știu câte iscălituri pentru Ethridge. Dacă făcea Filderman aceasta, poate strângea mai mult.

Tov. Chiriță: Nu strângea.

Tov. Vasile Luca: Nu strângea, nu strângea. Vom vedea. Nu așa se face munca, că pui în jurul tău 10 comuniști și te crezi tare și mare. Vreau să văd întrunirile și demonstrațiile voastre, ale Comitetului Democratic Evreiesc, cu masa mare.

Tov. Maxy: Să formăm un comitet restrâns în cap cu Sraer, să analizăm aceste probleme care au fost puse aici și să venim cu probleme concrete. Problema Filderman, a comunității ș.a.m.d.

(Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 15/1946, f.2-14)

* Fragmentul lipsește în original.

[1] Bernard Lebli a devenit director al Teatrului de Stat Evreiesc din București.

[2] Dinu Hervian va ajunge director general adjunct la Agerpres pe la începutul anilor '50.

[3] Marcel Rosenzweig, absolvent al facultății de drept și lider al cercului studentesc „Hașmonea”, după război a devenit membru al PCR și activist în cadrul CDE.

[4] Partea de cuvântare invocată lipsește din stenogramă.

[5] Este vorba de Centrala Evreilor, constituită la 16 decembrie 1941, sub președinția lui Nandor Gingold, însă activitatea ei fiind coordonată de Radu Lecca. Imediat după 23 august 1944 a fost desființată, iar evreii aflați la conducerea ei au fost condamnați la ani grei de în-

chisoare. Asupra acestei instituții vezi *Activitatea Centralei Evreilor din România*, București, Edit. Alma Tip, 1998.

[6] În Ungaria, încă din prima jumătate a sec. XIX, mai mulți rabini moderniști au fost preocupați să înfăptuiască o serie de reforme în domeniul religiei, educației și vieții comunitare, identificându-se totodată cu idealurile naționale maghiare (evreii neologi). Pe de altă parte, o masă semnificativă de evrei din Ungaria refuza orice inovație, opunându-se la tot ce însemna proces de modernizare (evreii ortodocși). Sciziunea va deveni oarecum oficială după eșecul Congresului național evreiesc maghiar (1868-1869), când neologii au fost susținuți față de guvernul de la Pesta. În 1871 s-a aprobat prin lege crearea de comunități ortodoxe separatiste, ceea ce a marcat divizarea evreilor din Ungaria în neologi, ortodoxi și *statu quo ante* (tradiționaliști nealiniați). Evreii ortodocși din Transilvania au avut o evoluție specifică, fiind la rândul lor divizați în ultra-ortodocși (ce grupa pe hasidimi) și neo-ortodocși, care căutau să armonizeze tradiția cu modernitatea.

[7] Evreii de rit spaniol sunt cunoscuți și sub denumirea de sefarzi (urmași ai evreilor care au trăit în Spania și Portugalia înainte de 1492, refugiați inițial în Turcia, Orientul Apropiat și Africa de Nord), cu dialecte, obiceiuri și reguli halahice diferite de ale evreilor așchenazi. La 11 august 1949 va avea loc unificarea comunităților de rit occidental (neolog), ortodox și sefard din România, sub conducerea unui comitet unic compus din Leon Stern (președinte), Filip Stopler, I. Campus și S. Ellenbogen (vicepreședinți).

[8] Idișul a fost una din principalele limbi de comunicare în cadrul comunităților așchenazi, majoritate în spațiul românesc (vezi Ion Lihaciu, *Câteva considerații în legătură cu statutul limbii idiș în România în prima jumătate a secolului al XX-lea*, I, în „*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*”, VI, București, Edit. Hasefer, 2001, p.228-240). Încă de la 10 noiembrie 1944 grupul idișist din România și Asociația Prietenii Idișului au lansat un manifest ce cuprinde programatic și introducerea acestui idiom în școlile evreiești, printre semnatarii numărându-se și câteva persoane prezente la ședința de față (L. Șaraga, Ury Benador, E. Dorian, M.H. Maxy, A. Toma, I. Dubovits, I. Călugăru, M. Davidovici ș.a.). La 14 decembrie 1948, la puțin timp după reforma învățământului, va fi numit un inspector general al învățământului idiș în cadrul Ministerului Învățământului Public, Poly Baraș, iar la 20 februarie 1949 se va deschide la București prima școală de stat cu limba de predare idiș. La eveniment au fost prezenți Lorinc Cziko, secretar general al Ministerului Învățământului Public, B. Feldman, H. Leibovici Șerban și Ed. Manolescu – deputații evrei din Marea Adunare Națională –, Paul Iscovici, secretarul general al CDE, Moses Rosen, rabinul șef al României, Poly Baraș. În următoarele zile se vor mai deschide școli cu un asemenea profil la Timișoara și Iași. De asemenea, la 4 martie 1949 se va inaugura emisiunea în limba idiș la Radio România și București II, să transmită în fiecare zi de vineri de la orele 20.15, iar din 18 iunie sâmbăta la aceeași oră.

[9] Lascăr Șaraga fusese totuși numit – și a funcționat – ca secretar general al Uniunii Comunităților Evreiești din Vechiul Regat, de la 1 decembrie 1944.

[10] Iosif Chișinevski [Roitman] (1905-1963), de origine evreiască, cu numele familiar Ioșca sau Jóska, era membru PCR din 1928. În 1945 devine membru al CC al PCR, din 1948 intră în Biroul Politic, între 1952-1955 fiind secretar cu propaganda și cultura al CC al PCR. În 1954 devine prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (până în 3 octombrie 1955). Asupra evoluției lui politice vezi Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, Edit. Humanitas, 1998, p.127-135; Alina Tudor, *Lupta pentru putere. Cazul Miron Constantinescu-Iosif Chișinevski*, în *Analele Sighet*, vol. 8, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.82-88.

[11] M. Zelter-Sărățeanu (n. 1886, la Lipovăț, jud. Vaslui), cu studii juridice la Zürich, Geneva și Montpellier, fondator al Asociației Evreilor din România, secretar general al Uniunii Evreilor din România, iar după război președinte al acesteia (1946). Pentru angajamentele sioniste ale lui Sărățeanu vezi culegerea de texte îngrijită de Hary Kuller, sub titlul *Ceva despre istoria sionismului în România*, în *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România*, București 1998 [pe copertă: 1999], p.72-101.

[12] Este vorba de legea 187, privind reforma agrară („Monitorul Oficial”, nr. 68 bis din 23 martie 1945). Asupra elaborării și derulării acestui act vezi excelenta abordare semnată de D. Șandru, *Reforma agrară din 1945 în România*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000. Gheorghe Tătărescu și-a pus semnătura ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

**Ședința resortului central al organizației de masă din 21 februarie 1946
(Comitetul Democratic Evreiesc)**

Participantți: Tov. Vasile Luca, tov. Radnev, tov. Liuba Chișinevschi, tov. [Ury] Benador, tov. Chiriță, tov. dr. Dorian, tov. Hervian, tov. Iscovici, tov. Lebli, tov. Lieblich, tov. Rosenzweig, dl. [Lascăr] Șaraga.

Tov. Dorian: Ca să nu pierdem prea multă vreme, pentru că data trecută s-au întins prea mult discuțiile, am notat aici câteva cuvinte, pe care am să le citesc (citește).

Dl. Șaraga: Întâmplarea face că noi doi, lucrând pe teren, ne-am întâlnit fără să ne fi consultat (citește și el).

Tov. Rosenzweig: Comitetul Democratic Evreiesc s-a constituit pe baza unei platforme cu 4 puncte precise: 1) să stabilească unitatea democratică evreiască; 2) să sprijine prin forța unită a populației evreiești și alături de poporul român acțiunea de democratizare și reconstrucție a țării; 3) să activeze pentru desăvârșirea integrării populației evreiești în viața politică, socială, economică și culturală a poporului român; 4) să ferească populația evreiască de încercările diversioniste ale reacțiunii, care slăbesc forța de luptă contra fascismului.

Aceasta este baza pe care a pornit Comitetul Democratic Evreiesc și aceasta este linia justă pe care trebuie să-și ducă munca și acum. În legătură cu aceasta, am să înșir o serie de probleme, fără de care cu greu s-ar putea împiedica anumite dezerțări ale populației evreiești, și pentru care ar trebui găsită soluția. Întâi, ar fi problema deportațiilor. De această problemă se leagă o serie de chestiuni, a căror soluționare ar fi și în folosul deportațiilor, și al economiei țării noastre. Pe urmă, nimic nu s-a făcut pentru invalizii, văduvele, orfanii rămași de pe urma muncii obligatorii. Altă categorie de care trebuie ținut seama: evacuații CNR, care ar trebui să se mute în imobilele lor. Se pare că la 23 aprilie a.c. va interveni o nouă amânare. Aceste amânări nemulțumesc această categorie. Apoi, o altă chestiune este aceea a cetățeniei, pentru care stă proiectul în cartoanele Ministerului de Justiție și nu s-a scos până acum. Sunt evrei născuți din părinți stabiliți sau născuți în țară a căror situație nu s-a rezolvat. Mai este problema evreilor care sunt considerați ca absenteiști, în special în Ardeal, evrei care la 23 august 1944 se aflau în lagărele de concentrare din Germania și ale căror pământuri, chiar sub 50 ha, au fost expropriate. Și cu toate intervențiile făcute de noi, nu s-a rezolvat această situație. Mai sunt probleme legate de comunitatea evreiască, unde sunt și eu funcționar și pot să vă arăt starea de spirit a funcționarilor sindicalizați și care din primul moment s-au alăturat Comitetului Democratic Evreiesc. Se întâmplă acolo un proces de efervescență și la profesori, și la funcționarii administrativi propriu-ziși, cărora nu li s-au plătit lefurile – care trebuie rezolvat printr-o subvenție importantă acordată comunității. Acestea ar fi problemele mai importante care preocupă azi populația evreiască și cărora ar trebui să li se găsească o rezolvare pe tărâm practic, pentru a ușura mobilizarea acestei mase pentru scopurile pe care și le-a propus CDE.

Tov. Iscovici: Trebuie să recunoaștem că sunt câteva chestiuni ridicate, asupra cărora suntem aproape cu toții de acord, în sensul unei reorganizări a CDE, în care

să între personalități pe linia noastră, care să poată mobiliza și altele din întreaga uliță evreiască și să dea un alt prestigiu CDE, să poată influența în bine întreaga uliță evreiască. Dar las la o parte acest lucru și toate propunerile făcute în legătură cu o serie de probleme care trebuie rezolvate pentru evrei. Se ridică o chestiune esențială, care va imprima atitudinea și linia de acțiune a CDE: raporturile noastre cu organizațiile celelalte evreiești, care fără îndoială trebuie cuprinse, dacă nu în totalitatea lor, cel puțin elementele pe care le putem atrage într-o serie întregă de acțiuni. Și pentru că toată problema a pornit de la Filderman, trebuie să mai spun câteva cuvinte în legătură cu acesta. Se discută aici eventuala colaborare cu Filderman și s-au ridicat aici o serie de probleme care ar trebui soluționate, pentru ca noi să putem avea autoritatea aceea cu care trebuie să venim în fața masei. Toate aceste probleme au fost puse de noi. Suntem doi tovi care lucrăm în Federație; îmi pare rău că nu este și tov. Maxy. Problema școlii, a tuturor instituțiilor care produc venituri etc, au fost ridicate de noi. Am dezbătut de asemenea și chestiunea contribuțiilor obligatorii, încontinuu torpilată și sabotată de Filderman. Și o serie întregă de acțiuni, în care s-a dovedit că Filderman este un reacționar și rămâne ceea ce este. Tot timpul, cel puțin de la 23 august încoace, a avut această atitudine politică, pentru că a scontat, ca și ceilalți reacționari, pe diferite momente critice pe care guvernul și regimul le-ar avea, pe diferite dificultăți care s-ar putea crea. Totdeauna când am căutat să sprijine regimul democratic și am avut nevoie de părerea, de atitudinea lui și a Federației, tot timpul a găsit chichite ca să împiedice orice fel de protest și atitudine. Se vorbește totuși de o tendință de apropiere a lui Filderman și de colaborarea cu el. Fără îndoială, nu se poate izola de o întregă situație politică națională și internațională în legătură cu noua poziție a guvernului, prin recunoașterea lui de către anglo-americieni. Filderman ne-a văzut pe noi la un moment dat foarte hotărâți în campania pe care am dus-o și a simțit că este probabil să fie demascat, să fie descăunat din locul pe care îl are și care îi dă posibilitatea să vorbească în numele întregii populații evreiești, să reprezinte în străinătate întreaga populație evreiască. Și văzând că situația politică este cu totul alta, încearcă și tatonează chiar o anumită apropiere, urmând să păstreze poziția dominantă de exponent al populației evreiești, cu adeziunea noastră. Pentru că Filderman nu va accepta o colaborare, fără să reprezinte steaua de primă mărime. Și înseamnă că prin această colaborare pe care o vom stabili eventual, să-și păstreze poziția pe care o are. Este un lucru, cred, natural pentru toată lumea: nu o face de dragul democrației, ci numai de dragul menținerii politicii lui.

Tov. Vasile Luca: Crezi că Tătărescu va veni cu noi până la socialism?

Tov. Iscovici: Dar noi nu asta îi cerem lui Filderman, ci să sprijine aceste probleme pe baza unei platforme. Dar atunci va avea posibilitatea să rămână mai departe exponent în aceste instituții și organizații, eventual să i se confere prin alegeri această poziție și atunci nu va exista nici un fel de posibilitate sau, în sfârșit, foarte grea...

Tov. Vasile Luca: Dacă el este un singur om și sunt 30 de comuniști în jurul lui, el o să fie stăpân? Aceasta numai la lași și oameni incapabili se poate întâmpla, dar nu la comuniști.

Tov. Iscovici: Este vorba de o situație care s-ar statornici prin alegeri. Acțiunea pe care trebuie să o ducă CDE este fără îndoială o acțiune de masă...

Tov. Vasile Luca: Pentru mine este mai important ca masele evreiești împreună cu Filderman să voteze pentru guvern, decât ca masele evreiești împreună cu el să meargă la Maniu.

Tov. Iscovici: Prin urmare, câștigarea maselor se poate face pe linia stabilită de noi înainte, printr-o reprezentare puternică a CDE, printr-o mobilizare a personalităților din ulița evreiască și îmbrățișarea problemelor care interesează populația evreiască. Fără ca Filderman să fie reprezentat în această acțiune. Dacă vom ști să punem masei evreiești problemele care o interesează, să le soluționăm în bună parte pe cele care pot fi soluționate, să cuprindem întreaga masă evreiască cu figuri reprezentative, cu priză, cu oameni de atitudine, atunci Filderman nu este necesar. Filderman nu poate rămâne decât ce este și dacă noi suntem convinși că este unele reacțiuni din țară și străinătate, atunci fără îndoială el nu își va schimba năravul numai prin faptul că ne-am apropiat de el. Se leagă de aceasta problema grupului din UER, Sărățeanu etc, care a venit și a colaborat în primul rând cu noi. Noi trebuie să ținem seama de faptul că acești oameni, cu toate păcatele lor – și nu sunt păcate mai mari decât ale lui Filderman, Zissu și alora – au colaborat cu noi și nu văd de ce este necesară scoaterea în evidență a păcatelor acestor oameni care ne-au fost de mare folos, cu o ascuțime așa de extraordinară. Și dacă este vorba de Sărățeanu, nu este vorba de a acoperi greșelile lui, ci este singurul om care poate ține piept acestor oameni, pentru că le cunoaște părțile slabe.

Tov. Benador: Nu a scris niciodată nici un singur cuvânt despre aceasta.

Tov. Iscovici: Dar poate scrie. Noi putem avea o vină aici, că am lăsat ca pecetea CDE să fie pecetea UER sau Sărățeanu. Asta este o altă chestiune, dacă a fost scoasă prea mult în evidență figura lui. Dar nu trebuie pusă problema cum s-a pus aici, pentru că niciodată nu vom găsi la el mai multe păcate.

Tov. Chiriță: Eu cred că aici trebuie pusă problema în mod net. Dacă în trecut s-a întâmplat ca Popper să prezinte un raport în care a avut o atitudine sionistă, în care a căutat să împingă partidul la o anumită atitudine, nu este mai puțin adevărat că problema Filderman este. Este adevărat că și noi avem o vină aici. Care este vina noastră? Că noi nu am continuat acțiunea mai departe, așa cum am început-o. Acesta este un mare adevăr. Din lipsa activității noastre și a anumitor atitudini oportuniste, s-a creat o anumită situație de apucare cu mâinile de vânt...

Tov. Vasile Luca: Avem noi stenograma de acum 3 luni...

Tov. Chiriță: Și atunci făceam aceasta, din cauza oportunismului nostru. Nu este o întâmplare că s-a creat azi mitul Filderman. Noi nu mergem și nu avem curajul să mergem direct la problemă. În primul rând, în loc ca noi să știm să ducem o acțiune pentru rezolvarea revendicărilor maselor evreiești, ne-am antrenat în discuții sterile cu toate organizațiile sioniste. În loc ca noi să ne spunem punctul de vedere și să antrenăm întreaga masă, au reușit ei să-i antreneze pe toții noștri. Eu am țipat tot timpul că este o iluzie. Ne-a învățat și tov. Luca, și știm și din experiența avută de U[niunea] S[ovietică], că nu vom putea rezolva problema evreiască cu 70 de mii de Fildermani, dacă nu vom lucra cu masa. Am făcut noi acest lucru? Fără nici o frică în fața partidului, spun adevărul: nu am făcut aproape nimic. În mod cifric, care este situația populației evreiești? Populația evreiască în București reprezintă peste 100.000 de locuitori. Are 20.000 membri PSD și partidul nostru și sunt evrei în USIC, în UP – cel puțin 30.000 de oameni, de capi de familie sunt în aceste organizații. Relativ o mare masă este și la sioniștii de stânga. Și au o mentalitate mic burgheză acești oameni. Și dacă tovii noștri chiar se învârtesc în aceste cercuri, este firesc ca neavând problema justă în mână, neștiind să lucreze cu masa, e firesc să facă greșeli, așa cum se și întâmplă.

Să analizăm problema Filderman. Este el buricul pământului? Nu, tovarăși. A trebuit numai 2 luni de zile ca să ducem o campanie, sănătoasă, ca Filderman să fie

zguduit din temelie. Când am abandonat masa, el s-a întărit din nou. Eu nu tratez problema numai din punct de vedere intern, ci și extern. Ce s-a întâmplat? Filderman nu și-a pierdut autoritatea numai în țară, dar și în străinătate. Nu este întâmplător că Sărățeanu a primit telegrama și este chemat la congres[1]. Dovedește că a fost o atitudine justă din partea partidului nostru, pentru că am mers de la început pe o linie justă. Dar Filderman este mai șmecher decât noi. De la 23 august până acum noi am fost tari. De trei luni noi am slăbit. El simte această situație și spune: aici eu pot să îmi impun punctul meu de vedere. Nu trebuie uitat: Filderman este și va rămâne expresia reacțiunii. Dovezi avem o mie și o sută. Filderman speculează însă slăbiciunile noastre de azi. Dar partidul nostru ne învață că suntem avangarda clasei muncitoare și nu putem să ne lăsăm antrenați de reacțiune. Nu stângist, dar obiectiv privită problema, ce trebuie să facem noi? Adevărul care este? Că nu am avut cu ce să ne mișcăm; dacă am oprit acțiunea de masă a fost pentru că nu am avut fonduri. Nu am avut cu ce să facem propagandă în broșuri, manifeste, pentru ducerea în cartier, nimic, nimic, nimic. Tovii noștri aleargă la muncile cele mai ușoare, adică la paleative. Or, noi știm că partidul nostru nu merge cu paleative. Așa că să nu ne lăsăm antrenați la o nouă greșală cu chestiunea Filderman. După mine, Filderman rămâne ce este. Aici tovi trebuie să știe să-și facă munca. Dacă nu vom ști să ne facem munca, nu va merge nimic. Degeaba este Chiriță sau cutare să facă munca între intelectuali. Sunt organizați intelectuali? Întrebați câți intelectuali s-au dus la ei ca să stea de vorbă. Aici este marea lipsă – lipsa de muncă, oamenii caută să se strecoare... Și vă asigur, dacă vom merge la rezistența cea mai ușoară, la lucrul cel mai de nimic, vom avea tot nimic. Așa ne învață partidul și asta știu din experiența mea de ani de zile. Am făcut aici în scris ca să știe tov. Luca cum gândesc în această problemă (predă manuscrisul).

Tov. Lebli: Eu am vorbit, dar pentru că a intervenit un lucru nou, dacă îmi dați voie, am să mai spun câteva cuvinte. S-a ridicat problema Filderman și desigur că problema aceasta este foarte importantă în ulița evreiască. Aș vrea să analizez pe scurt, cât îmi va fi posibil, situația lui Filderman în momentul de față și, într-o oarecare măsură, situația lui Filderman din trecut, pentru ca să ne putem orienta bine asupra lui. Nu spun că noi am făcut în trecut vreo greșală când l-am atacat pe Filderman. A fost just să fie atacat Filderman, pentru că poziția lui în trecut era de așa natură că merita să fie atacat. Ce făcea Filderman în trecut? El conta pe situația grea în care se găsea guvernul țării și se alăturase reacțiunii din România, așteptând să se producă transformări ca urmare a unei reglementări pe cale internațională. El a fost într-adevăr, în timpul când îl atacam, omul reacțiunii, care nu s-a încadrat în democrație. Dar Filderman a făcut și el, sau încearcă să facă, o cotitură în viața lui politică. Această cotitură este urmarea însăși a poziției României și a guvernului Groza în politica internațională. Filderman, noi îl știm că este un om al Angliei, înainte de a fi un om al lui Maniu. Dacă Filderman marșă cu Maniu, o făcea pentru că avea un punct comun, acela de sprijin al reacțiunii externe, în special pentru că poziția Angliei și Americii nu era clarificată față de guvernul român. Odată lucrul acesta clarificat și văzând chiar intrarea în guvern a elementelor național-țărănist-manist și liberal-brătienist[2], el face o cotitură în politica lui. Această cotitură am descoperit-o și în anumite discuții pe care le-am avut la Federație. Dar am să vă citesc și un pasaj din memoriul pe care îl înainta în numele Federației comisiei anglo-americane care vine aici. Noi știm care a fost poziția lui Filderman față de guvernul român. O poziție net opoziționistă și de obstrucție. Iată ce spune acest memoriu înaintat comisiei anglo-americane: (citește).

Această poziție a lui Filderman dovedește că el, ținând seama de situația internațională a guvernului Groza și de colaborarea în interior, așa cum este, a maniștilor și brătieniștilor, cu toată politica lui din trecut, acest Filderman – care era un om al tuturor guvernelor – în momentul cristalizării situației politice a țării românești și a celei internaționale, încearcă să dea credit guvernului Groza. Desigur că el mai are încă o serie întreagă de păcate. Dar socotesc că păcatele lui Filderman azi, lipsa lui de atitudine se datorește și faptului că el, ca om politic, nu are curajul să ia o atitudine pe față, deschisă pentru guvernul Groza, din cauză că el nu are încă concret convingerea că în această chestiune va avea sprijinul comuniștilor. Și neavând încă încredere în comuniști și social-democrați, că îl vor sprijini într-o asemenea acțiune, pentru a-și acoperi spatele, mai face anumite manevre de ordin sionist. Pentru că el face în același timp mare curte și sioniștilor. Socotesc că datorită acestei schimbări de atitudine a lui Filderman, dacă se va încerca a se pune în fața lui problema, cu tot tactul necesar, el va înclina să se apropie de o acțiune a forțelor democratice. De altfel, după câteva informații pe care le-am căpătat ieri, Filderman ar dori această apropiere de forțele democratice. Desigur că noi nu trebuie să facem greșeala – și poate că tov. Chiriță se teme – ca trecând pe această poziție, să cădem în cealaltă extremă...

Tov. Chiriță: Aceasta este sigur.

Tov. Lebli: Noi știm cine este Filderman. Suntem foarte vigilenți și noi îl vom mobiliza ca atare, știind până unde poate merge cu noi. Dar trebuie pusă în fața lui Filderman problema clară de a lua o atitudine și în urma acestei atitudini pe care el o va avea, ne vom putea da seama în ce măsură putem merge cu el sau trebuie să-l atacăm. Astăzi nu noi mergem la Filderman, ci el încearcă o apropiere de forțele democratice. Și cum ai spus d-ta, i-am spus și eu aseară tov. Benador. În fața noastră stă problema alegerilor. Acesta este un punct culminant pentru politica și a partidului, și a țării[3]. Filderman, așa cum se afirmă de către unii, a fost distrus până în temelii. Eu consider aceasta o iluzie. Filderman se bucură de o suficientă popularitate în masa evreiască – atât cât se bucură. Dacă Filderman va putea fi antrenat să dea vot de încredere guvernului, aceasta va avea un ecou mare în ulița evreiască. Și în alegerile care vin, fiind alături de forțele democratice, Filderman va putea antrena cu mai multă ușurință și o parte din elementele sioniste, care ar voi să se pronunțe pentru politica internă. Dar nu văd destulă unitate în rândul democrației, ca să aibă încredere în această forță. Dacă forțele democratice evreiești îl vor putea mobiliza pe Filderman – cu toată înțelegerea pe care o avem până unde putem merge cu el –, dar dacă poate merge un timp cu noi, presupunând că vom merge pe o serie de declarații scrise și că va putea fi câștigat, nu noi pentru el, ci el pentru politica noastră, socotesc că Filderman în conjunctura politică internațională și națională se va încadra, ca și în trecut, într-o asemenea politică. Vreau să lămurim acest lucru, pentru că tov. Chiriță mereu aduce problema lui 23 august. Filderman a fost un ticălos înainte și după 23 august, atâta timp cât în țară și în străinătate situația guvernului nu a fost consolidată. În momentul când s-a produs această cotitură în politica internă și externă, și Filderman, care marșează pe această politică, face și el o cotitură, îl putem folosi. Nu se poate, având interesul acesta în vederea alegerilor, să nu analizăm etapă cu etapă fiecare om și situație. Just a făcut Comitetul Democratic Evreiesc că l-a atacat atunci, dar s-a întâmplat ceva și noi analizăm ce s-a întâmplat în lumina momentului istoric. Și dacă nu îl vom câștiga noi, îl vor câștiga alții împotriva noastră. Aceasta este o tactică pe care trebuie s-o înțelegem tocmai noi, ca comuniști.

Un tov. [Lieblich]: Problema evreiască este o problemă foarte grea. Nu poate fi rezolvată încă la noi, pentru că nu a fost rezolvată pe plan mondial. Când se va rezolva pe plan mondial, situația noastră va fi simplificată. Reflexele situației de la noi sunt reflexele situației din toată lumea. CDE a urmărit de la înființare aceeași politică pe care a urmat-o guvernul, să rupă diferite elemente de la diferite organizații și să-și întărească CDE. Problema antisemită, care în țara românească este atât de puternică, a fost utilizată în două moduri de adversarii regimului. Pe plan intern guvernul a fost prezentat ca un guvern prieten evreilor, iar pe plan internațional, în străinătate, aceiași adversari ai guvernului caută și au căutat să prezinte guvernul Groza ca un guvern antisemit. Aceiași adversari ai guvernului ne prezintă înăuntru ca prosemiți și în afară ca antisemiți. Atitudinea guvernului față de noi era o atitudine oscilantă, ca între ciocan și nicovală. Partidul a avut curajul să ia atitudine într-o sumă de probleme grele, a rezolvat problema agrară, a luat în mână problema speculei, ducând o luptă puternică împotriva speculanților, trebuie ca tot partidul să ia în mână și problema evreiască. Eu aici văd o bifurcare: un plan minimal momentan de rezolvare a problemei evreiești, care va dura până la alegeri, și un plan maximal pentru după alegeri. Structura populației evreiești este la noi și burgheză și mic-burgheză; lipsește un proletariat evreiesc propriu-zis. Aici este toată dificultatea. Există un proletariat intelectual evreiesc, mici meseriași – toți aceștia au fost atrași înspre guvernul Groza și partid. Însuși Filderman spunea: „Să vie PCR și rușii să ne salveze”. Îi interesa să le salveze viața. După 23 august, omul a pornit pe drumul lui, CDE a mers pe drumul guvernului, de la 6 martie, al partidului până atunci și de atunci încolo. Am impresia că se poate acum rezolva chestiunea aceasta. Baza rezolvării problemei evreiești trebuie și poate fi alianța noastră cu social-democrații. În momentul în care pe plan politic PCR a izbutit să facă Frontul Unic cu PSD și să-l aplice, acest câștig poate fi utilizat în ulița evreiască. Trebuie să se realizeze același Front Unic între social-democrați și comuniștii evrei și scoasă social-democrația din mâna lui Filderman, care are legătură directă cu ei, din mâna lui Maniu, care are legătură cu Titel Petrescu[4]. Să nu uităm că prima ruptură s-a făcut cu Titel în consiliul evreiesc.

Cum se poate realiza această apropiere, o ridicare a maselor evreiești alături de noi? Pericolul prim în masa evreiască este mișcarea sionistă. Chiar evreii care nu vor să plece în Palestina, sentimental țin la acest cămin național evreiesc. Este o problemă care preocupă toate masele evreiești. Trebuie găsită o formulă care să împace sensibilitatea sufletească a evreilor pentru acest cămin național, cu rămânerea lor aici alături de democrație. Am impresia că Zissu este omul liberărilor, că Filderman este omul lui Maniu, sau cam așa merg lucrurile acestea. Aceștia speculează acest sentiment sionist al evreilor împotriva PCR, împotriva CDE. Zissu în ultimul lui articol din „Mântuirea” spune clar întocmai: „Antonescu a impus Centrala lui Gingold[5], guvernul Groza vrea să vă impună CDE. Vi se impune o conducere de stânga, așa cum vi s-a impus o conducere de dreapta”. Zissu este în legătură și tratative cu Filderman. Există întâlniri și procese-verbale între ei. Se apropie și se despart după momentul politic. Trebuie să-i împiedicăm pe aceștia doi să se apropie. Filderman ar dori acum o apropiere, în urma situației internaționale create. Or, trebuie să vie comisia anglo-americană de la Viena pentru anchetă. Sunt informat că guvernul din Budapesta a refuzat să stea de vorbă cu comisia aceasta, punându-se pe punctul de vedere al Uniunii Sovietice: lipsește delegatul sovietic. Cred că guvernul nostru ar putea lua atitudinea, că nu poate admite un plebiscit în lumea evreiască, pentru că nu este o comisie oficială, nu este

o comisie oficial recunoscută. Ar pierde sioniștii un argument de luptă împotriva noastră și în străinătate, nu ar putea fi prezentat guvernul Groza ca un guvern nepopular, pentru că 100 de mii de evrei au iscălit...

Tov. Liuba: Dar aceasta e ceva sigur?

Tovul [Liebllich]: Știu precis că a fost refuzat de Budapesta. Dar ei strâng iscălituri care pot fi transportate. Și ar trebui gândit la chestiunea ca aceste iscălituri pe care sioniștii le strâng, să nu fie trimise. Trebuie să găsim o formulă de rezolvare a problemei Filderman, de întărire a CDE. Și acest Comitet Democratic Evreiesc trebuie întărit cu elemente de primă linie de la noi și de la social-democrați. Și poate după aceea atrage și alte elemente și poate avea mai multă autoritate față de Filderman. Filderman încadrat și problema sionistă lămurită. Și trebuie să oferim ceva în schimb populației evreiești. O serie de legi, de măsuri de ajutorare a spitalelor evreiești etc, ar câștiga populația evreiască. În afară de aceste măsuri, trebuie creată o atmosferă de luptă împotriva antisemitismului în țara românească; o organizație românească cu figuri puternice, care să ia în mână lupta împotriva antisemitismului. Această organizație ar putea fi făcută pe plan european, cu figuri mari ca Beneș, Herriot[6] etc. CDE să-l încadrăm cu elemente puternice și astfel să determinăm populația evreiască să dea un ajutor guvernului, să se încadreze în munca de reconstrucție a țării.

Tov. Hervian: Din discuțiile care s-au făcut aici, eu am deprins un singur lucru: că politica noastră în ce privește populația evreiască păcătuiește prin aceea că în loc să apropie populația evreiască de poporul român și la lupta comună, o izolează. CDE nu a făcut nimic pentru a duce populația evreiască în această luptă comună cu poporul român. S-a agitat pe teren propriu, a creat tabere proprii, le-a adâncit pe cele care au existat, în loc să le niveleze, și este aceasta o greșeală de pe urma căreia suferim azi. Sunt trei curente care solicită atenția maselor evreiești, adeviziunea lor: cel sionist, reprezentat prin Zissu, alt curent al lui Filderman, care reprezintă burghezia evreiască, și al treilea reprezentat de noi. Atuurile pe care le au Filderman și Zissu în mână sunt foarte puternice. Evreii deportați, victimele fascismului nu și-au găsit încă vindecarea rănilor lor. Ei au învățat să ceară ajutor și să se adreseze pentru sprijin numai forurilor evreiești. Ei se adresează comitetului și cer sprijin. Cred că datoria CDE era aceea de a îndruma toate cererile, plângerile populației evreiești spre instituțiile de asistență socială chiar ale poporului român. Am pus accentul numai pe comunitățile evreiești. Punând accentul numai aici, nu era greu să izolăm masele evreiești de poporul român și să le aruncăm în brațele lui Zissu și Filderman. Fără îndoială că nu CDE singur are posibilitatea să smulgă aceste atuuri din mâinile lui Zissu și Filderman. Este datoria guvernului să atragă populația evreiască, rezolvând în chip direct problemele cele mai importante ale populației evreiești, pe planul asistenței sociale. Cred că trebuie neapărat ca această asistență să treacă în mâna AP.

Pe planul culturii și școlii, noi nu ținem seama de factori obiectivi: comitetul nu are fonduri. Există un dezinteres complet al burgheziei evreiești față de comunitate și aceasta nu este întâmplător. Câtă vreme exista o presiune antisemită împotriva populației evreiești, evreii s-au grupat, au acceptat impunerea obligatorie, a acceptat tot pentru acest motiv și Filderman să colaboreze cu noi. Dar după încetarea regimului de opresiune fascist și-a reluat fiecare poziția lui de clasă. Acest lucru l-au făcut Filderman și negustorii evrei. Negustorii evrei sunt grupați în jurul lui Filderman, pentru că agită împreună cu manștii ideea comerțului liber. Și la fel social-democrații la un moment dat agitau chestiunea comerțului liber. În ce-i

privește pe sioniști, noi am luat hotărârea că declarăm public că nu suntem împotriva emigrării evreilor în Palestina. Pentru că putem ataca reacțiunea pe un plan nou, pentru că reacțiunea se opune tendinței unei bune părți din populația evreiască de a emigra. Atacând reacțiunea și sprijinind adeziunea sentimentală a unei părți din populația evreiască pentru sionism, noi putem câștiga și această masă a sioniștilor. Noi putem combate alături cu sioniștii, dar nu la remorca lor. Unul din atuurile puternice ale lui Zissu și Filderman este și problema antisemită. Ei spun că guvernul nostru nu este în măsură să stăvilească valul crescând al antisemitismului. Și nu este de ajuns să spunem, noi cei de la CDE, că guvernul va soluționa această problemă, nu este de ajuns să ne referim la articolele din „Scântea” împotriva atacurilor antisemite, ci trebuie să ne referim la măsurile precise pe care le ia guvernul împotriva dezvoltării valului antisemit. Deci, în mâna guvernului și a organizațiilor democratice românești stă puterea de a lua din mâna lui Filderman acest atu. Pentru noi nu cred că este principal de a ne ocupa de problemele de asistență socială, ci de a se ocupa guvernul și celelalte organizații în rezolvarea acestei probleme. Înainte de terminarea războiului, Filderman s-a găsit la un moment dat cu noi în aceeași tabără. După 23 august și-a reluat poziția proprie. Nu îmi dau seama exact dacă din greșeala noastră, dar cred că da. Dacă există o posibilitate de a-l apropia azi pe Filderman, această posibilitate nu trebuie scăpată. Mă întreb numai ce facem azi, după ce l-am umflat pe Sărățeanu împotriva lui Filderman, în ce fel îl vom putea câștiga pe Filderman. Tov. Lebli spune că există informații că Filderman ar dori această apropiere. Fără îndoială că este adevărat și ce spune tov. Lieblich, că populația evreiască este compusă în majoritate din burghezie și mică burghezie. Filderman are o influență mare asupra acestor categorii și, dacă se poate, Filderman trebuie câștigat. În ce-l privește pe Zissu, nici o speranță. El practică o politică de izolare șovin-națională în mijlocul populației evreiești și trebuie să fie obiectivul numărul unu împotriva căruia trebuie să luptăm; și putem lupta cu atât mai multe șanse împotriva lui, cu cât îl vom avea și pe Filderman în această luptă. În ce privește reorganizarea CDE, eu nu contest că tovii care au organizat până acum CDE au făcut bune servicii și pot munci mai bine decât intelectualii. Ei trebuie să rămână la această muncă, dar nu trebuie să fie aceasta o muncă sectară. Fiecare problemă care se pune în masa evreiască, să fie pusă de așa natură, ca fiecare să participe la această discuție. Și când se pune problema să ne opunem reacționarilor din afară, dar să fie opuși cei mai reprezentativi, trebuie împinși înainte oamenii de suprafață, ca să avem mai multe șanse de izbândă. În orice caz, din discuțiile care s-au făcut aici, din părerile care s-au emis aici, se desprinde că se impun o serie de măsuri guvernamentale – care să dea posibilitate de lucru CDE – în problema antisemită, a asistenței sociale și a celorlalte probleme.

Tov. Vasile Luca: Focul principal trebuie îndreptat contra organizațiilor sioniste – așa era pusă problema în octombrie. Și voi ce ați făcut?

Tov. Liuba: Cum vezi asistența socială în comun făcută? Ca să treacă de la comunitate la AP?

Tov. Hervian: Nu trebuie să desființăm nici o instituție evreiască existentă, dar trebuie să facem ca pauperii evrei să se poată adresa...

Dl. Șaraga: Mai ales că AP în Moldova se ocupă mult.

Tov. Hervian: Eu spuneam ca guvernul să nu facă direct asistență, ci eventual să verse fonduri AP.

Tov. Lieblich: Greșeala aceasta era să se facă acum câteva luni de zile, când ministrul Bagdazar[7] a vrut să treacă spitalele evreiești la Ministerul Sănătății.

DI. Șaraga: Ajutorul principal îl putem da singuri, de la guvern se cere numai o subvenție. Asta este.

Tov. Liuba Eu vreau să ne oprim puțin asupra problemei evreiești care s-a discutat și care este într-adevăr foarte spinoasă. Eu sunt de părere că altă posibilitate de a cuprinde masa evreiască decât formula găsită de partid, nu există sau nu o văd. Nu cred că se pune problema formei pe care a luat-o, ci a liniei CDE în muncă. La ședința trecută noi am spus și aceasta știu și din experiență, pentru că am fost la un moment dat în organizația sionistă, dacă noi vrem să discutăm cu organizația sionistă, trebuie să știm dinainte că pe acest tărâm ei ne bat pe noi; pentru că despică firul în patru – aceasta este menirea acestei organizații. Ei nu trăiesc pe pământ, trăiesc în Palestina, în nori, oriunde, dar nu pe pământ. Deci, discutând despre Palestina, despre statul național ș.a.m.d., ei sunt cu mult mai puternici decât noi – dacă aceasta se poate numi putere. Forța noastră constă în influența în masă, în munca de masă, și în felul cum înțelegem să ne apropiem de această masă. Când CDE a pornit pe această linie, a avut mari succese. După aceea a pornit pe altă linie, ducând exclusiv tratative cu vârfurile sioniste. Noi ce am vrut, să-i convingem pe sioniști, nu prin anumite acțiuni, ci că și noi suntem pentru un stat evreiesc? Nu luăm noi ofensiva împotriva lor, ci au ei ofensiva: păi voi ați spus că vreți stat național. Păi atunci să vedem, e națiune sau nu, e popor sau nu... Ne-am transformat în apărători ai cauzei noastre, am ajuns în defensivă față de organizația sionistă. Aceasta este chestiunea de bază. La ședința trecută pe care am avut-o, acesta era obiectivul de bază al discuției: că ne-am transformat într-o apărare față de atacurile sioniste și nici nu mai știam cum să le răspundem. Și noi am analizat pentru ce am ajuns acolo. Pentru că nu am avut o acțiune în masa evreiască, în ulița evreiască; nici nu am cunoscut bine toate curente din masa evreiască. Noi nu am folosit lkuf-ul[8], această organizație culturală democratică (și eu am asistat la un spectacol și am văzut ce ecou era în sală, o sală plină). Acesta este un bun al nostru, este cultura evreiască pentru acei evrei care mai vor să vadă o piesă în limba lor..., și se poate folosi. Aici nu se pune problema să fie pentru toți evreii care sunt asimilați, ci pentru cei care mai țin la lucrurile astea.

Deci noi nu am fost acolo unde este masa evreiască și am vrut să facem această unitate de sus. Aceasta este problema de bază. Linia dată de partid a fost focul central împotriva sioniștilor reacționari. Fac această deosebire pentru că nu trebuie să amestecăm. Avem unele organizații sioniste care merg aici cu noi în unele chestiuni importante. Și fără a intra în fondul problemei Palestinei, noi cu aceste organizații putem și trebuie să conlucrăm, îndreptând focul principal împotriva sioniștilor reacționari. Aceasta este problema centrală. CDE a ajuns să fie copleșit de toate aceste elemente reacționare și nu ajunge la nici o concluzie. Și este o a doua greșală și cu social-democrației, cu acest Poldi Filderman[9], cu care se duceau tot timpul tratative – care bătea în CC-ul lor împotriva lui Titel și a fost considerat cel mai mare reacționar. Și acest Poldi Filderman are priză acolo în masa evreiască. Și nu a fost munca CDE că acest Poldi a votat pentru democrație în CC, pentru că munca făcută de CDE îl îndepărta numai. Aceasta dovedește că nu era tocmai o muncă de clarviziune a comuniștilor de acolo.

Acum vreau să trec la problema centrală care se discută, a lui Filderman. Nu noi aici la partid putem judeca, cum a spus și tov. Luca, noi nu suntem în ulița evreiască, noi nu mergem la adunările evreiești, nu știm ce se petrece. E și firesc acest lucru, așa cum un tov. care nu lucrează la sindicat nu o să știe ce s-a făcut acolo. De aceea avem activiști în toate părțile, ca să vie să informeze și partidul să

poată lua o atitudine justă. Și aici este încă o problemă fundamentală: că nu este deloc o muncă colectivă. Aceasta am văzut la ședința când au venit anumiți tovi pentru prima dată, că erau chestiuni pe care nu le cunoșteau. Aceasta este extrem de greșit. Pe de altă parte, tov. care lucrează la ziar a acuzat CDE, cu toate că nici el nu simțea răspunderea pentru acest ziar. Cum se poate că a venit un om tehnic care tipărea acolo ce voia? Păi pe noi ne interesează când se dă un articol, cine ce dă. Și ziarul s-a transformat într-un ziar de polemică, și când a fost problema procesului lui Gingold și când a fost campania dusă împotriva lui Filderman, nici un ziar nu a scris și nici ziarul nostru. Și nu putea, poate, scrie aceasta, pentru că nici nu cunoștea chestiunile.

Tov. Vasile Luca: Ei singuri nu sunt convingși dacă Filderman trebuie demascat sau dacă trebuie să lucreze cu el.

Tov. Liuba: Eu cred că această propunere de a reorganiza CDE era foarte bună. Tovii trebuie să rămână și să lucreze mai departe, dar să intre și tov. Sraer, tovii Lebli, Liebllich...

Tov. Lebli: Eu sunt în Federație, la Uniuni...

Tov. Liuba: Trebuie să fiți și în CDE, ca să răspundeți politicește față de partid pentru ce se întâmplă acolo. Nu să se vie din afară și să se critice numai. Este ușor să fie criticați tovii Chiriță și Popper și să nu fie acolo și tovii care sunt de fapt în ulița evreiască, dar nu și în CDE. La noi se petrece foarte des acest lucru, că mergem cu o problemă, pe urmă vedem că ar trebui poate schimbat și atunci schimbăm complet și ne dăm noi singuri în cap. Așa am dus campania împotriva lui Filderman și nu cred că era greșită...

Tov. Lebli: Era justificată până la o perioadă.

Tov. Liuba: Este un reacționar și nu ne facem iluzia că o să-i putem aduna pe toți evreii, pentru că sunt evrei. Nu ne facem această iluzie. Dar pe de altă parte nici campania împotriva lui Filderman nu a fost bine organizată și el nu a fost izolat. Și acum să nu ne apucăm să-i cerem noi colaborarea, ci să primim foarte diplomatic toate tatonările lui. Trebuie văzut ce putem face aici, dar cu convingerea că Filderman este un reacționar, omul lui Maniu. Și trebuie și acum controlat dacă nu manevrează pe această cale. Dar vreau să subliniez că am vorbit și data trecută, că în nici un caz nu trebuie să pornim împotriva ambilor, a lui Filderman și a lui Zissu, pentru că ajungem la dezastru. Și cred că ar fi greșit să începem campania împotriva lui Zissu fără o muncă de pregătire. Tot așa, nu CDE trebuie să înceapă campania împotriva lui Zissu, ci să pregătim elementele mai democratice din organizațiile sioniste chiar, ca să ia atitudine atunci când Zissu face aceste atacuri deschise, cu care sparge democrația. Și aceasta s-o pregătim printr-o muncă în masa evreiască și să combinăm campania împotriva lui Zissu cu anumite revendicări pe care noi trebuie să le câștigăm pentru masa evreiască și nu să punem baza pe guvern sau pe AP. Nu putem pune acum chestiunea pentru populația evreiască, dar se poate da un ajutor pentru impunerea obligatorie. Aceasta ar fi cea mai bună rezolvare: impunerea obligatorie a burgheziei evreiești. Aceasta se poate pune ca o chestiune imediată și nici nu ar îngreuna bugetul statului. Despre această chestiune știu că s-a discutat și cu tovarășii Bodnăraș și Pătrășcanu și nu știu ce s-a făcut. Acest lucru trebuie făcut peste capul lui Filderman și avem posibilitatea să-l facem, pentru că la comunitate avem și secretarul și oameni care să vină să ceară. Guvernul să facă această lege și Filderman s-o găsească gata făcută. Și aceasta se poate face imediat.

Nu sunt de acord să facem o organizație împotriva antisemitismului și nici nu este avantajos ca din România să facem o organizație internațională împotriva an-

tisemitismului. Dar se poate face așa..., o ligă cu personalități, care să facă eventual o anchetă, să înceapă desfășurarea păturii intelectuale. Dar nu o organizație, ci o ligă. Și aceasta va veni în ajutorul CDE, dar când CDE va fi reorganizat. Trebuie reorganizat CDE, să-i dăm pe tov. Sraer, tov. Lebli ș.a.m.d. și să-i atragem pe social-democrați, tovii Braeșter[10], Poldi Filderman etc. Trebuie să lucrăm împreună cu ei, ca să nu vadă că este acolo o chestiune a comuniștilor, care vor să-i atragă ca să aibă votul lor. Trebuie să colaborăm cu ei. Și atunci vom putea face acea muncă de a îndrepta focul principal împotriva sioniștilor reacționari. Nu ne opunem emigrăției evreilor, dar cerem ca în același timp să-și vadă de treabă aici în țară și să-i îndreptăm împotriva aceluia care vor să facă un mit din sionism și vor să ducă evreii cu ochii legați iar în mâna fascismului.

Tov. Benador: Este o lipsă de contact cu organele superioare, care să dea directive pentru ziar. Sărățeanu a scris un articol... și i-am spus: „Cred că te deservești”. Dar Sărățeanu nu a vrut să oprească articolul. În ce-l privește pe Filderman, iată ce a spus tov. Liuba și toată lumea în raportul pe care vi-l las aici. Cred că nu trebuie încetat atacul împotriva lui Filderman, ci făcut un atac mai ușor și în timpul acesta se poate trata cu el de către oameni cu tact. Cea dintâi problemă care se pune acum este reorganizarea CDE. Noi tovărășește trebuie să recunoaștem foarte multe greșeli de ale noastre. Tov. Chiriță, pe care noi îl stimăm pentru ce a lucrat și îl iubim, nu ne-a informat niciodată despre ce se discuta aici. Era ca în timpul conspirativității o expresie: „ordin de sus”. Nu puteam discuta acest „ordin de sus” cu mistere...

Tov. Vasile Luca: Care erau instrucțiunile, tov. Chiriță, în ce privește munca voastră? Trebuia prelucrat cu membrii de partid...

Tov. Benador: Ni se dădeau dispoziții... Noi o spunem frățește și tovărășește.

Tov. Vasile Luca: Trebuie să vie aici un tov care să știe să lucreze cu oamenii. Dacă discutați serios problemele nu ajungeam în situația de acum. Pentru că colectivul gândește mai bine decât tov. Chiriță sau cutare...

Tov. Benador: În concluzie: CDE trebuie reorganizat cu personalități de vază, cum s-a spus, de prestigiu, și mai ales nevulnerabile. Nu să se trântescă un articol împotriva lui Sărățeanu, el să nu se poată spăla și să fim și noi murdăriți alături de el. Calmanovici[11] este omul care ne trebuie, Sraer..., avem oameni. Președintele CDE la început a fost dr. Kreindler[12]. Mai e, nu mai e...?

Tov. Lieblich: Nu a mai vrut să fie.

Tov. Benador: Cred că aveți puterea și avem dreptul să cerem ca anumiți oameni să fie scoși de la alte munci și să fie puși la o muncă unde sunt indicați și reprezentativi. Voi credeți că mie îmi face plăcere să scriu articole la gazetă și să-l atac pe Filderman și Sărățeanu, care spune că îl cunoaște de 30 de ani, nu vrea să scrie un singur articol, pentru că îl are la mână celălalt? Și Iscovici când a scris un articol împotriva lui Filderman? I-am cerut să semneze și a spus nu, că el nu vrea să semneze decât cu pseudonim. Cu aceasta îl lovim pe Filderman? Deci, în CDE reorganizat să intre numai valori.

Tov. Lieblich: Nu ar fi rău de luat în seamă crearea unei celule de partid la CDE.

Tov. Chiriță: Nu, nu.

Tov. Vasile Luca: Cred că să încheiem discuția. Din toate discuțiile noastre trebuie să constatăm, ceea ce de altfel a spus și tov Liuba, că CDE a alunecat pe o linie greșită datorită lipsei muncii colective și a consultării chiar a oamenilor care, dacă nu au fost în CDE, ca tov. Sraer și alții, sunt însă legați și cunosc problemele CDE. Tovii noștri de acolo au călcat directivele, linia partidului nostru. Încă în oc-

tombrie noi am discutat activitatea CDE după raportul dat de tov. Chiriță și am caracterizat că a dus o muncă sectară, îngustă, cu pălăvrăgeală, discuții... Și pe de altă parte au vrut să facă ceea ce e imposibil: să-i bage pe toți evreii în aceeași oală, să ia problema ca o problemă națională, fără să țină cont de caracterul de clasă, fără să țină seama că se împart în muncitori, oameni nevoiași, mică burghezie, oameni bogați-reacționari, democrați, sioniști, fasciști, sioniști mai moderați și fel de fel de grupuri. Și în primul rând am arătat greșeala că nu au mers însăși pe linia stabilită de programul CDE, care pune sarcina să lupte pentru o încadrare a populației evreiești în statul român democrat, în lupta democrației românești pentru reconstrucția țării etc. Aceasta este sarcina principală. Dar tovii ce au făcut? Au mers și au căutat legături pe altă cale, peste capul partidului nostru. Ei nu au priceput problema cum a fost pusă acolo și au alunecat treptat, treptat la remorca sioniștilor. Iar la altă întâlnire a noastră ne-am antrenat în discuție, dacă este națiune, dacă este popor ș.a.m.d. Dar cum pot fi popor evreii din România, dacă nici măcar din punct de vedere național nu sunt la fel? Unii au cultura maghiară, alții cultura românească etc, au limba maternă diferită. Tovii au căutat să-i înlocuiască pe sioniști. Deși era clar și în directivele date de noi în ședințele secției resortului muncii în masă, și în întrunirile publice... Când am vorbit la [sala] „Tomis” – sunt sigur că acolo au fost de la comuniști până la sioniști de dreapta și nu am găsit nici un ecou împotriva a ceea ce am spus și nu se putea ridica nimeni împotriva pentru că ce am spus? Sunt evrei care vor să plece? Treaba lor. Sunt evrei care vor să rămână și să se încadreze aici? Foarte bine. Un lucru însă trebuie să știe populația evreiască, trebuie să știe fiecare: indiferent că vrea să plece sau nu, soarta, viitorul vostru este legat de victoria democrației. Numai victoria democrației rezolvă problema distrugerii antisemitismului și vă va salva de pericolul de a reveni din nou la lagărele morții. Aceste 2-3 cuvinte erau linia clară a ceea ce trebuie să urmeze CDE față de aceste organizații și lupta principală cu sioniștii tot pe linia aceasta trebuie să meargă. Nu ne privește ce vreți să faceți acolo, dar atâta timp cât sunteți în țară, trebuie să vă încadrați aici în lupta democrației. Vreți ca visul vostru să se îndeplinească, să nu ajungeți cu șovinismul vostru să duceți la întărirea fascismului și la lagărele morții? Trebuie să luptați în România pentru democrație. Și cine nu luptă aici pentru democrație și vrea să creeze ceva în lună sau în altă parte, trădează interesele neamului său. În felul acesta trebuie pusă problema. Orice evreu care vrea să fie salvat de dezastru, trebuie să fie alături de democrație, chit că pe urmă pleacă să-și creeze undeva o țară națională sau în Palestina... Nimeni nu este împotriva dacă aceasta este posibil. Și mai ales în colaborarea muncitorilor evrei cu cei arabi – cum s-a pus chestiunea în Federația Mondială a Muncii. Aceasta trebuie să fie linia noastră.

Trebuie combătute toate manifestările evreilor care duc la adâncirea antisemitismului. Iar speculanții evrei să fie combătuți în primul rând de evrei; toate actele provocatoare făcute de sioniști să fie combătute de evrei, pentru ca populația românească să înceapă în sfârșit să facă deosebirea între evrei și elementele acestea provocatoare șovine, care se răzbună... de parcă poporul român i-ar împiedica să meargă în Palestina, și care nu deosebesc în poporul român oameni democrați și fasciști, reacționari. Îi bagă pe toți în aceeași oală și luptă împotriva a tot ce este românesc și împotriva statului român. Sau vor să rezolve problema emigrației lor cu sprijinul lui Maniu și Brătianu... Trebuie dusă o luptă politică de lămurire a maselor evreiești, o luptă serioasă; acțiuni pentru îndeplinirea revendicărilor care au fost înșirate aici și printre care sunt unele care se pot rezolva și prin guvern.

Se spune că nu s-a făcut nimic pentru deportați. Nu este adevărat, ci dimpotrivă, sunt situații când foști deportați au fost băgați în sanatoriu la Tg. Mureș, s-au însănătoșit, s-au îngrășat și tot acolo stau; în loc să se ducă să muncească, stau acolo și merg în oraș să facă speculă. Și nu pot sta acolo, este clinica Universității maghiare. Și se spune că nu am făcut nimic. Și mai sunt și altele care s-au făcut pentru ei. Sigur, nu putem spune că am făcut cine știe ce pentru ei, pentru că nu s-a putut face prea mult. Dar s-a făcut ceva serios pentru aducerea românilor din lagărele anglo-americane din Franța și Germania, au fost readuși prizonierii români? O chestiune care poate fi rezolvată pentru evrei este ca cei care au rămas invalizi sau văduve de pe urma muncii obligatorii să fie încadrați pentru pensii. Aceasta este o chestiune care nu e greu de rezolvat, dar ați dus voi vre o acțiune serioasă pentru asta? Rezolvarea acestei chestiuni se încadrează în asistența generală pentru invalizi, văduve etc. Cu locuințele cred că a sosit timpul să fie rezolvată această chestiune și să nu fie amânată. Parcă acei care locuiesc acolo sunt cu noi? Sunt împotriva noastră. Eu aș vrea să văd o statistică concretă, câți stau în casele acestea. Să nu fim iarși păcăliți.

Tov. Chiriță: Sunt și funcționari de stat.

Tov. Vasile Luca: Ei, sunt funcționari de stat. Majoritatea sunt împotriva noastră. Să rechiziționeze, că se pot face rechiziții de la români și să li se dea locuințe. Și cu exproprierea... Nu știu dacă a fost, dar dacă s-a făcut, trebuie revenit.

Tov. Liuba: Există o dispoziție a legii, că cine nu a lucrat 7 ani pământul...

Tov. Vasile Luca: Asta este altceva.

Tov. Rosenzweig: Am fost la ministrul Agiu[13] și mi-a spus că o să rezolve.

Tov. Vasile Luca: Absenteiștii din lege sunt cei care au fugit cu nemții. Nici nu este vorba în lege că cine a lipsit de la 23 august. Poate fi o instrucțiune provocatoare. Cine a colaborat cu nemții – aceasta este în lege – și cei care 7 ani nu au lucrat pământul. Dar asta este altceva. În ce privește subvențiile, trebuie propusă impunerea forțată. Și statul poate da subvenții mai mari spitalelor, căminelor, cu atât mai mult că sunt și români care intră acolo. Și crearea acestei ligi împotriva antisemitismului... Ceea ce este mai important, este reorganizarea CDE și revenirea la linia partidului, la linia democrației.

Tov. Chiriță: Just.

Tov. Vasile Luca: Și aici, desigur, trebuie elementele cele mai bune. Și trebuie schimbată metoda sectară, stângistă, pe de o parte, și pe de altă parte abaterile de dreapta, reacționare, cu sioniștii... Social-democrații sunt reacționari – sioniștii prieteni. Se poate aceasta? Și e foarte neplăcut și aceasta, că acest Poldi Filderman votează pentru mergerea cu noi în alegeri și aici este considerat un reacționar.

Tov. Lieblich: În ce-l privește pe Poldi Filderman, nu a vrut să lucreze în CDE, este legat personal cu dr. Filderman.

Tov. Vasile Luca: Aici, tovarăși, nu ați înțeles un lucru, nu ați judecat problemele. Noi mergem azi împotriva clicilor reacționare, fasciste, reprezentate de Maniu și Brătianu, în jurul cărora s-au adunat toți fasciștii, împreună cu oricine care nu este fascist și care vrea să lupte împotriva lui Maniu etc. Tătărescu nu este mai democrat decât Filderman, sunt convins de aceasta. Dar Tătărescu este un om deștept, merge pentru că știe că acesta este drumul acum și va căuta să oprească această democrație într-un loc în cadrul democrației burgheze, cu conducerea burgheziei. Și Filderman la fel caută mereu unde poate să-și satisfacă nevoile personale. Informația noastră era că era un colaboraționist...

Tov. Chiriță: Just.

Tov. Vasile Luca: Că este un trădător al populației evreiești și trebuie demascat ca atare. Dar documente serioase nici până azi nu ați fost în stare să ne procurați. Că Filderman dă declarații lui Maniu? Păi sigur că dă declarații, pentru că a fost izolat. Nu cumva dintr-o greșeală de tactică noi l-am împins pe Filderman în brațele lui Maniu? Știu că Filderman nu este un prieten al Uniunii Sovietice, este un agent al englezilor și americanilor. Știm aceasta. Dar avem noi interes ca Filderman și Zissu să se unească? Sau avem posibilitatea de a sparge unirea dintre Filderman și Zissu, în scopul de a împiedica populația evreiască să cadă sub influența reacționarilor. Este un pericol ca Filderman să se unească cu Zissu?

Tov. Liebllich: Mare.

Tov. Vasile Luca: Spui că populația din București are câți oameni? 130.000? Sau 150.000? Cu copii cu tot. Și din aceștia, 30.000 sunt în organizațiile democratice și 100.000 în afară. Bine, sunt și copii, dar acum capătă și femeile drept de vot. Sunt cam 60.000 votanți din aceștia, din care jumătate cu noi, jumătate împotriva noastră.

Tov. Benador: Și cei care sunt în organizațiile noastre, nici aceia nu sunt siguri. Sunt cu Filderman, sunt cu Zissu...

Tov. dr. Dorian: În organizațiile noastre sunt foarte mulți sioniști.

Tov. Vasile Luca: Poftim. Și din discuții toți sunt de acord că Filderman este un ticălos.

Tov. Liebllich: Este un om cu greutate.

Tov. Vasile Luca: Mă rog. Și unirea lui Zissu cu Filderman ar însemna slăbirea noastră în ulița evreiască?

Tov. Chiriță: Asta da.

Tov. Vasile Luca: Ce urmărim noi în momentul de față? Pe lângă faptul că urmărim să avem democrație, urmărim încadrarea evreilor, rezolvarea problemei evreiești – acestea sunt scopurile noastre precise, clare, care se rezolvă în mersul istoriei – dar în momentul actual noi avem nevoie ca acești 300.000 evrei câți sunt în țară, din care 150.000 votanți, să fie pentru forțele democratice, pentru noi. Să fie la PSD, la PNP, oriunde, numai la liberalii brătieniști și național-țărăniștii maniști nu. Să nu ajungă acolo, aceasta urmărim noi acum. Și dacă vedem că este un pericol să se unească Zissu cu Filderman, trebuie să împiedicăm aceasta. Noi n-am știut cum să manevrăm, am vrut să-i înlăturăm într-un fel absolut greșit. Voi ați venit cu cererea: dizolvarea organizațiilor sioniste, desființarea ziarelor evreiești...

Tov. Chiriță: „Betar”.

Tov. Vasile Luca: Nu numai „Betar”, ci ziarele evreiești.... Puteam noi să facem aceasta în felul acesta? Nu ne-ar fi acuzat populația evreiască și englezii etc? Ei nu recunosc existența fascismului evreiesc și orice interzicere a vreunui ziar evreiesc, orice dizolvare a vreunei organizații evreiești, ar fi dus la acuzația de antisemitism în întreaga lume. Și nu ar fi dus la nimic în populația evreiască, ci ar fi ridicat-o împotriva noastră. Și am refuzat aceasta. Metoda noastră este lupta politică, nu măsurile polițiste. Luăm măsuri de forță în anumite condiții istorice, când suntem în criză revoluționară, atunci, desigur, tai și spânzuri pe cine îți stă în cale. Dar noi suntem în perioada de a câștiga pentru ideile democrației poporul, care este destul de fascizat, de antisemit, de anticomunist și antisovietic; suntem în faza de lichidare nu numai fizică, ci și morală, a rămășițelor fasciste. Și pentru aceasta trebuie să lupte tot ce nu este fascist împreună. Desigur, tocmai pentru că noi suntem cei mai consecvenți antifasciști, pentru că ducem această luptă consecvent, trebuie să

fim și conducătorii acestei lupte și prin aceasta asigurăm că democrația se va dezvoltă în mod dialectic, să fie sub hegemonia noastră și nu o democrație burgheză-capitalistă, pentru ca să putem dezvoltă democrația mai departe. Și atunci de ce la evrei să facem excepții, să-i luăm în brațe pe toți reacționarii, în loc să manevrăm ca în această bătălie a alegerilor să avem aliați, care mâine nu vor fi ai noștri, dar azi îi folosim? Dacă îl pot determina pe Filderman să lucreze cu mine în această bătălie, o fac. Nu o pot face? Atunci îl izolez politiceste și caut să atrag masele pe care le are sub influența lui. Și chiar în colaborarea cu el, trebuie să caut ca masele să aibă încredere în mine, în CDE și să vadă că Filderman nu mai este elementul care poate fi speranța evreilor, ci CDE. Dacă masele îi întorc spatele, Filderman poate veni cu mine mai departe, și dacă nu, nu joacă nici un rol, este indiferent.

Aceasta voi nu ați înțeles-o și vreți să acoperiți incapacitatea voastră de a duce acțiunea politică cu măsuri administrative, polițiste. Aceasta este greșit. Sau ați găsit oameni nu tocmai potriviți pe care i-ați contrapus, voi ați să-i contrapuneți lui Filderman. Omul merge cu noi? Să meargă. Dar nu trebuie să fie figura principală Sărățeanu, cu care trebuie combătut Filderman. Nu trebuie respins Sărățeanu, dar nici colaborarea lui Filderman nu trebuie respinsă în momentul de față, dacă îl putem folosi pe Filderman în lupta împotriva lui Zissu, împotriva sionismului șovin reacționar, care izolează masele evreiești și nu numai atât, dar le împinge în brațele lui Maniu și Brătianu, în brațele reacțiunii. Dacă îl putem folosi pe Filderman în lupta împotriva lui Maniu și Brătianu, s-o facem. Dar numai în aceste condiții putem sta de vorbă cu Filderman, dacă îl putem folosi realmente în lupta noastră împotriva clicii reacționaro-fasciste, pentru democrație. Dacă însă Filderman rămâne precis, hotărât, alături de Maniu și Brătianu, împotriva noastră, atunci desigur nu avem de ce sta de vorbă cu el; atunci trebuie mers mai departe la izolarea și demascarea lui Filderman, dar nu cu prostii care nu se pot dovedi, că i-a luat unei femei bijuteriile. Și nici nu putem afirma că Filderman a colaborat cu Antonescu, când toată lumea știe că a fost băgat în lagăr. Cât și cum a stat? Dar a stat... Dar se poate arăta că Filderman merge azi cu Maniu și cu Brătianu, cu organizații antisemite, huliganice, care organizează pogromuri antisemite și că victoria lor ar împinge din nou țara acolo unde au împins-o și în trecut, în brațele fascismului. Și aceasta înseamnă renașterea antisemitismului, persecuții antisemite, revenirea terorii împotriva evreilor, din nou perspectiva lagărelor morții pentru evrei. Aceasta face Filderman azi prin atitudinea lui împotriva guvernului Groza. Guvernul Groza nu a reușit să dea toate satisfacțiile populației evreiești și nici nu putea să reușească, pentru că nu avea forță suficientă. Nu a putut satisface nici nevoile maselor populare. Nu a putut s-o facă pentru că greutățile lăsate de războiul criminal de care sunt vinovați Antonescu, Maniu, Brătianu și toată banda lor ne-au împiedicat. Deci, trebuie să reclădim țara, să creăm condiții de muncă pentru români și evrei și pentru toată lumea și atunci și evreii vor fi încadrați și li se vor recunoaște drepturile. Luptăm cu greutățile care sunt ca să creăm o viață mai bună pentru toți.

Desigur că trebuie să luptăm și să luăm măsuri împotriva celor care au jefuit, care îi speculează pe cei nevoiași, și români, și evrei etc. Și trebuie să facem mai ales să nu existe acea deosebire între români și evrei... Unii au fost trimiși în lagăre, alții au fost uciși pe front, unii au fost trimiși la muncă, alții la război. Au căzut victime de o parte și de alta. Aici trebuie încadrate văduvele, orfanii de război, și dincolo la fel. Nu se poate spune că sunt victimele exclusive ale acestui război – evreii.

Nu, a fost întregul popor; întregul popor a fost victima acestui război criminal fascist. Și repararea stricăciunilor, lecuirea rănilor nu poate fi decât opera întregului popor, din care să facă parte și evreii, și ungurii, și toți care sunt aici în țară.

Trebuie să punem problemele larg, precis, să nu promitem, dar să nu lăsăm nimic din principii, acolo unde aceste principii de dreptate și libertate sunt călcate. Trebuie combătută orice rezistență, acolo unde această rezistență are un substrat cât de mic antisemit. Recunoaștem greutățile care sunt, dar nu recunoaștem mizeria care se face studenților în Universități, în școli, unde se face antisemitism. Și cerem guvernului să fie înlăturați profesorii, studenții, elevii care continuă antisemitismul în școli. Cerem să fie scos antisemitismul din magistratură și de peste tot. Aceasta este în interesul întregului popor român, este în interesul țării și al populației evreiești. Iată lupta pe care trebuie s-o ducă populația evreiască mână în mână cu democrația românească. Și această luptă trebuie să o folosim pentru a mări popularitatea CDE. De ce are dl. Filderman popularitate? Pentru că a luptat mai categoric pentru revendicările evreilor decât voi, CDE. Filderman ar fi fost de mult izolat dacă ați fi luptat serios pentru aceste revendicări, dacă voi ați fi stat în fruntea acțiunilor împotriva exceselor antisemite etc și pentru satisfacerea unui șir de revendicări, ceea ce ar fi fost primit cu simpatie de populația evreiască. Dar în loc de aceasta, ați alunecat în discuții și tratative nesfârșite cu sioniștii. Păi bine, cum spunea și tov. Liuba, cu chestiunea asta vă bagă pe toți în buzunar... Puneți problemele în ziar, puneți-le just, arătați suferințele evreilor din acest război, arătați că nu sunt numai ale evreilor, ci și ale românilor, ca să simtă și românii, când citesc un ziar de acesta, că puneți problema just, obiectiv. Chemați evreii să refacă țara, să lecuiească rănilor războiului atât pentru văduvele și orfanii evrei, cât și pentru ceilalți. Și duceți o luptă de mobilizare serioasă împotriva oricăror manifestări antisemite în justiție, în administrație, peste tot. Că nu poate fi vinovat tov. Pătrășcanu, dacă un judecător, dracu știe unde, este un antisemit sau un porc.

Tov. Rosenzweig: Sunt sute.

Tov. Vasile Luca: Aceasta trebuie să fie acțiunea CDE, să simtă populația evreiască că există acest comitet, că are un apărător real, cinstit, al nevoilor ei. Și atunci miturile Zissu, Filderman dispar... Sunt hotărât împotriva oricăror măsuri administrative polițienești. Comitetul comunității să fie lărgit cu elemente din diferite organizații democratice. Și puneți acolo problema, ce se poate cere de la guvern și ce puteți face de la sine putere. Iar pe Filderman trebuie să-l încolțiți așa ca să nu se poată mișca. Aici este puterea metodelor democratice. Dacă am 3, 4, 5 oameni care gândesc și vorbesc la fel pot învinge rezistența celorlalți. Și trebuie pusă problema pregătirii unui congres și alegerii conducerii Federației, Uniunilor, pentru ca să nu existe această părere că guvernul impune sau menține stări de provizorat, comisii interimare pe vecie. Nu, trebuie să pregătim acest congres și să luptăm ca forțele democratice să câștige poziții, să aibă majoritatea în congres. Și trebuie nu numai să facem propagandă, dar să luptăm concret pentru îmbunătățirea stării de lucruri la comunitate. Să simtă populația evreiască că este aici un nou curent sănătos democrat. Și atunci nu o să se mai lege de un nume, de Filderman, de Zissu, sau mai știu eu cine, ci de un organ, de un comitet, de comunitate, care să devie altceva pentru populația evreiască decât a fost până acum.

Tov. Liebllich: Corpul didactic evreiesc nu a primit leafa de 3 luni de zile.

Tov. dr. Dorian: Am cerut impunerea obligatorie și Popper ne-a împiedicat.

Tov. Vasile Luca: Nu uitați niciodată că nici o măsură administrativă polițistă nu ajută la câștigarea populației. Ci, când ai puterea, susținerea întregului popor,

atunci poți lovi în dușmani, cu aprobarea întregului popor, numai atunci poți lovi fără să riști să fii izolat de masele populare. Iar în ce-l privește pe Filderman, dacă este posibil de a-l folosi împotriva clicii reacționare maniste pentru întărirea guvernului democrat, pentru câștigarea alegerilor de către forțele democratice, arătând lui Filderman încotro ar merge dacă ar învinge reacțiunea și ce l-ar aștepta atunci pe el și tot neamul evreiesc. Dacă se poate, Filderman trebuie folosit. Dacă nu poate fi folosit, atunci trebuie demascat politiceste, izolat. Dar nu demascat cu mărunțișuri care nu se pot dovedi. Pentru că evreii vor să le dovedești că a făcut crime, nu că a luat bijuteriile unei femei.. Sigur că dacă îmi spui mie, mi-e scârbă, dar dacă îi spui unui evreu, la el nu contează, e meseria lui, e comerciant... Cu aceasta nu îl putem izola pe Filderman. Dar îl putem izola arătând că merge cu Maniu și cu Brătianu, care au mers cu Antonescu[14] și că cu Maniu și Brătianu evreii vor ajunge să fie aruncați din nou în lagăre, ș.a.m.d. Cred că cu aceasta putem încheia discuția. Trebuie pornit imediat la reorganizarea CDE; puse revendicările pe hârtie, făcut un memoriu și înaintat guvernului, prim-ministrului, lui Tătărescu. El o să vă dea ajutor din punct de vedere financiar. Și legați-vă cu social-democrații. Iar dacă Filderman tatonează, trebuie căutat să luăm legătura cu el. Și trebuie văzut – îl putem folosi, îl folosim, nu îl putem folosi, îl demascăm. Dar o demascare serioasă politică. Și demascarea serioasă a lui Zissu. „Vreți, mergeți acolo în Palestina sau știu eu unde, dar vreți să-i lăsați pe frații voștri care rămân aici acestor reacționari?” Aceasta trebuie spus în fața masei. „Dacă nu vreți, veniți și luptați cu noi”.

Tov. Liebligh: Atacul împotriva lui Zissu după ce va fi tranșată chestiunea cu Filderman.

Tov. dr. Dorian: Nouă ne trebuie impunerea obligatorie și o modificare făcută la legea lui Lapedatu, prin care s-au luat instituțiile de cult comunității[15].

Tov. Vasile Luca: Dar aceasta nu se poate face așa... Faceți un memoriu.

Tov. dr. Dorian: Și-l înaintăm aici?

Tov. Vasile Luca: De ce aici? Guvernului.

Tov. dr. Dorian: Bine, și partidului ca să vadă ce am făcut.

Tov. Liebli: Nu au primit salariile de luni de zile la comunitate. Mor de foame. Și se ridică împotriva noastră.

Tov. Vasile Luca: Și în Ardeal nu au primit de când...

Tov. Liebli: S-au discutat aici o serie de lucruri care este bine să le știm numai noi. Vreau să accentuez asupra acestui lucru, pentru că sunt chestiuni de tactică și nu trebuie cunoscute. Avem noi obiceiul că plecând de la ședință...

Tov. Benador: Cei care tratează cu Filderman trebuie să fie cel puțin tot așa de vicleni ca și el. Și oamenii trebuie să meargă cu convingerea că trebuie să facem legătura....

(Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos.17/1946, f.2-21)

[1] Probabil la Congresul Mondial Evreiesc, ce va avea loc la Montreaux între 27 iunie-7 iulie 1948. Până atunci, situația politică din România va fi cu totul alta, iar delegația ce a participat din partea României avea o cu totul altă componență. Asupra acestei participări vezi în acest volum doc. 157.

[2] La 7 ianuarie 1946 au fost cooptați ca miniștri secretari de stat în guvernul Petru Groza și reprezentanții partidelor „istorice”, Emil Hațieganu (PNȚ) și Mihail Romniceanu (PNL), în urma conferinței de la Moscova (16-22 decembrie 1945) a miniștrilor de externe aliați, care a căutat astfel o rezolvare a „grevei regale”. Aceștia vor fi în funcție până la 29 noiembrie același

an (cf. Ioan Ciupea, *Participarea lui Emil Hațieganu la guvernul Petru Groza*, în „Analele Sighet”, IV, 1997, p.95-111).

[3] Este vorba de pregătirea alegerilor ce se vor desfășura la 19 noiembrie 1946, care, prin fraude de mari proporții, au adus victoria coaliției de partide așa-zise „democratice”, în frunte cu PCR.

[4] Constantin Titel Petrescu (1888-1956), președinte al Partidului Social-Democrat din România. A fost arestat în noaptea de 4-5 mai 1948, condamnat la muncă silnică pe viață și întemnițat la Sighetul Marmăției. Va fi grațiat în 1955. Pentru relațiile lui cu PCR vezi I. Scurtu, *Sedința Frontului Unic Muncitoresc din 21 august 1945. Gh. Gheorghiu-Dej reglează conturile cu Titel Petrescu*, în „Magazin istoric”, XXXI, 1997, nr. 3, p.11-15.

[5] Centrala Evreilor a fost constituită la 16 decembrie 1941 (prin Decretul-lege nr. 3145, ce prevedea dizolvarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești și înființarea organismului menționat), sub președinția lui Nandor Gingold, activitatea ei fiind coordonată de Radu Lecca, care din 7 septembrie 1943 a purtat titlatura de Comisar general pentru probleme evreiești (asupra ei vezi *Activitatea Centralei Evreilor din România*, cu un Cuvânt introductiv de dr. N. Gingold, București, 1944). Imediat după 23 august 1944 a început o furibundă campanie de presă împotriva lui Gingold, care la mai puțin de o lună (20 septembrie) s-a predat Prefecturii Poliției Capitalei. La 18 februarie 1946, Tribunalul Poporului a pronunțat sentința în procesul „Centralei Evreilor”, cei cinci acuzați fiind condamnați astfel: Vasile Isăceanu la muncă silnică pe viață; Nandor Gingold la temniță grea pe viață; Matias Grünberg (zis Willman) la 20 ani temniță grea; A. Grossman-Grozea la 15 ani temniță grea; Jack Leon la 12 ani temniță grea. Asupra lui Gingold în anii de detenție vezi relatarea unui alt deținut, Lucien Bassy, ajuns în Franța în vara anului 1955. Dus la închisoarea Uranus, „a întâlnit un om ce dormea pe jos, pe o rogojină. Acesta era faimosul Gingold, președintele Centralei Evreilor de pe timpul guvernului Antonescu și condamnat pentru aceasta, în calitate de criminal de război, de către Tribunalul Poporului în 1944 [sic!] la muncă silnică pe viață. Era de origine ungar din Transilvania. Dintre cei 4 principali conducători ai Centralei Evreilor, se găseau în închisoare Gingold și Blumenfeld, care au obținut de altfel maximul de pedeapsă în raport cu faptele săvârșite. Acest Gingold se botezase trecând la catolicism în 1938, la moartea mamei sale, și toată ziua făcea cruci și se ruga. Vorbea perfect franceză, fiind doctor în medicină la București și specializat în bolile de sânge. Era un om foarte cult, inteligent și cu o memorie extraordinară. Se găsea la acea epocă de 8 ani în închisoare și se spunea că era în general bine tratat, fiind chiar internat la Spitalul Filantropia și căpătând 10 țigări pe zi, ceea ce era o mare favoare. Trecuse pe la închisoarea Aiud, unde fusese medic la infirmerie și într-o bună zi a fost transportat la București, la MAI, unde a stat în aceeași celulă cu Titel Petrescu [...]. Acum el era la Uranus pentru un proces contra sioniștilor” (*Open Society Archives, Budapest, Box 193, Item No. 8382/55*).

[6] Eduard Beneș (1884-1948), președinte al Cehoslovaciei din 1935, iar în anii războiului președinte al guvernului provizoriu din exil (Londra); Edouard Herriot (1872-1957), cunoscut om politic francez, luat prizonier de germani și internat la Potsdam, de unde va fi eliberat de sovietici la 22 aprilie 1945. Ulterior a fost primar al orașului Lyon, iar între 1947-1954 a fost președintele Adunării Naționale.

[7] Dumitru Bagdasar (1893-1946), absolvent al facultății de medicină din București, cu o specializare în neurochirurgie la Boston. Din 1945 a fost profesor la Facultatea de medicină din capitală și ministru al sănătății (6 martie 1945-24 aprilie 1946). Membru de onoare post-mortem al Academiei Române (28 octombrie 1948).

[8] „Ikuf” (Idische Kultur Ferband) era o asociație mondială care lupta pentru promovarea culturii în limba idiș, fondată la Paris, în 1937, cu ocazia Congresului Cultural Mondial Evreiesc. În 1948, în România, „Ikuf”-ul număra peste 30 de secțiuni, în cele mai importante centre urbane unde populația israelită avea o pondere apreciabilă.

[9] Este vorba de Leopold Filderman, secretar general la Departamentul Industriei de Stat din Ministerul Industriei și Comerțului în 1946.

[10] Aron Braeșter, membru al Partidului Social-Democrat, devenit membru supleant al CC al PCR (1948-1955).

[11] Emil Calmanovici, absolvent al Politehnicii din München, devenit membru al Partidului Comunist în 1937 (la recomandarea lui Remus Kofler), director general în Ministerul Lucrărilor Publice. La 26 mai 1951 va fi arestat și judecat în cadrul lotului „Pătrășcanu”. Decedat în închisoare (1956).

[12] Heinrich Kreindler va deveni la finele lui 1947 secretar general la Ministerul Lucrărilor Publice.

[13] Constantin Agiu (1891-1961), fost secretar general al Uniunii Patriotice, vicepreședinte al Frontului Plugarilor, iar din 6 martie 1945 până la 13 aprilie 1948 a ocupat postul de subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

[14] Asupra raporturilor dintre Maniu și Antonescu vezi *Iuliu Maniu și Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice, 1940-1944*, ed. I. Calafeteanu, Cluj, Edit. Dacia, 1994.

[15] Alexandru Lapedatu (1876-1950), istoric, profesor la Universitatea din Cluj, în mai multe rânduri ministru la Culte și Instrucțiune publică, secretar general al Academiei Române (1939-1948), arestat și închis la Sighetul Marmăției, unde va muri.

Szám: 51/pol.-1946.

Bukarest. 1946. március 17.

Tárgy: Az erdélyi zsidóság és a magyarság

A mai napon más ügyből kifolyólag felkeresett dr. Kohn Hillel ügyvéd, az erdélyi zsidóság ismert vezetőalakja, a kommunista párt régi tagja, aki maga is huzamosabb időt töltött Dachauban és Buchenwaldban, és aki az erdélyi kommunista pártban a közelmúltban igen nagy szerepet játszott, bár újabban a szerepléstől némileg visszavonult. Az erdélyi zsidóság vezetői közül ez idő szerint ő képviseli azt az irányt, amely a magyarság felé újból baráti jobbot nyújt, ellentétben a zsidóság másik csoportjával, amely a magyarságot, mint ilyent, kollektíve kívánja a zsidóságot ért csapásokért felelőssé tenni, és ezért minden együttműködéstől elzárkózik. Dr. Kohn Hillel a demokrata zsidóság kolozsvári nagygyűlésén f. év február hó 10-én feltűnést keltő beszédet mondott, amelynek nagy visszhangja volt a magyarság körében is. A nagygyűlésen dr. Kohn kijelentette, hogy Erdélyben a zsidóság mindig városlakó volt, és ezért túlnyomólag magyar környezetben élt és fog valószínűleg élni a jövőben is. Hangsúlyozta azokat a szálakat, amelyek a zsidóságot közös nyelven és közös kultúrán keresztül a magyarsághoz fűzik, és kijelentette, hogy bár a zsidóságot a magyar uralom idején érte a fasizmus szörnyű csapása, hibás volna a fasizmust a magyar néppel azonosítani, mert a magyar nép nem felelős a fasizmus rémtetteiért.

Felhasználtam látogatásának alkalmát arra, hogy négyszemközt beszélgessek vele az erdélyi zsidóság jelenlegi helyzetéről, és tájékozódjam felfogásáról. Közöltem vele, hogy bár azok után a minden képzeletet felülmúló szenvedések után, amelyek Észak-Erdély zsidóságát a magyar uralom idején érték, emberileg bizonyára meg lehetne érteni, ha a zsidóság végleg elfordult volna a magyarságtól, kérem nemcsak a magam, hanem a magyar kormány nevében is, hogy az erdélyi zsidóság ne ítélkezzék a kollektív felelősség alapján, hanem vegye tekintetbe azok mellett a bűnök mellett, amelyeket büntetni kívánunk, és büntetni is fogunk, azokat a körülményeket is, amelyek a magyarság túlnyomó többsége számára a szabad cselekvést, sőt a szabad véleménynyilvánítást is lehetetlenné tették annak idején. Biztosítottam, hogy a magyar hatóságok mindent meg fognak tenni, ami emberileg lehetséges, hogy a bűnöket megtorolják és az elszenvedett méltánytalanságot jóvátegyék, és kértem, hogy a maga részéről hasson továbbra is oda, hogy a sebek behegedjenek, és az erdélyi magyarság és zsidóság újra megtalálja azokat a szálakat, amelyek a közös nyelven és kultúrán keresztül a múltban egybefűzték őket.

Dr. Kohn Hillel szavaimat nagy örömmel és látható megalégedéssel vette tudomásul, és biztosított, hogy az erdélyi zsidóság többsége lelke mélyén a magyar kul-

túrának és a magyar életformának a neveltje, amelyet lelkéből az utolsó évek szörnyű csapásai sem tudtak végleg kitörölni. A sebek lassan hegedőben vannak, a bűnösök bűnhődése és a jövátéthető károk helyreállítása után a két nemzetiséget összekapcsoló szálak újból elevenekké válnak majd. Ő a maga részéről ennek a politikának a híve, és a lehetőség szerint ebben az irányban kíván dolgozni.

Búcsúzóul kilátásba helyeztem, hogy következő kolozsvári utam alkalmából a Demokrata Zsidó Komiténél látogatást fogok tenni, hogy annak vezető személyiségeivel megismerkedhessem.

miniszteri tanácsos
[indescifrabíl]

A Magyar Külügyminiszter Úrnak, Budapest

[TRADUCERE]

Nr: 51/pol.-1946

București. 17 martie 1946

Subiect: Evreii și maghiarii din Transilvania

Într-o cu totul altfel de problemă am fost vizitat astăzi de avocatul dr. Hillel Kohn, cunoscută personalitate de frunte a evreilor din Transilvania, vechi membru al partidului comunist, care a petrecut o perioadă îndelungată la Dachau și Buchenwald, care a jucat un rol important în partidul comunist transilvănean și în trecut, deși recent s-a retras din viața publică. Dintre conducătorii evreilor transilvăneni, în prezent el reprezintă orientarea care întinde o mână prietenească spre maghiarime, în opoziție cu cealaltă orientare din grupul evreilor, care aruncă toată vina asupra ungarilor, colectiv, pentru nenorocirea pe care au suferit-o evreii, și de aceea se abțin de la orice formă de colaborare. Dr. Hillel Kohn, la adunarea generală a evreimii democrate de la Cluj din data de 11 februarie anul curent, a ținut o cuvântare de mare răsunet și care a avut ecouri semnificative în cercul maghiarilor. La adunare, dr. Kohn a declarat că evreii din Transilvania au fost întotdeauna orășeni și ca atare au trăit într-un mediu dominant maghiar și probabil că vor trăi la fel și în viitor. A subliniat acele legături care unesc evreii de maghiari, prin limba și cultura comună, și a declarat că deși evreii au suferit lovitura nefastă a fascismului în timpul dominației ungurești, este greșit să se identifice fascismul cu poporul ungar, deoarece poporul ungar nu este responsabil pentru faptele îngrozitoare ale fascismului.

Am profitat de ocazia vizitei pentru a purta o discuție între patru ochi cu dânsul despre situația actuală a evreilor din Transilvania și pentru a mă informa despre ideile lui. I-am comunicat că deși după toate suferințele îngrozitoare la care au fost supuși evreii din Transilvania în timpul dominației ungare ar fi de înțeles, omenește vorbind, dacă evreii ar întoarce spatele definitiv ungarimii, rog nu doar în nume propriu, ci și din partea guvernului ungar, ca evreii din Transilvania să nu judece colectiv ungarimea, ci să țină cont, pe lângă acele păcate pe care dorim să le pedepsim și le vom pedepsi în mod cert, și de acele circumstanțe care pentru majoritatea covârșitoare a maghiarilor au făcut imposibilă acțiunea liberă, chiar și exprimarea liberă a opiniilor în acele timpuri. L-am asigurat că autoritățile ungare

vor face tot ce este omeneste posibil să pedepsească acele crime și să repare nedreptățile îndurate și l-am rugat ca în măsura posibilităților, pe cât poate, să continue să își exercite influența pentru a contribui la închiderea rănilor și pentru ca maghiarii și evreii din Transilvania să regăsească acele fire care i-au legat și în trecut prin intermediul limbii și culturii comune.

Dr. Hillel Kohn a primit cuvintele mele cu multă bucurie și cu satisfacție vizibilă, asigurându-mă că în cazul majorității evreilor din Transilvania, în adâncul sufletelor lor simt că au crescut pe cultura și forma de viață maghiară, care nu pot fi șterse definitiv din sufletele lor nici măcar de atrocitățile ultimilor ani[1]. Rănilor sunt pe cale de a se vindeca, iar după pedeapsa pe care cei vinovați o merită și daunele care se pot repara, firele care leagă cele două naționalități vor fi reînnoitate. El însuși este adeptul acestei politici și după posibilități dorește să acționeze în această direcție.

La despărțire i-am pus în vedere că la următoarea mea vizită la Cluj voi efectua o vizită la Comitetul Democratic Evreiesc, pentru a face cunoștință cu personalitățile conducătoare.

Consilier ministerial
[indescifrabil]

Domnului Ministru de Externe al Ungariei, Budapest

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-k-Rom-16/b-684-1946)

[1] Trebuie remarcat faptul că în Vechea Ungarie, grupul confesional cel mai deschis spre asimilare a fost cel evreiesc. Deși au existat și manifestări antisemite, în cercurile elitei nobilimii maghiare s-a impus opinia că asimilarea evreilor este o chestiune de interes național, că prin acest proces se formează o pătură care îndeplinește funcțiile burgheziei naționale și în același timp corectează echilibrul național în favoarea maghiarimii. De aceea, procesul asimilării în perioada reformelor (a doua jumătate a sec. XIX) a avut o intensitate deosebită. Fenomenul este foarte complex și fără similitudini în alte spații europene. Asupra lui vezi István Kemeny, *Les Juifs dans la structure des classes en Hongrie. Essai sur les antécédents historiques des crises d'antisémitisme du XXe siècle*, în „Actes de la Recherche en Sciences Sociales”, no. 22/1978, p.25-59.

NOTĂ

În seara zilei de 23 martie 1946 au ieșit din țara prin punctul Petea, județul Satu Mare, cu forme legale, conduși de un delegat englez, un număr de 70 evrei, cu destinația Anglia și Palestina.

Faptul a produs vii comentarii în rândurile populației, deoarece nu se cunosc motivele acestei emigrări, tocmai acum când evreilor li s-au recunoscut aceleași libertăți ca și celorlalți cetățeni români.

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 65/1945, f.236)

Inspectoratul Jandarmi Cluj

Legiunea Jandarmi Someș-Dej

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 230 din 29 martie 1946

Am onoare a raporta următoarele:

Legiunea deține informații precise că evreii din județul Someș fac mari pregătiri pentru emigrare în America și Anglia prin Germania, precum și o parte în Palestina. Cei care merg în America și Anglia sunt adunați cu toții în Germania, de unde sunt luați în primire de englezi și transportați mai departe în locurile unde doresc. Astfel, evreii: Venger Géza, Aldstein Freidman, Marc Iosif, Marc David, Rezenberg Ghidali și Rezenberg Rozalia, toți din comuna Sic-Someș [jud. Cluj], au făcut pregătirea de plecare în Germania și apoi în America, cu care ocazie au vândut aproape toate lucrurile mai scumpe și netransportabile. În curând vor pleca la Cluj, de unde au tren special spre Germania.

Evreii Goldstein Herman și Zingreid Eugen, primul din Reteag și al doilea din Cireșoia [jud. Bistrița-Năsăud], de asemenea și-au vândut toată mobila, pregătindu-se de plecare.

De asemenea, evreii din comuna Trg. Lăpuș [jud. Maramureș], în număr de 83 persoane, bărbați și femei, s-au pregătit de plecare în Palestina. Idem din comuna Lăpuș 9 persoane, Dămăcușeni 5 persoane și Băiuț 4 persoane. Delegatul acestor evrei, anume Henzel Béla, a și plecat la București pentru obținerea tuturor formelor.

Din discuțiunile avute cu ei șefii de posturi, faptul care îi determină de a emigra este teama unei izbucniri a războiului, antisemitismul care este în prezent și schimbarea altui regim. Din punct de vedere al războiului, le este frică ca să nu fie mobilizați și ei, și după cum nu sunt instruiți nu pot lupta, temându-se totodată și de bomba atomică, care distruge tot în cale. Plecarea lor este de la data de 1 aprilie.

Prin plecarea evreilor din județ[1], populația românească, ca și cea maghiară, este foarte mulțumită. Informație sigură și verificată pe întreg județul.

Comandantul Legiunii Jandarmi Someș-Dej
Căpitan Vasilescu Ionel

Raportat: Inspectoratul General al Jandarmeriei, Inspectoratul Jandarmi Cluj

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 68/1946, f.32)

[1] Asupra evreilor din fostul județ Someș în anii de după al doilea război mondial vezi *Volt egyszer egy Dés... Bethlen, Magyarlápós, Retteg, Nagyilonda és környéke*, II, ed. Zoltán Singer, Tel Aviv, Edit. Irgun Jocéj Déj Usviva, 1971, p.591-628. La Dej, odată cu reînceperea activității Uniunii Naționale a Evreilor din Ardeal, sub conducerea lui Zoltán Singer (care fusese și anterior președintele comunității locale), reapar o serie de secții ale mișcării sioniste de tineret (Mișmar, Hanoar Haționi, Haoved Haționi, Dror-Habonim ș.a.), ce vor duce o activitate foarte intensă de pregătire pentru emigrare, în strânsă legătură cu CDE din localitate. Este și explicația pentru numărul mare de evrei care vor pleca în Israel, chiar dintre liderii CDE, așa cum se va constata în multe din documentele acestui volum.

Comisia Română de Legătură cu Comisia Aliată de Control
 Secția Bunuri Inamice
 Nr. 138/[martie] 1946

Telegramă-fulger

**Către Prefectura: Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Someș,
 Năsăud, Mureș, Bihor, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune**

Urmare ordinelor telegrafice nr. 4743 din 12 martie și nr. 5151 din 22 martie 1946 referitoare la bunurile deportaților.

Se dispun următoarele măsuri până la rezolvarea problemelor deportaților, cu privire la administrarea bunurilor lor aflate sub controlul CASBI. Deportatii reîntorși vor fi numiți ca administratori custozi ai bunurilor lor. Pentru bunurile industriale ale deportaților reîntorși se vor face de urgență propuneri telegrafice Direcției Generale CASBI pentru numirea deportaților reîntorși ca administratori ai bunurilor lor industriale.

În cazul în care deportatii au murit în lagăr și au în țară ascendenți sau descendenți sau frați și surori, aceste rude vor fi numite ca administratori custozi ai bunurilor deportaților morți în lagăr. Pentru administrarea bunurilor industriale ale deportaților morți în lagăr se vor face propuneri telegrafice de numire ca administratori a rudelor acestora. Propunerile se vor înainta direct Direcției Generale CASBI București.

Până la rezolvarea problemei absenteiștilor, aceștia vor fi numiți ca administratori custozi ai bunurilor lor aflate sub controlul CASBI, afară de absenteiștii de origine germană și numai dacă fac dovada că nu au luat parte activ în lupta împotriva României și URSS-ului și nu au sprijinit regimul Antonescu și Horthy. Referitor la bunurile industriale ale absenteiștilor reîntorși, aceștia vor fi propuși telegrafic Direcției Generale CASBI ca administratori ai acestor bunuri.

Bunurile ridicate de la deportați și absenteiști, conform indicațiilor de mai sus, vor fi înapoiate și date în administrare și custodie deportaților și absenteiștilor[1].

Atât pentru deportați, cât și pentru absenteiști, administrarea și custodia bunurilor se va face în contul și în numele CASBI și după normele fixate de CASBI.

Comisar general al guvernului pentru legătura cu C[omisia] A[liată de] C[ontrol],
 Dr. S. Oieriu[2]

(Arh.St.București, CC al PCR. Relații Externe, dos. 4/1946, f.1)

[1] O mostră despre ce au însemnat „bunurile ridicate de la deportați” vezi fondul CASBI de la Arhivele Statului din Cluj.

[2] Simion Oieriu fusese anterior, de la 13 august 1945, comisar general al executării armistițiului, având rang de subsecretar de stat, iar în postura de față fusese numit la 23 ianuarie 1946. Totodată, după încheierea Tratatului de Pace de la Paris, va îndeplini funcția de comisar al guvernului pentru aplicarea tratatului (de la 30 decembrie 1947). Din această poziție va purta tratative pentru repatrierea partizanilor români din URSS, prin intermediul ambasadorului acestei țări la București.

[Sinteză contrainformativă pe luna martie 1946]

[...]*

Anexa nr. 22

Cazuri concrete referitoare la activitatea și modul de comportare al evreilor

I. Manifeste împotriva evreilor, răspândite în rândurile populației.

1. Printre studenții facultăților din București circulă un manifest clandestin foarte voluminos, intitulat „Îndemn”. Îndemnând poporul român la luptă, pentru restabilirea ordinii din trecut, manifestul arată ca dușmani ai țării și neamului românesc în primul rând pe evrei.

Se arată mai jos, în rezumat, cuprinsul manifestului referitor la evrei:

a) *Problema evreilor în lumina adevărului.* Tragedia română este legată de numele de „evreu”. Manifestul arată tendințele evreilor, care consecvenți învățăturilor din Talmud[1], vor să stăpânească omenirea, fiind „poporul ales”. Evreii, neam prolific, de la 25.000, câți erau în 1828, au ajuns astăzi la 2 milioane numai în România. Ei stăpânesc la noi industria, comerțul, finanțele, viața politică și culturală.

b) *Scopurile evreilor.*

- Să creeze o republică internațională, fără hotare, să domine popoarele prin deținerea supremației politice mondiale. Se arată încercările evreilor, începând din 1878, de a pune stăpânire pe țara noastră[2]. Azi au atins punctul culminant prin partidul comunist.
- Stăpânirea finanțelor și a economiei mondiale. În America, 80% din capital este în mâinile evreilor.
- Atingerea supremației culturale și dominarea lumii din punct de vedere ideologic.

În țară fac propagandă prin presă, teatre (Barașeum, idiș etc). La radio programul este aranjat de evrei.

c) *Metodele evreilor.*

- Comerț necinstit, urmărind alungarea comerțului românesc. La Adjud, pe strada principală sunt 32 prăvălii evreiești și 4 românești.
- Schimbarea numelor și falsul botez, pentru a putea lucra mai bine sub această mască.
- Sprijinirea sectelor religioase pentru minarea și destrămarea creștinismului.
- Corupția, având la bază lozinca „Nici o conștiință nu rezistă banului”.
- Lingușirea.
- Francmasoneria. Este o asociație evreiască, prin care tind să distrugă mai curând creștinismul și statele.
- Sugestionarea maselor, prin repetarea neconținută a aceluiași idei, până la pătrunderea lor în subconștientul individului (metoda persuasiunii).

În fine, manifestul citează un număr de puncte din „Protocolul înțelepților Sionului”[3] din Congresul de la Bassel: coruperea tinerelor generații, prin învățături subversive; distrugerea vieții de familie creștină; exploatarea viciilor oame-

nilor; degradarea artelor și înjosirea literaturii; minarea respectului pentru religia creștină; încurajarea utopiilor; urcarea salariilor fără posibilități de beneficiu; răsturnarea monarhiei.

d) Ce au spus câțiva oameni mari despre evrei.

Citează afirmațiunile unor oameni de stat, politici etc, ca Napoleon, Luther, V. Hugo, Emile Zola, Voltaire, Eduard Drumont[4], Kant etc, arătând păreri negative ale acestora asupra evreilor, pe care în general îi consideră ca o rasă periculoasă întregii omeniri.

În concluzie, manifestul reamintește că România merge azi spre ruină, iar românii nu trebuie să se lase guvernați de evrei.

2. În ziua de 3 martie 1946, în fața primăriei com. Coșula, jud. Botoșani, a fost găsit un manifest cu următorul conținut: „Jos jidanii, sus țărani. Dacă n-ar munci țărani, n-ar mai mânca jidanii”. Din cercetările întreprinse până în prezent, nu s-a descoperit autorul.

II. Răspândirea de zvonuri și știri false.

În ziua de 26.II.1946, evreul Heller din Ițcani, jud. Suceava, într-o discuție avută cu lucrătorul Jalba de la uzina de injectat traverse din gara Ițcani, printre altele i-a spus acestuia că rușii au ocupat Dardanelele și că în curând vor începe războiul cu turcii. Apoi i-a declarat că la București doi ofițeri români au împușcat doi ofițeri sovietici, pentru care motiv rușii au adus 8 divizii în București.

Semnalat Serv. Special de Informații.

III. Sabotarea ordinelor pentru clarificarea situației militare, a legiurilor cu caracter economic, precum și propagarea de insulte la adresa armatei.

1. Pentru clarificarea situației militare, Cercul Teritorial Dorohoi a chemat și o serie de evrei, dar majoritatea n-au răspuns la ordinele de chemare. Unii dintre ei, și anume serg. t.r. Cușmaru Haim, ctg. 1937, și soldatul Schwartz Herș, ctg. 1938, au declarat delegaților poliției, însărcinați cu înmânarea ordinelor de chemare, că refuză să se prezinte.

2. Evreul Osias Bercovici, proprietarul unui depozit de cherestea din Fălticeni, a solicitat Prefecturii să-i pună la dispoziție oameni cu căruțe, ca să care material lemnos în contul armistițiului. Comuna Baia a scos oameni la cărat sub formă de rechiziții, însă materialul a fost cărat în depozitul evreului și nu la gară pentru URSS. Populația rechiziționată a fost foarte nemulțumită din cauza acestui abuz.

3. Brutăria Peiter din orașul Bârlad a fabricat circa 150 pâini albe pentru evrei, care au fost descoperite de poliție și confiscate. Evreii au reclamat cazul la Comandamentul Sovietic din localitate.

4. În clasa a VIII-a a liceului teoretic de băieți din Bacău sunt mai mulți elevi evrei, printre care Gloter Ervin, Klein, Scheeltzer, Scarf, Davidovici Isaia, Segal Isac etc. Aceștia sunt înscriși în organizația sionistă, în care scop colectează sume de bani și fac întruniri. În școală au atitudine necorespunzătoare, ponegrind de câte ori doresc elementul etnic creștin. Din această cauză, între elevii creștini și cei evrei sunt schimburi violente de cuvinte și chiar amenințări și loviri.

Creștinii arată evreilor că mai târziu vor regreta atitudinea de acum, evreii declară că nu au nevoie de armată, deoarece aceasta este un parazit pe spinarea statului, ei vor înființa o armată selecționată, nu ca cea de acum, pe care o vor întreține cu bani de la comunitatea evreiască din România.

Semnalat Serv. Special de Informații.

IV. Acapararea posturilor administrative.

Populația din orașul Suceava este tot mai nemulțumită pentru faptul că majoritatea conducătorilor și funcționarilor instituțiilor de stat sunt evrei, astfel:

- Inspector general activ regional – evreul dr. Kesller.
- Primar al orașului – evreul L. Rozkopf.
- Șeful poliției – evreul Gabor.
- Șeful serv. veterinar – evreul dr. Heitell.
- Șeful serv. drumuri – evreul inginer König.
- Director al spitalului – evreul dr. Scharp.
- Președinte al Camerei de Muncă – evreul T. Hilsenrad.
- Director al Cooperativei „Solidaritatea” – evreul P. Reiner.

O parte din funcționarii prefecturii, poliției, administrației financiare, serv. economic, primăriei etc sunt tot evrei.

(*Arh.St.București, Ministerul de Război. Marele Stat Major, dos. 209/1946, f.131-135*)

[1] Talmudul este un corpus de învățături alcătuit din comentariile și discuțiile amoraimilor (înțelepții babilonieni și palestinieni din perioada de după încheierea redactării Mișnei, circa 200 d.Ch.), ce stă la baza autorității legilor și tradițiilor evreiești acumulate vreme de aproape șapte veacuri. Versiunea utilizată frecvent la noi a fost cea publicată la Vilnius la finele secolului XIX. Studiarea Talmudului era atât de importantă încât porunca de studia Tora a fost interpretată în sensul studierii Talmudului, lucrul acesta fiind principala obligație din ieșivoturile din toată lumea.

[2] Se face referire la condiționarea recunoașterii independenței României, în cadrul Congresului de la Berlin din 1878, de modificarea prevederilor art. 7 al Constituției, în sensul emancipării civile și politice a evreilor.

[3] *Protocoalele înțelepților Sionului* este cel mai controversat fals de-a lungul timpului, realizat în Franța la finele veacului XIX, cu implicații majore pentru imaginea negativă atribuită evreilor, în care se regăsește obsesia conspirației sioniste universale. Cu alte cuvinte, ar fi existat un proiect de distrugere a ordinii existente la acea dată, după care sioniștii ar prelua pârghiile de putere financiară, politică și economică. Falsul, tipărit și retipărit în mii de ediții, până în zilele noastre, a stat la baza argumentelor antisemiților din toată lumea.

[4] Ne oprim aici doar asupra lui Eduard Drumont, fondatorul periodicului „Libre parole” (1892), întrucât era un înfocat antisemit, care a publicat în 1886 o lucrare intitulată *La France juive*, ce conținea un pamflet ce se dorea doveditor în ceea ce privește pericolul evreiesc și care, probabil, a constituit contextul tipării falselor *Protocoale ale înțelepților Sionului*, menționate mai sus.

61

[martie 1946]

NOTĂ

În ultimul timp, parte din evrei și în special tineret au început să treacă frontiera fraudulos în Ungaria. Unii dintre ei afirmă că pleacă în America, iar cea mai mare parte în Palestina.

Astfel, în noaptea de 14 martie 1946 au trecut frontiera fraudulos în Ungaria, prin dreptul comunei Secueni, județul Bihor, un număr de 19 evrei din diferite localități ale țării, ducând cu ei toate valorile. Trecerea le-a fost înlesnită de local-

nicul ungar Kiss Alex., din comuna Secueni, care i-a dus cu căruța sa până în comuna Letea Mare-Ungaria, de unde apoi s-a înapoiat.

Cazul se cercetează de către organele jandarmeriei.

Se remarcă de asemenea că parte din evreii domiciliați în județul Bihor fac pregătiri pentru plecare, în care scop pun în vânzare unele lucruri.

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 65/1945, f.210)

62

Inspectoratul Jandarmi Oradea

Legiunea Jand. Maramureș

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 12 din 6 aprilie 1946

Deținem informația că evreii din Maramureș primesc din America, prin Comunitatea evreiască la Sighet, bani și haine pentru fiecare.

Astfel, pe luna martie 1946, evreii din comuna Călinești [jud. Maramureș] au primit suma de 342.000 lei și haine pentru fiecare. Acești bani se ridică de către președinții din comunele din raza acestui județ, care apoi se distribuie fiecărui evreu.

Totodată, evreii sunt încunostiințați printr-un manifest lansat de către Congresul Mondial Evreiesc să completeze un dosar cu toate suferințele întâmpinate în timpul războiului și să-l înainteze până la data de 5 aprilie 1946 la Comunitatea Evreiască din Sighet, urmând a fi depus la Conferința de pace.

Se anexează un manifest care a fost găsit în raza acestui județ.

Informație sigură.

Comandantul Legiunii Jand. Maramureș

Căpitan Teodor I. Popescu

Raportat: I.G.J. București, Inspect. Jd. Oradea

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 65/1945, f.269)

63

Registratura Specială

Secret

Nr. 2219/1946 luna IV ziua 12

Legiunea Jand. Sălaj-Zalău

Către Inspectoratul Gen. al Jandarmeriei Direcția Sig. și Ord. Publ. Serviciul Siguranței

Urmare la nota noastră informativă nr. 135 din 12 martie 1946, referitor la plecarea evreilor în America, am onoarea a raporta că se constată că majoritatea evreilor din acest județ intenționează a pleca în America sau Palestina.

Cauza afirmativă de a pleca este de a nu fi recrutați în armată, căci majoritatea evreilor înapoiți din deportare sunt tineri ce nu au satisfăcut stagiul militar, și spun că mai degrabă se duc în America decât să fie militari în armata română.

Aproape toți încearcă să-și vândă averea și să plece, numai de vor primi autorizație de plecare.

Comandantul Legiunii Jandarmi Sălaj
Căpitan Dinescu Marin

Șeful Bir. Siguranței
Pl. maj. Santău Dumitru

(Arh.St.București, Direcția Generală de Poliție, dos. 151/1946, f.131)

64

Inspectoratul Jandarmi Oradea
Legiunea Jandarmi Sălaj

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 2536 din 26 aprilie 1946

Suntem informați că în curând vor sosi în județ din Basarabia și Bucovina, care se găsesc în prezent sub stăpânire rusească, un număr de 200 evrei (bărbați, femei și copii), cu ordinul comand. Siret, cu scopul de a fi plasați pentru a fi hrăniți în diferite părți ale județului și cu ordin ca bărbații să se prezinte la Cercul T. respectiv, iar femeile la Gruparea Evreiască.

Până în prezent au sosit în județ:

În regiunea Zalău un număr de 19 evrei.

În regiunea Cehul S[ilvaniei] un număr de 27 evrei.

În regiunea Carei un număr de 25 evrei.

În regiunea Jibou un număr de 5 evrei.

Sosirea acestora în realitate este pentru a trece în Ungaria, de aici în Italia și apoi în Palestina[1].

Totodată suntem informați că Statele Unite ale Americii trimit în România efecte de îmbrăcăminte și încălțăminte pentru evrei, din care pentru județul Sălaj au sosit trei camioane.

Informație sigură. Rugăm să binevoiți a ordona, întrucât până în prezent nu avem nici un ordin în această situație.

Comandantul Legiunii Jandarmi Sălaj
Căpitan Dinescu Marin

Comunicat: Insp. Gen. al Jand.; Insp. Jand. Oradea; Prefect. Jud. Sălaj

(Arh.St.București, Direcția Generală de Poliție, dos. 151/1946, f.87)

[1] În 1986 s-a creat la Tel Aviv, sub președinția lui Itzhak Artzi, Uniunea Mondială a Evreilor din Bucovina, cu scopul de a reuni pe toți evreii din regiune răspândiți pretutindeni, pentru perpetuarea tradițiilor iudaismului și sionismului de aici etc. Această Uniune editează și un periodic de limbă germană, „Die Stimme”, cu multe informații și despre evenimentele regăsite în volumul de față.

Inspectoratul Jandarmi Oradea
Serv. Sig. și Ord. Publice

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 477 din 27 aprilie 1946

Numeroși tineri evrei din Ardealul de Nord, precum și din restul țării, părăsesc țara în mod fraudulos, plecând în America sau Palestina. Pe măsură ce timpul trece, numărul acestora ce trec fraudulos peste frontieră este tot mai mare. În acest scop, Legiunea Jandarmi Sălaj raportează:

În cursul lunii martie 1946 s-au prins de către jandarmi și grăniceri un număr de 28 evrei din Ardealul de Nord și 5 din restul țării.

În luna aprilie 1946 până în prezent au fost prinși un număr de 33 evrei din Ardealul de Nord și 7 din restul țării.

Din Vechiul Regat, majoritatea lor sunt din București și în totalitate toți evreii care vor să părăsească țara sunt numai tineret până la 25 ani din ambele sexe. Se crede că în rândul lor se face o propagandă care îi determină la acest fapt, deoarece toți declară că vor pleca în Palestina[1].

Inspector Jandarmi Oradea
Colonel A. Mihalache

Șeful Serv. Poliției
Maior I.M. Căproiu

(Arh.St.București, Direcția Generală de Poliție, dos. 151/1946, f.92)

[1] Un document cu conținut asemănător la *Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 70/1946, f.56. Datorită frecvențelor treceri ilegale de frontieră, la 19 ianuarie 1948 se va modifica art. 267 din Codul Penal, în sensul înăsprii pedepselor atât pentru tentativa de trecere frauduloasă, cât și pentru cei ce facilitau aceasta.

Inspectoratul General al Jandarmeriei
Direcțiunea Siguranței și Ordinii Publice
Nr. 32.370/1946.IV.30

Către Inspectoratul Jandarmi Suceava

Inspectoratul este informat că la sfârșitul lunii martie cor., prin orașul Reghin, [jud.] Mureș, a trecut un convoi de 4 camioane, în care se aflau evrei din Bucovina și Basarabia. Aceștia au afirmat că merg spre Palestina, întrucât au părăsit Basarabia și Bucovina.

Din Reghin aveau ruta prin Bistrița spre Germania, de unde se încolonau ca evrei refugiați, aceasta cu scopul de a fi mai bine primiți în Palestina. În Reghin se mai află 3 familii de evrei sosite în ziua de 12 aprilie cor. din Cernăuți, care așteaptă un alt transport; nu se știe data sosirii.

Față de cele de mai sus, vă rugăm a verifica și raporta detalii amănunțite asupra acestei situații.

Directorul Siguranței și Ordinii Publice
Colonel N. Stoicescu

Șeful Serviciului Siguranță
Maior N. Rădulescu

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 64/1946, f.171)

67

Partidul Comunist Român
Regionala Moldova de Nord, Suceava
Secția Organizații de masă

RAPORT DE ACTIVITATE

a Secției organizațiilor de masă regională pe luna aprilie 1946

[...]*

Comitetul Democratic Evreiesc

S-a reușit să ia ființă CDE și în județul unde nu exista. De asemenea, CDE a reușit să mobilizeze masele evreiești la sărbătorirea zilei de 1 mai. S-a început o acțiune la întreaga regiune pentru antrenarea organizațiilor sioniste de stânga și de mijloc în lupta alături de CDE. Greutăți mai întâmpinăm încă din partea organizațiilor sioniste de dreapta, cu care am avut de luptat la sărbătorirea zilei de 1 mai, deoarece, deși am discutat cu ei, au ieșit totuși cu steaguri alb-albastre și cu lozinci provocatoare. Tovarășii evrei comuniști și social-democrați i-au împiedicat să manifeste în acest fel. Am dat instrucțiuni ca tov. noștri care lucrează în CDE să caute o apropiere cu aceste organizații. O lipsă încă în această muncă mai este aceea că mulți dintre tov. evrei nu muncesc pe ulița evreiască, cu toate că am prelucrat foarte serios instrucțiunile primite la Consfătuirea CC.

În această lună vom pune și mai mult accentul pe această sarcină. [...]*

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PCR Iași. Organizații de masă, dos. 19/1946-1947, f.29)

* Fragmente omise nu se referă la tematica volumului de față.

68

Szám: 91/pol.-1946

Bukarest, 1946. május 7.

Tárgy: Az észak-erdélyi zsidóság egyes vagyoni jogi kérdéseivel kapcsolatban tervbe vett román jogalkotás.

Ismeretes az, hogy az észak-erdélyi zsidóság a deportálások következtében talán még a magyarországinál is nagyobb vérveszteséget szenvedett. A deportáltaknak Észak-Erdélyben csak egy rendkívül csekély hányada tért vissza. Azok, akik

hazatértek, rövidesen módot találtak arra, hogy vissza nem tért, esetleg igen távoli rokonaik vagyont (vállalatait, ingatlanait stb.) saját kezelésükbe vegyék, és azoknak tulajdonjogát is a maguk számára, sokszor az eszközök megváltása nélkül, biztosítani igyekeztek.

E folyamat természetesen zavarokat keltett és visszasságokra vezetett, úgy-hogy e vagyoni kérdések végleges rendezése céljából a Zsidó Népközösség törvényjavaslatot dolgozott ki és juttatott el illetékes helyre. Értesülésem szerint a javaslatot kedvezően fogadták, és az legalább alapelveiben rövidesen törvényerőre is fog emelkedni.

A javaslat lényege az, hogy a deportált és holtá nyilvánított tulajdonos után végrendelet nemlétében csupán egyenesági föl-, illetve lemenői vagy testvérei örökösödhetnek, a házastárs életben maradása esetén pedig az. A távolabbi rokonok a javaslat szerint nem örökösödhetnek, amennyiben életben lévő, a fenti körülményeknek megfelelő hozzátartozó nincsen, úgy az elhalt, illetve elhaltak vélelmezett személy teljes vagyona a Romániai Zsidó Népközösségre száll át.

Amennyiben ez a javaslat valóban törvényerőre emelkedne, úgy számolni kell azzal, hogy a fentnevezett, Bukarestből központilag igazgatott szerv Észak-Erdély egyik gazdaságilag legjelentősebb tényezőjévé válik.

Min.o.tan. [indescifrabil]

Gyöngyösi János Úrnak, Magyar Külügyminiszter, Budapest

[TRADUCERE]

Număr: 91/pol.-1946

București, 7 mai 1946

Subiect: Legislația românească în pregătire pentru rezolvarea unor probleme ridicate de averea evreilor din Transilvania de Nord

Este binecunoscut faptul că, în urma deportărilor, evreimea din Transilvania de Nord a suferit pierderi de vieți omenești, probabil mai mari decât în Ungaria. Dintre cei deportați, din Transilvania de nord, a revenit doar un procentaj foarte scăzut. Cei care au revenit, în scurt timp au găsit modalitatea prin care să preia administrarea averii rudelor (afaceri, imobile etc), chiar foarte îndepărtate, care nu s-au întors, precum și să obțină dreptul de proprietate al acestora, de multe ori nepăsându-le prea mult de modalitățile prin care făceau acest lucru.

Acest proces, bineînțeles, a provocat agitație și, ca urmare, comunitatea evreilor a elaborat un proiect de lege pentru soluționarea definitivă a acestor chestiuni legate de proprietate, pe care l-a înaintat forurilor competente. După informațiile pe care le dețin, propunerea a fost bine primită și, în curând, se va promulga o lege care conține cel puțin principiile propuse în proiectul de lege.

Esența propunerii este că proprietarii deportați și declarați decedați, în absența unui testament, vor fi moșteniți doar de înaintași și urmași în linie directă, sau

frați, și de soț/soție, în cazul în care aceștia supraviețuiesc. În conformitate cu propunerea, rudele mai îndepărtate nu vor putea moșteni, iar în cazul în care nu există rude supraviețuitoare, de genul celor anterior descrise, întreaga avere a decedatului sau a persoanei presupus decedată va reveni comunității evreiești din România.

În cazul în care această propunere se va materializa într-o lege, se presupune că organul mai sus numit, condus de centrul din București, va deveni unul dintre cei mai importanți factori economici din Transilvania de nord.

Consilier birou ministerial
[indescifrabil]

Domnului János Gyöngyösi, ministru de externe ungar. Budapesta

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-k-Rom-23/d-1120/pol-1946)

69

Inspectoratul Jandarmi Cluj
Legiunea Jandarmi Someș-Dej

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 304 din 19 mai 1946

Am onoarea a raporta următoarele:

Conducătorul grupării evreiești din comuna Ileanda, județul Someș [Sălaj], anume Fridman Maurițiu, a fost la o convocare a tuturor conducătorilor evrei din regiunea Ardealului, în Arad și Timișoara, ce a avut loc în ziua de 4 și 6 mai, în legătură cu emigrarea evreilor în Palestina.

La acea convocare s-a hotărât emigrarea evreilor care vor să plece în Palestina. Din comuna Ileanda vor pleca în curând circa 20 familii evrei, în care scop se și pregătesc. Plecarea lor este probabilă peste 14 zile. Printre evreii care pleacă în Palestina este și evreul Fridman Maurițiu. Restul evreilor fac demersuri la București pentru a emigra în America.

Față de aceasta, populația maghiară manifestă bucurie de plecarea evreilor.

Informație sigură și verificată.

Comandantul Legiunii Jandarmi Someș-Dej
Capitan Vasilescu Ionel

Raportat: Inspectoratul General al Jandarmeriei, Inspectoratul Jandarmi Cluj

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 68/1946, f.114)

**Proces-verbal luat în ședința Comitetului Comunității
[Alba Iulia] din 19 mai 1946**

Sunt prezenți domnii: președinte Schächter Maurițiu, dr. József Ferdinand, Freitel Izidor, Friedrich Oscar, Leeb Ludovic, Markovits Emanoil, dr. Salamon Leopold, dr. Ostfeld Samoilă, Weiss Eugen, Lusztig Eugen, József Rezső, dr. József Adalbert, Abraham Desideriu, Moskovits Idel, Tanner Maxim, Simon Wilhelm, dr. Springer Aladar, Nathan Adalbert, Löwe Ernest, Glück Filip, Herman Isac, dr. Springer Alexandru, Mozes Alexandru, Herz Samoilă, Kertész Arnold, Griffel Ludovic, dr. Grünfeld Gavril, dr. Mandl Paul.

I. a) Dl. președinte Schächter referă comitetului despre rezultatul călătoriei sale la București, în chestiunea repatriaților[1]. Arată că „Joint”-ul a acordat repatriaților pauperi ajutoare de 50.000 lei de persoană și va mai remite pe seama lor sprijinul de 100.000 lei de persoană. D-sa mai arată că a făcut demersuri să se elibereze buletine repatriaților aflați în localitate, aceasta cu atât mai mult cu cât în alte orașe s-au emis buletine fără nici o dificultate.

b) Dl. președinte informează comitetul că a intervenit la București pentru rezolvarea dreptului de publicitate al școlii noastre primare, dar între timp a sosit de la Minister aprobarea solicitată.

c) Dl. Schächter comunică că a luat măsuri și în chestiunea profesorului legionar Bucerzan Anghel și urmează să se înainteze din nou în copie cererile remise pentru aranjarea definitivă a acestei chestiuni. Cu această ocazie, comitetul cere întocmirea unei liste despre legionarii care au cauzat pagube și suferință populației evreiești din localitate în timpul prigoanei, pentru a putea lua măsurile convenite împotriva acestora. Comitetul alege următoarea comisie pentru rezolvarea acestei chestiuni: dl. Freitel Izidor, dl. dr. Ostfeld Samoilă, dl. Nathan Adalbert, dl. Weiss Eugen, dl. Tanner Maxim, dl. dr. József Ferdinand.

d) Dl. Schächter Maurițiu face o dare de seamă despre intervențiile făcute la „Joint”-ul din București pentru acordarea de ajutoare:

1) A cerut medicamente pentru ambulatorul susținut de comunitate. În sensul instrucțiunilor primite de la „Joint”, se alege o comisie formată din medici în vederea constatării felului medicamentelor necesare pentru ambulator. Comisia se compune din d-nii: dr. Mandl Paul, președinte; dr. Ostfeld Samoilă, secretar; dr. Salamon Irène; dr. Grünfeld Gavril; dr. Salamon Leopold; dr. Abraham Isac.

2) A solicitat un sprijin important pentru baia rituală a comunității și i s-a promis acordarea unui ajutor considerabil.

3) A intervenit pentru ajutorarea cu efecte de îmbrăcăminte și încălțăminte a repatriaților, deportaților și localnicilor pauperi. Pentru preluarea efectelor urmează să se prezinte la București la începutul lunii iunie.

4) A făcut demersuri pentru înapoierea efectelor date de evreii din județul Alba în anii de prigoană. În această chestiune s-a cerut din nou înaintarea copiilor de pe procesele verbale luate la predarea efectelor.

5) A cerut ajutoare pentru orfanii până la vârsta de 14 ani, în baza datelor înaintate și i s-a promis soluționarea favorabilă a acestei chestiuni.

e) Dl. președinte comunică comitetului informația primită în legătură cu proiectarea legii noi a Cultelor. D-sa arată că a cerut Federației Uniunilor de

Comunități din București să se trimită la timp copii de pe proiectul legii Cultelor fiecărei comunități din reședința de județ, pentru studiere.

II. Se ia în dezbateră situația repatriaților stabiliți în localitate. Dl. Löwe Ernest e de părere ca să se susțină cantina pentru copii, bătrâni și bolnavi, folosindu-se pentru aceasta ajutoarele primite de la „Joint”.

Dl. președinte Schächter arată că a cerut formarea unei comisiuni din 5 persoane repatriate pentru a se ocupa de chestiunile ce le privesc. Se pune întrebarea dacă ajutoarele de 50.000 lei de persoană primite de la „Joint” să fie întrebuințate pentru acoperirea cheltuielilor avute cu alimentarea repatriaților la cantina comunității sau să fie plătite acestora. Se decide unanim achitarea de lei 50.000 de persoană din fondul de ajutoare al „Joint”-ului și acoperirea cheltuielilor cantinei din donațiile membrilor comunității.

Se dă citire adresei Prefecturii Alba în cauza repatriaților, prin care se arată că autoritățile trebuie să sprijine pe cei reînțorși în țară.

III. Se ia în discuție chestiunea majorării gabellei. Se dă citire proiectului de majorare a gabellei. Comitetul votează unanim, respectiv ratifică majorările de gabellă propuse la ședința anterioară și decide ca să fie valabile începând de la data de 20 mai 1946.

IV. Dl. președinte Schächter face cunoscut comitetului angajarea unui nou haham în postul vacant, în persoana d-lui Schmilovits Iosif, cu un salariu lunar de lei 350.000. Comitetul ia la cunoștință comunicarea făcută.

V. Dl. Schächter predă cererea d-lui Ernster Géza: numitul cere să primească și el din donațiile „mavorchim”. Se hotărăște ca cei interesați să se înțeleagă între ei asupra rezolvării acestei chestiuni.

Alte chestiuni nemaifiind la ordinea zilei, ședința se încheie.

(Arhiva Comunității Evreiești din Alba Iulia. Registrul de procese-verbale, 1946, f.288-289)

[1] În grija comunității evreiești din Alba Iulia se aflau la acea dată 185 de repatriați, cazați și hrăniți la Azilul israelit.

DECLARAȚIE

Subsemnații Frimtzis Grigore, Herșcovici Efraim și Adler Ițic, repatriați din URSS, având domiciliul fixat în orașul Sfântu Gheorghe, declarăm următoarele:

De la sosirea noastră în acest oraș, unde am fost repartizați 117 suflete, se constată multă dușmănie împotriva celor noi veniți. Comunitatea Evreilor din localitate, care numără 30-40 de persoane, a primit scrisori de amenințare semnate de Organizația Gărzii de Fier[1], județul Trei Scaune, în timp ce individual atât ungurii, cât și o parte din populație au o atitudine cu totul neprietenească. Vom da câteva exemple:

În Târgu Secuiesc au fost repartizate 6 persoane, care au sosit în localitate și doreau să ia contact cu singurul evreu care locuiește în acea comună: dr. Friedman. Până să ia contact, ei au rămas în vagon, deoarece era noapte. În aceeași noapte, persoane necunoscute au încercat să răstoarne vagonul, care era tras pe linie moartă.

Tot în aceeași comună, primarul orașului a comunicat că le dă autorizație de ședere în localitate pentru 12 zile, arătându-se că nu există pâine pentru noii veniți. Primarul a adăugat că are informații de la prefectură că după 12 zile vor putea emigra în Palestina, dar a doua zi a revenit asupra acestei comunicări.

În orașul Sfântu Gheorghe, unde se află subsemații, am fost cazați la Școala Agricolă în parte, și anume am ocupat un etaj al acestei școli. Paznicul școlii, care nu privește cu ochi buni prezența noastră, ne-a acuzat la un moment dat că am furat 100 de scânduri din cele ce se aflau în curtea școlii, la o clădire în construcție în aceeași curte. S-a făcut o anchetă de către un comisar și de inspectorul agricol, dar s-a constatat că acuzația n-are nici un temei. Până la sfârșit, paznicul și-a retras acuzația. De asemenea, paznicul a încercat să ne acuze că posedăm arme, unii dintre noi. La un moment dat, același paznic ne-a interzis să mai ieșim în curte, la care noi am arătat că nu suntem în ghetou, ci suntem oameni liberi.

Totodată trebuie să arătăm că șeful Siguranței locale ne-a amenințat că ne va aresta, dacă vom mai purta hainele militare pe care le avem și care sunt singurele noastre efecte. Într-adevăr, suntem în bună parte foști soldați ai Armatei Roșii și până nu ni se vor da alte haine, nu suntem în stare să le cumpărăm, deoarece nu avem mijloace. Pentru a evita situații neplăcute ni s-au împrumutat de către evreii din localitate haine.

Aceasta este declarația pe care o semnăm.

22 mai 1946

[ANEXĂ]

23 aprilie 1946

Tovarăși jidani,

În ziua Sfânta Vineri Mari, când blestemații strămoșii voștri au omorât pe Iisus Christos, în numele Gărzii de Fier atrag atenția voastră la următoarele:

Degeaba aduceți în sfânta noastră țară românească jidanii izgoniți de mult lăudații democrați ruși din Bucovina. Dominarea hoardelor rusești va înceta în curând. Odată cu părăsirea lor veți părăsi și voi, ca și maghiarii, acest pământ pe care l-ați jefuit timp atât de îndelungat.

Domnii miliardari de război Fried, domnul general de poliție Junger, hoții fabricii Klinger, frații Lustig, vagabondul Polok, comunistul Schwartz, escrocul farmacist Bernard, medicul fără capacitate Licht, precum toți scasfii, veți părăsi țara!

Credința voastră în sprijinul hoardelor rusești va înceta în curând și într-o zi veți afla că Garda de Fier nu a murit, din contra, este mai tare ca oricând.

Trăiască amintirea Căpitanului! Jos cu Jidanii!

Organizația Garda de Fier Trei Scaune

(Arh.St.București, Ministerul de Interne. Diverse, dos. 2/1946, f.34)

[1] Organizație de extremă dreapta, înființată sub acest nume la 12 aprilie 1930, dar continuatoarea Legiunii Arhanghelului Mihail și sub conducerea lui C. Zelea-Codreanu. A fost dizolvată la 9 decembrie 1933, motiv pentru care primul ministru de atunci, I.G. Duca a fost asasinat după numai trei săptămâni.

Marele Stat Major. Secția a II-a
Biroul Contrainformații

**Sinteza contrainformativă
pe luna mai 1946**

[...]*

**Partea a II-a: Populația civilă
IV. Naționalitățile conlocuitoare
3. Evrei**

În cursul lunii, unii evrei din nordul Ardealului au insultat și comis acte de agresiune împotriva armatei și a populației române, ceea ce a întărit și mai mult curentul de ostilitate existent în această regiune. Cazuri concrete în anexa 22.

Afluxul a numeroase contingente de evrei din Polonia și URSS care se stabilesc pe tot cuprinsul țării, unde practică comerțul speculativ, ilicit și clandestin, întreține și mărește resentimentele populației române împotriva evreilor.

[...]*

Anexa nr. 22

**Cazuri concrete referitoare la insultele și actele de agresiune
săvârșite de evrei împotriva armatei și a poporului**

1. În ziua de 22.IV.1946, în orașul Satu Mare, s-a produs un incident între ostași de la Reg. 90 Inf. și unii evrei, în următoarele împrejurări:

În timp ce doi ostași din Reg. 90 Inf. treceau pe stradă, unul din ei a aruncat cu capela celuilalt, lovind din eroare într-un geam de la locuința unui evreu. Evreul a ieșit din locuință, adresând injurii ostașilor, ca: huligani, fasciști, hitleriști etc. Unul din ostași a lovit pe evreu. S-au adunat ulterior mai mulți evrei, scandalul degenerând, intervenind și alți ostași și subofițeri din Reg. 90 Inf. Parte din evrei au intrat în clădirea sediului Partidului Comunist, trăgând cu arma asupra ostașilor. Victime nu au fost. S-au proferat injurii la adresa armatei și s-a strigat „Jos armata”.

Comenduirea Pieții Satu Mare a cercetat imediat pe ostașii implicați în acest scandal. După cercetarea militarilor, Comenduirea Pieții, împreună cu organele polițienești locale, urmau să ancheteze pe civilii provocatori. Din partea poliției, care este condusă de un evreu[1], s-a constatat tergiversarea în efectuarea cercetărilor și lipsa de obiectivitate.

În ziua de 28.IV.1946 cazul a fost cercetat la fața locului de un procuror militar trimis de C. 6T stabilind:

- Incidentul nu a fost premeditat.
- Evreii care au luat parte la incident se fac vinovați de instigare publică împotriva armatei și insulte aduse acesteia.
- Militarii s-au făcut vinovați de lovire.

S-au întocmit acte de dare în judecată și cazul urmează a fi judecat de către Curtea Marțială a C. 6T. Măsuri disciplinare împotriva ostașilor au fost luate de către Div. 18 și C. 6T.

2. În ziua de 3.V.1946, orele 18, în piața din com. Marghita-Bihor, cinci țărani veniți cu scânduri de vânzare, fiind puțin turmentați de băutura au strigat: „Trăiască Iuliu”, „Jos Groza”. După vânzarea scândurilor, plecând spre casă, au fost ajunși de 10-14 evrei și unguri, care înarmați cu furci și topoare au atacat ultima căruță, apoi pe ceilalți bătându-i crunt.

Un grup de 15 ostași din Reg. 92 Infanterie, fiind în apropierea șoselei, la lucru în grădina unității, au intervenit oprind maltratarea țăranilor. S-au adus injurii ostașilor, fiind făcuți huligani, trădători etc.

Deși evreii și ungurii au atacat, maltratată și insultată pe români, tot aceștia au fost arestați, iar evreii și ungurii, cu mari eforturi, au putut fi aduși ulterior la postul de jandarmi, spre a fi anchetați.

Acest caz a produs o adâncă indignare în rândurile populației române.

3. La parada de 10 mai 1946, în garnizoana Sighișoara, când s-a strigat „Trăiască Armata Română”, evreul Liber Mihail a completat cu următoarele cuvinte: „doi metri în pământ”.

(Arh.St.București, Ministerul de Război. Marele Stat Major, dos. 210/1946, f.23, 89-90)

* Părțile lipsă nu au legătură cu tematica volumului.

[1] Este vorba de Ludovic Weiss (n. 1912), membru în PCR din 1945, șeful Siguranței și apoi al Securității din Satu Mare (1948-1953), ajuns până la gradul de locotenent colonel. A fost anchetator al lotului „Pătrășcanu” (motiv pentru care a fost și decorat) și al inginerului N. Vasilescu, în cadrul primului proces al Canalului Dunăre-Marea Neagră. Asupra lui vezi Doina Jela, *Lexiconul negru. Unelte ale represiunii comuniste*, București, Edit. Humanitas, 2001, p.306-307.

Inspectoratul Jandarmi Timișoara
Legiunea Jandarmi Arad

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 681 din 9 iunie 1946

Raportăm că starea de spirit a populației maghiare din orașelele de pe frontiera româno-maghiară este foarte agitată contra evreilor.

Astfel, în intervalul de timp de la 25-28 mai a.c., populația maghiară din orașelul Kunmadaras a bătut și împușcat circa 25-30 evrei, care au declarat contra șefului din fosta organizație „Szálasi”[1], în urma căror declarații acesta a fost condamnat.

În intervalul de la 31 mai la 2 iunie a.c., populația din orașelul de frontieră Makó, agitată de călugării Mănăstirii Piaristilor din localitate, a dat foc Sinagogii din acea localitate, unde se aflau credincioși evrei. În acest incendiu au fost răniți circa 30-40 de credincioși și carbonizați circa 25-30.

În zilele de 5-6 iunie a.c., în orașelul Batanya, populația maghiară – la fel de agitată – a bătut și rănit grav mai mulți evrei.

Informație sigură și verificată.

Comandantul Legiunii Jandarmi Arad

Maior N. Beșliu

Raportat: I.G.J., I.J. Timiș

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 70/1946, f.169)

[1] Cuvânt ce provine de la numele lui Ferenc Szálasi (1897-1946), liderul partidului de orientare fascistă „Crucile cu săgeți”, proclamat Regent al Ungariei în octombrie 1944, în locul lui Miklós Horthy. În 1945, după eliberarea Budapestei, a fost arestat de americani, judecat de Tribunalul Poporului pentru crime de război și executat la 12 martie 1946. Partidul său obținuse la alegerile din 1939 un procent de 25% și era susținut atât de intelectuali cât și de proletariatul urban și agricol.

74

Inspectoratul Jandarmi Oradea

Legiunea Jandarmi Maramureș

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 393 din 11 iunie 1946

Postul jandarmi Borșa ne informează că evreii din comuna Borșa [jud. Maramureș] au serbat prăznuirea pierderii evreilor din lagărul Auschwitz, Germania.

Iar ca semn de răzbunare, în noaptea de 31 mai 1946, între orele 23-24, un grup de 25-30 evrei au devastat casa locuitorului Vatnari Iuliu, de origine maghiară, bătându-l pe el și întreaga familie, în care timp i-au spart toate geamurile, i-au aruncat din casă afară pe stradă toate obiectele casnice.

Au declarat în fața d-lui prefect, care venise în acea zi în comuna Borșa, că astfel de cazuri ei vor mai comite contra ungarilor, prin faptul că și ei le-au cauzat multe neajunsuri pe timpul dominației maghiare.

Informație sigură.

Măsuri luate: S-a dat ordin postului să cerceteze cazul și să dreseze acte contra vinovaților.

Comandantul Legiunii Maramureș

Căpitan Coriolan C. Popovici

Raportat:I.G.J., I.J. Oradea

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 70/1946, f.203)

Inspectoratul Jandarmi Oradea
Legiunea Jandarmi Sălaj

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 3780 din 20 iunie 1946

Am fost informați că în localitatea Makó din Ungaria, în ziua de 10 iunie 1946, ar fi sosit din deportare un număr de 30 evrei. La sosirea lor în comună, aceștia au fost masacrați de autoritățile maghiare și populația comunei.

Pentru acest fapt, notarul Kiss Bela și primarul comunei Szemes Ludovic, împreună cu alți 7 locuitori din comună, ar fi fost ridicați și deportați în URSS de Armata Roșie, care a venit în ajutorul evreilor.

Informație în curs de verificare.

Comandantul Legiunii Sălaj
Căpitan [indescifrabil]

Comunicat: Inspectoratul General al Jandarmeriei, Inspectoratul Jandarmi Oradea

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 70/1946, f.200)

Copie-traducere din limba ungurească

Trimițător: Géza bácsi de la firma „Romex” din Timișoara IV, bul. Berthelot nr. 7

Primitor: Paul Lányi, Cluj, str. Regală nr. 32

Timișoara, 30.VI.1946

Dragă Pali,

Într-adevăr, poșta funcționează în mod satisfăcător și se poate înlătura ocazionala „bunăvoință” a curierului ocazional. Rândurile tale din 23 au sosit ieri, deci exact a cincea zi de la prezentarea lor. Cu aceasta putem să fim satisfăcuți. Îmi reamintesc încă mult de timpul când ai plecat la Cluj. Vremuirea, nervozitatea obositoare a noastră, a tuturor, nesiguranța așteptării, gândurile înecate în sinea noastră, impaciența și problema plasării noastre în viitor, toate-toate învie în fața mea și devin aproape încarnări.

Am citit cu interes raportul tău și, dacă aș fi prefăcut, aș spune că sunt cu deplină recunoștință față de tine pentru această lucrare pe care în cursul timpului ai executat-o. Înainte de toate îmi impune atitudinea ta bine definită. Și ca urmare a unei lupte crâncene dusă cu tine însuși, te-ai scuturat de depresiile tale și, fără a privi în stânga sau dreapta, pășești drept către ținta ce ți-ai fixat. Această consecvență și neretrocedare sunt hotărâtoare în viață. Chiar și atunci când ținta fixată este greșită. Pentru că năzuința energică către o țintă eventual greșită, încă e tot

mai bună decât o alergare fără țintă. Conținutul scrisorii tale, pe lângă că pentru mine e foarte interesantă, dar e potrivită și pentru o discuție aprinsă. Găsesc foarte natural că ai devenit credincios „extremei stângi”. În definitiv ești tânăr, tatăl tău nu ți-a lăsat moștenire nici un latifundiu grofesc, mamă-ta a fost o femeie lucrătoare sânguincioasă, silită să se întrețină singură și după cât știi și pe tine. Acest cadru nu se poate califica de „feudal”. Majoritatea jidovimii[1], mai corect 99%, a ieșit din acest cadru. Ceilalți, în afară, au văzut numai jidovi snobi trândavi, ajunși la liman, supraparfumați și nesuferiți în purtarea lor, și din aceștia, dar nu exclusiv din aceștia, s-a alimentat acea „mișcare” care a reclamat 6 milioane de victime jidovești. Fapt este că majoritatea jidovilor au dus o viață peste condițiile lor materiale, ceea ce, de cealaltă parte, a provocat acea credință că jidovimea e „bănoasă” și își poate permite toate bunurile materiale. Realitatea, însă, s-a zugrăvit cu totul altfel. Existența jidovimii e plină de privațiuni și s-a desfășurat în mijlocul unor lupte grele. Bărbatul jidov la 40 de ani era sfârșit, chinuit de griji materiale și înfrânt a trăit o viață regretabil de tristă, care în esență a fost mai tristă și mai grea decât orice existență de proletar. Așadar, acestea sunt lucruri cunoscute peste tot! După toate acestea peste câte am trecut, mi se pare ridicol a discuta dacă e rentabil a face din Krausz un Bodrossy, din Lippner un Lányi[2] și din Khon un Popescu. Putem orice face, numai chiar din pielea noastră nu putem sări. Măcar tu, prin aceea că te-ai transcris în Lányi, propriu-zis tocmai aceasta ai voit s-o faci și te-ai făcut să crezi că într-adevăr ai și realizat-o. Această credință a ta este o erezie atât de mare și fundamentală încât cu timpul te vei convinge. Primesc aceea că, pentru tine, jidovimea nu înseamnă nimic. Dintre cei 6 milioane de jidovi asasinați, maltratați și gazați, cel puțin 5 milioane au fost jidovi asimilați și înstrăinați de jidovime, jidovi creștini sau jidovi nejidovi, care până în clipa morții lor au privit neînțelegători că de ce și ei sunt priviți ca jidovi și de ce trebuie să moară pentru o astfel de presupunere?! Crede, au știut-o aceasta și hitleriștii. Dar lor și creștinismului nu le-a trebuit jidovime nici chiar în forma aceasta metamorfică. Și nu le va trebui încă câteva sute de ani! Cu cât mai tare dorim a infiltra credința în așa-zis deaproapele nostru că nu suntem jidovi, cu cât mai stăruitor vrem să dispară semnele caracteristice de jidov, cu atât mai fără milă ne apasă cu acel sigiliu, care, în ochii lor, îndreptățește pe fiecare ca să ne distrugă. Și aceasta nu o poate schimba nici comunismul. Rusul comunist e tot atât de antisemit ca și germanul, englezul, suedezul, ca și orice popor creștin.

Înțeleg că tu vrei să te liberezi de o moștenire copleșitoare, de nașterea ta jidovească. Aceasta e provocată în noi „Minderwertigkeit”-ul reapărut sub imperiul formei evenimentelor și forțat în noi, apoi și chestiunea ținută la ordinea zilei care, recunosc, de multe ori devine insuportabilă. Cu aceea însă, că din Lippner ai devenit Lányi, în aceasta nu ai schimbat nimic. Că în convingerea ta cea mai intimă nu te consideri jidov, aceasta nu te salvează pe tine în fața deaproapelui tău de credință bolșevică sau creștină, căci nu îți va da încrederea nici de aici înainte și va rămânea în acea convingere a subconștientului său, că totuși ești tovarășul dracului. Cu un cuvânt, din orice situație, din fiecare loc poți ieși, evada sau refugia, numai, cum am mai spus, din această blestemată piele de jidov nu se poate sări. Accentuez că eu îmi fixează numai părerea; nu discut, căci nu voiesc pe nimenea să conving sau să convertesc. După aceasta, ar crede cineva că suntem îngreuiți cu astfel de proprietăți, care ar face justificată năzuința de a evada din amintita piele a noastră. Credința mea personală și convingerea mea e aceea că tocmai contrariul corespunde realității noastre, aceluia care suntem născuți din părinți jidovi.

De la nașterea creștinismului ține persecutarea neomenească a noastră. Învățăturile creștinești, care au izvorât din noi, nici după 2000 de ani nu au putut face din păgânism creștinism. Dacă aceste învățături numai în pătura superficială a celor 800 milioane de creștini ar fi putut pătrunde, atunci nu ar fi urmat acele neomenii, asupra cărora cu atâta năzuință și credință pusă în Dumnezeu știu să reîntoarcă la ordinea de zi. Creștinătatea lor se poate caracteriza cu acest proverb tradus din limba engleză: „încă nu am văzut creștin care năcazul altuia să nu-l poată suporta cu cea mai bună credință așezată în Christos”. Din punct de vedere moral și în toată privința stăm cu mult deasupra lor. Dacă întâmplător orice alt popor creștin ar fi fost persecutat așa, cum pe noi ne-au gonit în foc și moarte până în ziua de azi, atunci o astfel de oprinare sau i-ar fi extirpat complet, sau ar fi produs o așa masă nesuferită și fără caracter, a cărei ticăloșie ar fi fost de nemăsurat. În sfârșit, numai o întrebare: după ticăloșiile ungurești e atât de înălțător să devii din Lippner un Lányi?...

Asta nu am știut-o că după bacalaureat ai fost muncitor. Așa am fost informat, că ai fost la muncă de război. Asta e de tot altceva. Ca unul în serviciul muncii obștești nu ai fost un oprimat al luptei de clasă, ci robul unei puteri neomenești. Ca unul în serviciul muncii de război, ai fost scos din toate clasele omenești și în această calitate nu te-ai bucurat de onoarea ca să fi fost privit ca „oprimat al luptei de clasă”. În această stare apăsătoare desigur nu ai dedus teoria marxistă a luptei de clasă. Pe aceasta au plantat-o în tine după ce ai aruncat de la tine ungritatea ta neexistentă și jidovitatea ta devenită spre greutatea ta.

Deoarece omul nu poate atârna în aer ca și sicriul lui Mohamed și ai dorit să-ți aranjezi apartenența și ținta vieții tale, te-ai decis ca să îmbraci religia bolșevică. La aceasta, dacă tocmai ai gust de ea, ai drept nediscutabil. Eu îți doresc numai poftă bună la acest paște, dar nu doresc din el. Eu, din punctul meu de vedere, urăsc orice fel de acțiune fericitoare de oameni, a cărei bază este dictatura sub orice formă, și ce e mai principal nu cred în ea. Atunci când vei fi și tu de 61 de ani și-ți va sta la spate 90 sau 99 din viața ta, atunci telefonează-mi pe lumea cealaltă, în ce măsură ți-a rămas ție dreptatea. Pe mine și acolo mă va interesa. Ființa mea e așa făcută că nu poate suferi nici un fel de înșelătorie. Nici cea bolșevică. Mie nu-mi trebuiește regimul care e tot atât de totalitar ca și hitlerismul, la care presa e tot atât de „gleichgeschaltet” ca și cum a fost presa germană, unde un cuvânt, în special o critică, nu se putea exercita liber, unde abia se poate ajunge dintr-un sat într-altul, unde se trudesce să ajungă stăpânii lumii prin cele mai josnice mijloace și unde au sistat dreptul de a te muta și a circula liber, unde zi de zi se ordonă mulțimilor indicate ieșirea pe stradă, masă proastă care datorează cu ascultare și unde zbirățele nearticulate ale acestei mulțimi sunt calificate drept manifestarea „voinței poporului”.

Să continuu? Din acest Saul nici tu și nici altul nu va face un Paul. Eu voi rămânea același aristocrat, anarhist sau liberal-nihilist, dar liber în interior, care nu se supune nici unei nebunii a mulțimilor. „Odi profanum vulgus et arceol!” Da, urăsc și disprețuiesc plebeea. Din cauza puternicului meu sentiment estetic nu mi-e pâine politica. Pentru așa-numitele idei politice nu dau un ban. Cu această marfă eu nu pot fi săcâit. Nu cred în acea idee că pe oameni vor să-i fericească și nici în aceea nu cred că oamenii pot să fie făcuți fericiți. Ceea ce pentru „om” e mai im-

portant, constă din acea libertate care acum nu există și pe care cu tot felul de minciuni acum o așează spre veșnică odihnă. Sclavilor, oare când le-au împuiat capetele că semnul libertății este: cătușele ce le poartă pe mâini. Același lucru îl faceți acum. Pe acest sistem mă cac cu toată producția curului meu. Încearcă să publici astăzi aceste disecări, în această magnifică libertate! Îndată vei constata cât de liber ești.

Ceea ce scrii despre Gyuri și Ernő, eu am dedus demult. Mă bucur și sunt mândru de tine că i-ai lovit cu piciorul. În cele ce urmează însă, din întreg sufletul îți doresc cele mai bune și ție și aștept știri de la tine. Cu mare dragoste te îmbrățișează vechiul prieten, Géza bácsi.

(Arh.St.Cluj, Serviciul Secret de Informații Cluj-Turda. Biroul de Cenzură, dos. 5/1943, f.224-226)

[1] Noțiunea de „jidov” din acest text nu are un sens peiorativ, fiind vorba de traducerea fidelă a termenului maghiar „zsidó” (evreu), care nu are conotația regăsită în Vechiul Regat. În limba maghiară nu există un alt cuvânt pentru a desemna pe evrei.

[2] Aluzie privitoare la numele destinatarului. În cadrul procesului de asimilare a evreilor în națiunea maghiară, un loc important a ocupat și maghiarizarea numelor. Pentru acest fenomen, dar și pentru altele ce urmăreau aceeași finalitate vezi V. Karady, *Vers une théorie des mariages interconfessionnels. Le cas de la nutilité hongroise sous l'ancien régime*, în „Actes de la Recherche en Sciences Sociales”, no. 57-58/1985, p.47-68; idem, *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945)*, Budapest, Replika Kör, 2000. Pentru Transilvania și Banat, același autor are un capitol special în lucrarea sa *Önazonosítás, sorsválasztás*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, p.168-197.

Radiotelegramă. Suceava-Buc.
Nr. 1035 W 270
6 iulie 1946, ora 6,30
Direcțiunea Siguranței

BULETIN INFORMATIV

Informații: Fălticeni, Jurnal nr. 2523 din 6 iulie 1946

Nemulțumirea produsă în rândurile populației evreiești, de pe urma amânării unei rezolvări favorabile cu privire la cele 10.000 de certificate de emigrare în Palestina, este sporită considerabil datorită arestării Agențiilor evreiești de către trupele Britanice, spiritele sunt agitate și nemulțumirea crește.

Toți evreii indiferent de culoarea politică sunt solidari și așteaptă cu nerăbdare trimiterea unei comisiuni parlamentare în Palestina pentru a face o anchetă, în urma căreia să se recunoscă drepturile evreilor în Palestina, emigrare nelimitată pentru evrei, eliberarea celor arestați și restabilirea ordinii.

(Arh.St.București, Direcția Generală de Poliție, dos. 20/1946, f.96)

Diviziunea Afacerilor Politice
[nr.] 31.978/3 august 1946
Semnat: dl. V. Brabetzianu
Redactat: dl. C. Cesianu
Colaționat: dl. A. Iftimescu

Foarte urgent

Domnule Președinte al Consiliului,

Ca urmare la adresa mea nr. 31.369 din 27 iulie 1946, am onoarea a vă transmite, aici alăturat, în traducere, două noi comunicări ale Oficiului Reprezentanței Politice Britanice în România, referitoare la încercarea de imigrare ilegală a 440 de evrei în Palestina.

Din aceste note reiese că nu există în Ungaria nici un reprezentant legal costarican, care să fi putut da celor interesați viza colectivă pentru Costa Rica, că guvernul din Costa Rica nu a autorizat vizarea pașapoartelor evreiești și că în nici un caz nu permite intrarea evreilor în Costa Rica.

Fiind vorba de o încercare de imigrare ilegală, Oficiul Reprezentantului Politic Britanic roagă să se ia cuvenitele măsuri preventive. În consecință, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să mi se comunice de urgență hotărârile ce au fost luate în această chestiune.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ministrul Afacerilor Străine
Victor Brabetzianu, ministru plenipotențiar
Secretar general

Domniei Sale, Domnului dr. Petru Groza, Președintele Consiliului de Miniștri.
Cabinetul Secretarului General.

[ANEXĂ]

Traducere

Aide Memoire

S-a adus la cunoștința guvernului Majestății Sale că guvernul român a obținut o viză colectivă din partea reprezentantului din Budapesta al statului Costa Rica, pentru ieșirea din România a 440 de evrei pe vaporul „Agia Anastasia”. Acest vapor, care va fi gata de plecare peste câteva zile, este de fapt un mic vas care, de parte de a putea merge până în Costa Rica, este foarte probabil să nu poată ține marea mai mult decât câteva zile. Toți pasagerii ar trebui, deci, să posede documente valabile de călătorie și viză de tranzit pentru o țară în care vor putea face o transbordare. La fel ca în cazul celor 2000 de evrei care au părăsit recent Constanța cu vize mexicane, pentru a merge apoi la Haifa, și în acest caz se bănuiește serios că vizele costaricane, chiar dacă realmente au fost date de reprezentantul costari-

can din Budapesta cu asentimentul guvernului său, sunt întrebuințate de către evrei numai ca un mijloc pentru a putea părăsi această țară cu scopul unei imigrări ilegale în Palestina.

În aceste condițiuni, guvernul Majestății Sale privește cu toată gravitatea această situație și cere să fie luate măsuri imediate pentru a se studia chestiunea, întrucât suntem informați că toate cererile persoanelor ce doresc să părăsească România trebuie să treacă prin biroul secretarului general al Ministerului Afacerilor Străine. Dacă această procedură nu a fost îndeplinită, fie în acest caz, fie în cazul vizelor mexicane sus menționate, se presupune că se fac emigrări ilegale fără cunoștința Ministerului Afacerilor Străine. În acest caz, este de presupus că se vor lua măsurile cuvenite împotriva celor în cauză.

Biroul Reprezentantului Politic Britanic

București, 27 iulie 1946

Ministerul Afacerilor Străine. București

(Arhiva Ministerului de Externe București, Problema 31, vol. 17, nepaginat)

79

Partidul Comunist Român
Regionala Iași
Secția Cadre

3 august 1946

Către Comitetul Central al PCR – București RAPORT DE ACTIVITATE

[...]*

IV. Vigilența și asigurarea curățeniei partidului

În partidul nostru au reușit să se strecoare – din cauza lipsei noastre de vigilență – o serie de elemente putrede, afaceriste și – într-un număr mai mic – elemente dușmănoase.

În luna aceasta, după ce s-a prelucrat cu tov. Mârza[1] instrucțiunile Secției de Cadre a CC, munca Biroului anchete și cercetări a devenit mult mai activă. Am observat că noile instrucțiuni au fost primite cu satisfacție de birourile de celulă și mai ales la țară. S-a început munca în această direcție, dar rezultate multe nu avem încă.

Cele mai multe cazuri sunt în Județeană Iași. Ele au fost descoperite atât datorită vigilenței membrilor de partid, cât și a unor zvonuri care au început să circule, astfel:

1. Mates Pincu, brutar, care avea responsabilitate pe linie de partid să controleze o brutărie, s-a înțeles cu brutarul să împartă câștigul provenit din speculă.

2. Tailer Șmil, croitor, și-a însușit uneltele Cooperativei Sindicatului Îmbrăcăminte, creată cu ajutorul partidului și al sindicatului, a transformat Cooperativa într-un atelier al său, exploatându-l.

3. Pollingher Ilie, secretar de celulă din organizația Poliției Iași, a luat mită (150.000 lei), el a fost îndepărtat din munca administrativă și suspendat din munca de partid. Cazul a fost prelucrat în biroul organizației. Celula nu este de acord cu excluderea lui.

4. Balint Ferentz a comis crimă și furturi, „recidivist”, celula a hotărât excluderea lui.

5. Weiss Iosef, șeful Serviciului Financiar al Primăriei Municipiului Iași, în jurul căruia au început să planeze suspiciuni de necinste, Comitetul Județean i-a pus în vedere că trebuie să-și înainteze demisia de la Primărie. Peste hotărârea partidului, Weiss Iosef a făcut intervenții pentru a-și păstra postul, dând acestei hotărâri o nuanță antisemită. Este un afacerist abil. Cercetările sunt în curs.

6. Vasile Constantin, șeful Serviciului Financiar al Prefecturii Iași, suspiciuni de afacerism.

7. Iosub Neculai, șeful Serviciului Administrativ din Prefectura Iași, suspiciuni de afacerism.

8. Gălățeanu Constantin, șef control la Primăria Iași, luare de mită.

9. Avocat Pineles Bercovici, afacerist, necinstit, oportunist, a folosit mașina partidului ca argument pentru a aplana un conflict între el și muncitorii de la moara al cărei coproprietar este.

10. Andrieș Vasile, fost pretor la plasa Podul Iloaiei, în jurul căruia planează bănuiele de afacerism, violență, abuz.

11. Elefterie Nicolau, pretorul plășii Târgu Frumos, element necinstit, acte de violență, abuz de putere. Este socotit pe linie administrativă ca cel mai bun pretor din județ.

12. Herșcovici Isidor, secretarul plășii Târgu Frumos, element necinstit, face afaceri în numele partidului, n-a vrut să se mute din localul sediului.

13. Leonte Gheorghe, fost pretor la plasa Bucium, face în numele partidului multe abuzuri, este necinstit, violent, aduce prejudicii morale și materiale partidului.

14. Ganciu Dumitru, fost inspector regional de Poliție, în timpul funcționării sale a comis unele abateri, ca deturnări de fonduri, iscălituri în fals. A fost scos din munca de partid.

15. Mironescu Mircea (Meerovici Moritz), fost subinspector regional de Poliție, învinuit de faptul că a făcut iscălituri în fals, a știut și a întocmit o parte din actele fictive ale Inspectoratului împreună cu Ganciu Dumitru. A demisionat în urma hotărârii partidului, dar a făcut intervenții ajungând până la CC; atribuie hotărârea luată antisemitismului, acuzând mai ales pe tov. Mârza.

16. Moldovanu M. (Moscovici Moritz), subinspector de Poliție, un tovarăș în jurul căruia planează mari suspiciuni de necinste, atitudinea lui și felul de viață pe care îl duce justifică aceste bănuiele. Nefiind fapte concrete, cercetarea este foarte anevoioasă.

17. Cotter Șapșa, oportunist, purtare nedemnă în trecut, iar după 23 august 1944 făcuse intervenții ca să-și păstreze 50 de ha. de pământ aparținând lui și 50 de ha. aparținând surorii lui, absenteistă. Cazul lui a fost ridicat în FUM.

18. Fleșcu Vasile, din Organizația Uzinei. În 1940 furnizase timp de 2 luni informații pentru URSS; în același timp fusese legionar, condamnat 6 ani pentru spionaj, la închisoare devenise un dușman al partidului. Se asocia cu administrația și legionarii, făcând mari greutăți colectivului. După 23 august 1944 crease în sânul organizației de partid fricțiuni din cauza goanei după răspunderi mari.

19. Haicu Gheorghe din organizația CFR – Iași. Mahalagisme la adresa membrilor de partid, intrigant, vederi politice înguste, face mari greutăți partidului, nu-și însușește critica.

20. Cezar Ioan, din organizația CFR, aceleași manifestări nesănătoase.

21. Theodor Ilie.
22. Gheța Mircea, se dezic de calitatea de a fi membri de partid. Celulele au propus excluderea lor.
23. Urzică Mihai, caz identic.
24. Lomer Petre și
25. Constantin Ilie, ambii acuzați de furt. Celulele propun excluderea lor.

În partidul nostru au pătruns și legionari notorii, astfel:

1. Iacobescu Constantin din organizația Uzinei, șef de cuib.
2. Jilavul Ion, învățător, șef de cuib. Deși muncește frumos, aduce prejudicii partidului, deoarece trecutul lui este cunoscut de toți.

De asemenea avem cazuri de tovarăși evrei care trec la sioniști, astfel: 1. Schor Cheos; 2. Mendel Rașela; 3. Cojenic Carol; 4. Leizer Isabela; 5. Horovitz Penel – au trecut cu toții la sioniști, nu mai răspund chemărilor partidului. După prelucrare, celulele au propus excluderea lor.

Macovei Dumitru a trecut la maniști.

[...]*

În ultimul timp, manifestări dăunătoare partidului sunt cele șovine, care s-au ascuțit foarte mult. Antisemitismul a ajuns mai puternic ca pe vremea legionarilor. Șovinismul printre membrii de partid evrei s-a ascuțit și el mult; unii tovi îndepărtați din munca de răspundere, atribuie acest lucru antisemitismului care domnește în sânul partidului. Se duce muncă de lămurire, rezultatele nu sunt încă satisfăcătoare, sancțiuni nu s-au aplicat încă peste tot. [...]*

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PCR Iași. Secția Cadre, dos. 11/1946, f.128-130)

* Fragmente omise nu au legătură cu tematica volumului de față.

[1] Vasile Mârza (1902-1995), membru al CC al PCR (1945-1948; 1965-1974), prim-secretar al Regionalei PCR Iași (1944-1947), pentru scurtă vreme ministru plenipotențiar în Belgia (1947/1948), apoi ministru al Sănătății (1948-1952) și președinte al Crucii Roșii.

Poliția orașului Roman
Biroul Siguranței
Nr. 2221 din 4 august 1946

Domnule Inspector,

La ordinul dvs. nr. 5415-S din 22 iulie 1946, avem onoarea a raporta următoarele:

În legătură cu zvonurile care circulă, în sensul că evreii ar răpi copii minori de la creștini[1], până în prezent pe raza acestui oraș nu au fost semnalate asemenea zvonuri.

Totuși, când ziarele descriau pe larg pogromul de la Kiels-Polonia, în oraș s-au comentat cele expuse în ziar, că pogromul a fost provocat din cauză că evreii

polonezi ar fi răpit copiii creștini, pe care îi omorau. Aceste comentarii erau mai mult în rândurile populației evreiești, în rândurile cărora s-a constatat o completă demoralizare.

Șeful Poliției
Al. Svaricevski

Șeful Biroului Siguranței
Comisar T. Dimitriu

Domniei Sale, Domnului Inspector al Regiunii de Poliție Iași

(Arh.St.București, Ministerul de Interne. Diverse, dos. 14/1946, f.288)

[1] Genul acesta de zvon are o lungă istorie, încă din Evul Mediu, cunoscând o maximă înflorire la noi în a doua jumătate a sec. XIX. Din marea gamă de zvonuri în defavoarea evreilor, uciderea copiilor de creștini ocupă un loc proeminent, aceste presupuse asasinat având legătură cu ritualul uciderii lui Isus Hristos sau cu utilizarea sângelui fraged în tratarea diverselor maladii. Acest tip de zvonuri a declanșat de-a lungul timpului o sumă apreciabilă de procese, care finalmente nu au dovedit nimic. Cu toate acestea el a intrat în arsenalul ideologic al antisemitismului generând adeseori panică în rândurile populației alogene, îndeosebi a celei mai puțin educate și care era profund atașată de obscurantism. Asupra acestui aspect vezi Lya Benjamin, *O pagină puțin cunoscută din istoria țării române (studiu de caz – acuzația de omor ritual)*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a evreilor din România”, București, 1998, p.26-36.

81

Problema: diverse

Secret

NOTĂ INFORMATIVĂ

Nr. 281 din 19 august 1946

Raportăm că la comercianții Ion Ocneru și Nicolae Popescu din comuna Băile Olănești s-au găsit mai multe bucăți de săpun de față de formă mică, dreptunghiulară, cu inițialele RIF, neînseriate. Săpunul era expus spre vânzare.

Vizitatorii evrei s-au sesizat de existența acestui săpun, despre care se spune că ar fi fabricat din grăsimea evreilor exterminați în lagăre de către germani.

Din cercetările care s-au făcut de șeful postului jandarmi respectiv s-a constatat că acest săpun a fost adus de ostașii sovietici ce se află la sanatoriul Băile Olănești.

Informație sigură și verificată.

Comandantul Legiunii Jandarmi Vâlcea
Lt. colonel Niculescu Horia

Raportat: Insp. Jand. Craiova; Insp. General al Jandarmeriei

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 79/1946, f. 205)

Sighet, Jr. nr. 6872-S din 24 august a.c.[1946]

Serbarea zilei a început la ora ora 11, în prezența a 6000 persoane[1]. A vorbit despre însemnătatea zilei prefectul județului, Vancea Nicolae, după care a avut loc defilarea. S-a ivit un singur incident, și anume: un grup de cetățeni, de origine evrei, au apărut cu steagul lor național evreiesc, dorind a participa la manifestare sub acest steag, însă conducătorii și membrii grupării democratice evreiești din localitate s-au opus de a ieși cu steagul evreiesc, în urma căreia grupul, care voia să iasă cu steagul, compus în majoritate de sioniști, s-a împrăștiat indignat, iar gruparea democratică evreiască a participat la manifestații sub steagul românesc și sub steagul roșu. După masă, la ora 14,30, a avut loc pe arena sportivă o serbare sportivă. La ora 18 s-a ținut o serbare culturală în sala cinematografului muncitoresc. La ora 21 a avut loc retragerea, cu toate că a urmat un bal în saloanele Prefecturii.

Inspector
Birtos Gavrilă

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 7/1946, f.377)

[1] Este vorba despre sărbătorirea zilei de 23 august, „ziua eliberării patriei de sub jugul fascist”.

Radiotelegramă

Iași. Nr. 1043. W800
Direcțiunea Siguranței

25 august 1946, ora 17
Buc. 21

Întruniri și manifestări. Jurnal nr. 7581 din 25 august 1946, Bacău.

Urmare jurnalului nr. 7571 din 25 august a.c., raportăm că mitingul PSD Sionist a început la orele 10,30 în sala cinematografului „Porumb” din Bacău. A luat cuvântul dl. Leibu Iosef, secretarul partidului, arătând munca depusă de partid în masele muncitorești și rostul mitingului. A vorbit dl. inginer Ziberman în numele repatriaților din URSS, îndemnându-i a se încadra în rândurile partidului, apoi dl. Aizicovici a vorbit în numele meseriașilor, arătând munca acestui partid pentru muncitori. Adunarea a luat sfârșit la orele 12 în perfectă ordine și liniște. Au participat cca. 1000 persoane.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 7/1946, f. 390)

Partidul Comunist Român
Regionala Moldova de Nord – Suceava
Organizații de masă

Suceava, 29 august 1946

**RAPORT DE ACTIVITATE
pe perioada de la 25 iulie-25 august 1946**

[...]*

Comitetul Democrat Evreiesc

Prin ajutorul dat de secția regională de mase [a PCR], s-a activizat în toată regionala. Un raport amănunțit asupra CDE și situația generală din masa evreiască îl alăturăm acestui raport.

În masa evreiască se înregistrează o apropiere crescută față de sionism și îndeosebi față de revizionști, care au luat în ultima vreme forme agresive de manifestare, luând clar atitudini potrivnice guvernului. Cazul de la Botoșani cu organizația „Bethar”, care nu a ținut seama de instrucțiunile BPD-ului la manifestația de la 23 august, apărând în uniforme cu diagonale și în formații paramilitare, încercând să rupă coloanele care defilau, provocând scandal și strigând lozinci șovine și potrivnice guvernului.

Apoi cazul de la Câmpulung, unde un oarecare Mișu Solomon, delegat al centrului Betharist, a pus deschis, la o întrunire, chestiunea listelor separate în alegeri și proferând incitații șovine. Masa evreiască este frământată de numeroase abuzuri, cu ocazia impunerilor[1]. Curentul sionist a reușit să atragă chiar și membri de partid, ceea ce face să se creeze confuzii și neîncredere în partid și în forțele democratice, iar ideea de emigrare crește mereu și ia, așa cum am arătat, forme ascuțite și agresive.

Pentru lămurirea mai clară a acestor probleme, cât și altora care întăresc pe de o parte șovinismul și ideea de imigrație, mărim neîncrederea în forțele democratice din România, și pe de altă parte antisemitismul, alăturăm un raport al tov. Jak Lovenzohn, care muncește în cadrul Secției Regionale și are sarcina de a se ocupa de problema evreiască.

Responsabilul Secției Organizații de masă
Stelian Țugurlan

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PMR Iași. Organizații de masă, dos. 19/1946-1947, f.37)

* Fragmentul omis nu se referă la tematica volumului de față.

[1] Existau legi menite a aduna la bugetul statului sumele necesare, în afara impozitului de 12% aplicându-se impozite pe lux și cifra de afaceri, taxe vamale inexistente anterior, rechiziționarea bunurilor pentru necesități militare sau de interes obștesc, rechiziționarea animalelor și atelajelor de la cei înstăriți, introducerea impozitului „în natură” etc – majoritatea menite a acoperi clauzele Convenției de Armistițiu cu URSS.

Societatea Națională de „Cruce Roșie” a României
Sub Înaltul Patronaj și Ocrotire al
M. S. Regina Mamă Elena
Secția de Emigrare
Calea Dorobanților no. 2
Telefon 1-33-87; 2-35-94

București, 30 august 1946
No. 426

Domnule Ministru,

În referire la cererea noastră no. 406 din 13 august 1946, prin care am cerut viză de ieșire din țară pentru evreei cuprinși în lista anexată la acea cerere și ca o completare și răspuns la întrebările puse personal delegaților Secției de Emigrare, cu prilejul audienței lor la Onor Comisia Aliată de Control, avem onoare a vă ruga să binevoiți a comunica Onor Comisiei Aliate de Control următoarele:

1) Acești evrei sunt întorși din lagărele de concentrare din Transnistria, ajunși în România cu ajutorul autorităților rusești.

2) Toți sunt evrei de diferite naționalități.

3) Toți emigrează în alte continente transoceanice (în unele din ele având și viza respectivă de intrare), plecând din țară prin Ungaria și Austria, aceste două țări fiind doar puncte de tranzit și neurmând a se stabili acolo, cum din eroare s-a interpretat din prima noastră cerere.

4) Pentru trecerea susnumiților prin Ungaria, autoritățile maghiare ne-au pus în vedere punerea la dispoziție a unui tren special pentru călătoria de la frontiera României până la frontiera Austriei[1].

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Delegat pentru emigrare
[indescifrabil]

Domniei Sale, Domnului Ministru de Externe[2]

(Arhiva Ministerului de Externe București, Problema 31, vol. 17, nepaginat)

[1] În legătură cu modalitățile de emigrare a evreilor pe filiera apuseană și asupra organismelor care au facilitat acest lucru, vezi Tad Szulc, *Alianța secretă*, București, Edit. Hasefer, 2002, p.111-172, iar pentru context Bernard Wasserstein, *Britain and the Jews of Europe, 1939-1945*, Oxford, Oxford University Press, 1979, și idem, *Disparația Diasporei. Evreei din Europa începând cu 1945*, Iași, Edit. Polirom, 2000.

[2] Până la 5 noiembrie 1947, Ministerul Afacerilor Străine a avut ca titular pe Gheorghe Tătărescu, care era și vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

Inspectoratul Jandarmi Suceava
Serviciul Poliției

BULETIN INFORMATIV

Asupra situației polițienești de pe raza Inspectoratului Jandarmi Suceava
întocmit pe luna august 1946

1. Starea de spirit a populației rurale române

[...]*

O oarecare nemulțumire în sânul populației s-a constatat la felul de comportare al populației evreiești, care formează o masă compactă la orașe și mai puțin în comunele rurale. Aceștia, sâmbăta și în sărbătorile evreiești țin prăvăliile închise și în afară de sâmbătă sau alte sărbători evreiești sunt sărbători diferite destul de dese: înmormântarea săpunului RIF, adunarea de protest contra ilegalităților britanice în Palestina, cinci ani de la pogromul de la Iași[1] etc, iar țaranul care vine de la 30-40 km. pe jos sau cu căruța ca să-și cumpere un kg. de cuie, găsim prăvăliile închise și pe evrei defilând, comentează în felul lui, în mod defavorabil.

Pe străzi, în restaurante, cofetării, cinematografe și în special în regiunile climatice din Câmpulung și Rădăuți, tinerii evrei îmbrăcați foarte elegant, exagerat de exuberanți și necalculați în purtări și atitudini, sfidează umilința țaranului și funcționarului, îmbrăcat slab și cu multe griji. Sunt vindicativi. Dacă vreunul dintre evrei, care a fost deportat în Transnistria, a avut ceva de suferit – real sau imaginar – din partea vreunui român, nu se lasă, reclamnă, îl cheamă la cercetări, îl șicanează etc.

Toate aceste cazuri arătate mai sus – din care am constatat puține –, nemulțumesc populația din regiune și sunt de natură a da naștere la noi fricțiuni și noi mișcări antisemite, care s-au dovedit atât de dăunătoare în trecut.

[...]*

Inspector Jandarmi Suceava
Colonel Mitric Atanasie

Șeful Serviciului Poliție
Lt. colonel Ilișiu Liviu

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 55/1946, f. 5-6)

*Părțile omise nu au legătură cu tematica volumului, ci fac referință la funcționarii statului și particulari, liber-profioniști, intelectuali, pensionari, orfani, văduve de război, comercianți și industriași. Partea a doua a Buletinului cuprinde starea de spirit a muncitorilor din întreprinderile industriale, miniere și CFR, partea a treia se referă la problemele de siguranță (mișcarea legionară, populația germană, sectele religioase), iar a patra spionaj, terorism și trecerile frauduloase peste frontieră.

[1] Este vorba de pogromul de la Iași din zilele de 28-29 iunie 1941, în urma căruia au fost asasinați aproximativ 900 de evrei. Asupra acestui eveniment vezi: Marius Marcu, *Pogromul de la Iași*, București, Editura Glob, 1945; Matatias Carp, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România în timpul dictaturii fasciste, 1940-1944*, vol. II (*Pogromul de la Iași*), București, Edit. Dacia Traiană, 1949; Aurel Kereki, Maria Covaci, *Zile însângerate la Iași*, București, Edit. Politică, 1978; *Martiriul evreilor din România, 1940-1944. Documente și mărturie*, red. resp. S.

[Sinteză contrainformativă, august 1946]

[...]*

Cazuri concrete referitoare la manifestările și modul de comportare al evreilor.

1. În ziua de 12.VIII.1946, locuitorul Max Parizer din Tg. Siret, jud. Rădăuți, s-a exprimat injurios, într-un cerc de cunoscuți evrei din acel oraș, la adresa armatei române, prin cuvintele: „Ce mai avem nevoie de armată?”; „Ofițerii români sunt foarte prost educați”; „Tot timpul nu au făcut altceva decât au jefuit și au bătut soldații”; „Mai bine decât militarie, ar fi învățat o meserie ca să aibă cu ce trăi acum, când sunt dați afară din armată”.

(Semnalat SSI și DGP).

2. În seara zilei de 5 august 1946 a sosit în Bacău un grup de circa 20-25 tineri evrei de ambe sexe, între 12-16 ani, care se întorceau din colonie de la Hațeg-Ardeal[1]. Erau echipați cu rucsacuri, bastoane (cum aveau cercetașii înainte) și mergeau în cadență, ținută de un șef cu fluierul.

A 2-a zi dimineața au plecat din gara locală cu trenul spre Dorohoi, Suceava, Gura Humorului, Tg. Neamț etc, de unde erau originari. Mergând spre gară, au cântat în românește marșuri, în care arătau că nu mai vor sclavia și doresc să fie liberi în țara lor (Palestina). Pe peron, până la sosirea trenului care era întârziat, câțiva copii făceau exerciții de semnalizare cu brațele într-un grup, care se asemăna cu semnalizarea „Panaitescu”, ce s-a folosit mai de mult în armată.

Tot timpul cei mici erau supravegheați de cei mari, pentru a nu vorbi cu nimeni sau da relații. Unul de circa 12 ani, arătând de unde vin și unde se duc, a fost chemat la o parte de unul dintre șefii lor și observat aspru, pentru că a vorbit cu persoane străine. Acest mod de manifestare a dat loc la diverse comentarii neli-niștitoare între publicul românesc care umplea peronul gării, discutând că acest tineret este crescut întocmai ca și cel săsesc din Ardeal sub dictatura germană.

3. Cu ocazia sărbătoririi zilei de 23 august 1946, la Bacău, s-a remarcat, la defilarea ce a avut loc în fața prefecturii, numărul mare de participanți din organizațiile tineretului evreiesc. Defilarea a fost deschisă de membrii comitetului local al BPD[2], după care a urmat armata (2 plut. de recruți ai Legiunii Jandarmi Bacău). A urmat apoi tineretul evreiesc, având în frunte o placardă: „Tineretul Sionist Hehaluț”, încolonați câte patru și în ordine deplină. Purtau diferite insigne și costume ca ale cercetașilor de odinioară, cu cravate albastre, pantaloni scurți, fluere cu șnurul respectiv, legat la epoletul stâng etc. Pe margine mergeau conducătorii respectivi de secțiuni. Au defilat circa 1500 evrei de ambe sexe, între 7-18 ani.

Publicul românesc asistent comenta defavorabil această manifestare a tineretului evreiesc, care a deschis defilarea imediat după armată. După terminarea defilării, un grup de evrei – tineret –, circa 25-30, au străbătut orașul cântând.

(*Arh.St.București, Ministerul de Război. Marele Stat Major, dos. 211/1946, f.84-85*)

* Părțile lipsă nu au legătură cu tematica volumului.

[1] În imediata apropiere a orașului Hațeg, în fostul palat al unui nobil maghiar, funcționa de aproape doi ani un centru de antrenament al organizației „Briha”, în cadrul căruia erau pregătiți viitorii tineri responsabili de emigranți clandestini cu vapoarele spre Palestina (*olim*). Pregătirea era de natură premilitară și participau tineri din diversele mișcări afiliate organizației „Hehaluț”.

[2] Blocul Partidelor Democratice, constituit la 17 mai 1946 ca alianță electorală din PCR, PSD, PNL-Tătărescu, PNT-Alexandrescu, Frontul Plugarilor și Partidul Național-Popular (vezi *Platforma-program a BPD*, București, Edit. PCR, 1946).

88

Prefectura Poliției Capitalei
Direcțiunea Poliției Capitalei
Serviciul Studii și Coordonare

9 septembrie 1946
Secret

Sinteză informativă asupra stării de spirit a populației și a activității politice din Capitală în cursul lunii august 1946

[...]*

Populația evreiască

În rândurile grupărilor politice democratice evreiești se discută cu febrilitate atitudinea grupului UER Filderman față de problema ce se pune înaintea situației actuale a intereselor evreiești.

Această stare de spirit se datorează în primul rând discursului ținut de Mihalache[1] în luna iulie în fața unui auditoriu studențesc și așa destul de agresiv față de problemele evreilor din România, ceea ce a stârnit o mare nemulțumire față de grupul UER Filderman, mai cu seamă că încercările grupărilor politice evreiești democratice de a forma un front evreiesc democrat care să înglobeze și gruparea UER nu au reușit.

Părerea generală este că evreimea din Capitală va sprijini neprecupețit o listă de candidați din grupările evreiești democratice, urmând să se lanseze cuvântul de ordine pentru evreii din orașele unde nu vor fi liste de candidați din grupuri democratice evreiești, să voteze cu BPD.

În ceea ce privește gruparea UER Filderman, se dă ca sigur că cuvântul de ordine va fi abținerea de la vot și păstrarea independenței politice, așa cum de altfel prevede statutul UER-ului.

(Arh.St.București, Prefectura Poliției Capitalei, dos. 4/1946, f.10)

* Fragmentul lipsă nu face referință la evrei

[1] Ion Mihalache (1881-1963), învățător, fondator al Partidului Țărănesc, ce va fuziona cu Partidul Național al lui Iuliu Maniu în Partidul Național-Țărănesc. După „afacerea Tămădău” (1947), PNT este desființat, iar I. Mihalache este arestat, judecat și întemnițat, aflându-și sfârșitul la închisoarea din Râmnicul Sărat. Asupra lui vezi volumul *Ion Mihalache în fața istoriei*, coord. I. Diaconescu și G. Țepelea, București, Edit. Gândirea Românească, 1994, și studiul introductiv al lui Andrei Pippidi la I. Mihalache, *Ce politică să facem*, ed. Dan Răducanu, București, Edit. Litera, 1995.

Partidul Comunist Român
Regionala Moldova de Nord-Suceava
Organizații de masă

RAPORT DE ACTIVITATE
pe luna septembrie 1946

[...]*

Comitetul Democratic Evreiesc

În urma muncii permanente de ajutor și control pe care Secția regională de masă o duce prin tov. Jaques Loewensohn, care s-a ocupat special de munca în sectorul evreiesc, putem spune că atât organizatoric, dar mai ales politic, s-a reușit să se facă un pas destul de serios în această muncă.

Munca în sectorul evreiesc a avut ca obiectiv să concentreze în muncă cât mai mulți comuniști evrei și să întărească comitetele de CDE. Se poate spune că peste tot, afară de Baia, s-a reușit. S-au creat colective de muncă la Dorohoi și Rădăuți și s-au antrenat în activitățile individuale mai mulți comuniști, la Botoșani, Suceava și Câmpulung. În ceea ce privește mărirea CDE-ului s-a reușit la Suceava, Rădăuți, Botoșani, organizându-se resoarte de femei și tineret, resoarte juridice la Dorohoi, administrative la Suceava, s-au creat comitete în târgurile Bucecea și Pașcani. Din punct de vedere politic, s-a reușit să se creeze unități crescânde de acțiune în sectorul evreiesc, astfel: la Suceava se poate spune că influența CDE-ului cuprinde întreaga populație evreiască, reușind să realizeze o colaborare strânsă în cadrul CDE-ului a tuturor organizațiilor evreiești. La Dorohoi este de asemenea unitate deplină a maselor și rămâne dedesubt aceeași unitate între conducerile organizațiilor CDE. La fel găsim o unitate a conducerilor la Câmpulung și Rădăuți, care face să fie și o unitate a maselor. Nu găsim deplină unitate a maselor la Fălticeni și Botoșani. La Fălticeni cauza este în lipsa de muncă a comuniștilor care, în loc să ducă munca de apropiere, stau pasivi, dovedind sectarism și neînțelegerea momentului. Cam aceleași cauze sunt și la Botoșani, unde s-au făcut deja pași spre o apropiere, începându-se cu o unitate deplină a tineretului, prin crearea unui comitet de coordonare, format din 14 tineri.

Se mai adaugă însă la Botoșani faptul că un conducător al Partidului Evreiesc, avocatul Rorlich, se bucură de multă simpatie. La crearea acestei situații favorabile a contribuit ținerea celor 9 întruniri din Fălticeni, Suceava, Rădăuți, Câmpulung, Siret, Hârlău, Săveni și Botoșani, care au avut o participare între 300 și 500 de oameni, participare care ar fi fost mai numeroasă dacă tovarășii comuniști evrei ar fi mobilizat masa.

Aceste întruniri au dovedit că comuniștii se preocupă de problemele evreiești și de revendicările juste ale masei evreiești, ceea ce a făcut ca în mare parte impresia că comuniștii evrei și în general partidul nu se interesează de această masă să se șteargă și să dea naștere unui curent din ce în ce mai mare de încredere și apropiere.

O preocupare de seamă a fost problema restratificării, în care s-au obținut succese la Botoșani, unde s-a obținut 1 miliard 350 milioane de la Joint, pentru

crearea unei școli de meserii prin intermedierea tov. dr. Saltzberg. Se pregătesc acțiuni similare la Dorohoi, Suceava, Rădăuți.

O lipsă a acestei munci este aceea că nu a fost creat un secretariat regional al CDE-ului, din care cauză munca a avut un caracter sectar. De asemenea, nu s-au încheiat peste tot colective care să se ocupe temeinic în munca sectorului evreiesc.

Cu lichidarea acestor lipsuri credem că acest sector va crește și se va dezvolta din ce în ce mai mult.

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PMR Iași. Organizații de masă, dos. 19/1946-1947, f.53)

* Fragmentul omis nu face parte din tematica volumului de față.

Partidul Comunist Român
Regionala Moldova de Nord-Suceava
Organizații de masă

RAPORT DE ACTIVITATE

pe luna octombrie 1946

[...]*

Comitetul Democratic Evreiesc (Sectorul evreiesc)

Secția regională își propunea să îndeplinească în acest sector sarcinile următoare:

- Crearea secretariatului regional CDE.
- Crearea și încheierea colectivelor județene în munca în sectorul evreiesc.
- Crearea unității de acțiune în sânul populației evreiești.
- Crearea unor condițiuni favorabile restratificării păturilor evreiești, în special a tineretului.
- Întărirea activității feminine.

În vederea îndeplinirii acestor sarcini, secția organizatorică a prelucrat în toate colectivele județene planuri concrete de muncă, în legătură cu care au fost trimise 2 circulare și o adresă cu instrucțiuni concrete. S-a reușit încheierea a 6 colective județene de muncă și unul de plasă (Fălticeni, Botoșani, Câmpulung, Suceava, Dorohoi, Rădăuți și Gura Humorului). S-a reușit activizarea deosebită a 4 colective de muncă (Rădăuți, Baia, Botoșani și Dorohoi). S-a reușit crearea unității în sânul populației evreiești la Dorohoi, Câmpulung, Suceava, iar în ceea ce privește unitatea tineretului evreu, s-au creat deja comitete de coordonare a întregului tineret evreu la Botoșani și Baia, în curs de formare la Dorohoi. Comitetul de coordonare a tineretului evreu din Botoșani s-a transformat chiar într-un Comitet al Tineretului Democratic Evreiesc.

În ceea ce privește crearea de condițiuni favorabile restratificării, pași mari s-au făcut la Botoșani unde, cu ajutorul fondurilor (1 miliard și 350.000.000 lei) trimise

de „Joint”, tov. Saltzberg duce spre desăvârșirea legăturilor pentru crearea unei școli de meserii cu capacitate de 150 de copii și 2 secțiuni, teoretică și practică (atelier de tâmplărie și lăcătușărie). De asemenea, au început și la Dorohoi lucrările pentru crearea unei comisii de ucenici. Pregătiri în această direcție se fac și la Suceava.

De asemenea, secțiile feminine au început să se închege la Dorohoi, Suceava și Botoșani. La Dorohoi și Rădăuți au avut loc două mitinguri cu participarea de 300-500 femei, în care s-au dezbătut problemele referitoare la atitudinea care trebuie să o aibă femeia evreică în acest moment.

Antrenarea populației evreiești alături de BPD s-a făcut printr-o serie de întruniri ținute în sinagogi cu ocazia zilelor de sărbători. Astfel, numai în Botoșani au avut loc 25 de astfel de întruniri. Tot la Botoșani s-au difuzat fluturași și material BPD. De asemenea au avut loc 2 întruniri, una la Dorohoi, unde au participat circa 1000-2000 persoane, și alta la Vatra Dornei, cu o participare de 450-500 persoane. La aceste întruniri a luat cuvântul și tov. Dubovitz de la CC al CDE-ului.

Dacă există unele succese în munca referitoare la acest sector, există totuși și lipsuri, dintre care unele destul de grave. Astfel, nu s-a reușit a se crea secretariatul regional al CDE-ului, deși au fost numeroase preocupări în această direcție. Din această cauză, munca organizațiilor CDE nu a putut fi încă destul de cuprinsă și suficient controlată și îndrumată. De asemenea, nu s-a putut controla eficacitatea șovinismului păturilor evreiești și nici a le scoate din pasivitatea lor, care în această lună a crescut.

Aceasta se explică pe de o parte prin structura socială a acestor pături mici burgheze și care prin anumite măsuri guvernamentale au fost lovite. Astfel, cu anunțarea Legii Tribunalului Populare pentru combaterea speculei și neapariția Legii Cetățenești a produs frământări în rândul celor apatrizi cu ramificații de rudenie în sânul evreimii noastre, și mai ales că conform dispozițiilor Ministerului de Interne s-a trecut și la arestarea celor ce nu s-au înscris la controlul străinilor (cazul de la Câmpulung, unde au fost arestați 3 evrei și întreaga populație a fost alarmată și ostilă, lansându-se și zvonul că vor veni rușii și vor cere să-ia cu forța în Rusia pe cei care nu se înscriu).

Abuzurile organelor fiscale față de care nu s-a luat nici o măsură. Pe de altă parte munca de lămurire a masei evreiești a fost în luna aceasta mai slabă din cauza comodității majorității comuniștilor evrei. De asemenea, nu s-a reușit crearea de CARS-uri evreiești din anumite cauze obiective, și anume: CARS-ul BPD-ului face colecte prin echipele sale în care intră mulți evrei și în sânul masei evreiești. De altă parte, comunitățile evreiești, la cererea Uniunii Comunităților din țară, pornesc și ele acțiuni de colectare. Din această cauză nu s-a reușit încă formarea CARS-ului evreiesc.

Față de aceste lipsuri, ne luăm angajamentul de a întări colectivele de muncă în sectorul evreiesc pentru a putea mobiliza la acțiune de lămurire, combaterea șovinismului și antrenarea populației evreiești în bătălia alegerilor, pe cât mai mulți comuniști evrei și prin aceștia întreaga masă evreiască.

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PMR Iași. Organizații de masă, dos. 19/1946-1947, f.66-68)

* Fragmentul omis nu face parte din tematica volumului de față.

5 noiembrie 1946

NOTĂ INFORMATIVĂ

Printr-o notă informativă anterioară am semnalat starea de spirit a populației evreiești refugiate din teritoriile cedate Rusiei Sovietice, care actualmente s-a constituit în „Asociația Evreilor Deportați din Bucovina de Nord și Transnistria”, evrei a căror atitudine este antiguvernamentală și antisovietică și care, pentru a-și ascunde trecutul lor dubios au început să aibă legături mai strânse cu organizațiile evreiești de dreapta „Bethar” și „Menora”, prin intermediul cărora mulți dintre ei au reușit să-și procure chiar acte cu date de stare civilă false, întrucât sunt cetățeni sovietici și astfel să poată scăpa mai ușor de orice urmărire.

Printre persoanele suspecte din Bucovina de Nord care întrețin legături cu organizația „Menora” și care nu pierd niciodată ocazia de a critica măsurile luate de actualul guvern, în domeniul politic și economic mai ales, sunt următoarele:

1) Avocat Heller Solo, născut la 15 septembrie 1904 în Cernăuți, domiciliat în București din luna mai 1946, bul. Elisabeta nr. 95. Acesta în anul 1940 a locuit în Cernăuți, căpătând cetățenia sovietică. Între anii 1942-1944 a fost unul dintre oamenii de încredere ai regimului antonescian, bucurându-se de multă trecere pe lângă generalul Calotescu, fostul guvernator al Bucovinei[1], și în același timp era angajat ca informator al poliției de siguranță din Cernăuți, fapt de pe urma căruia a scăpat de deportare în Transnistria. A colaborat cu fostul șef de siguranță Romulus Cojocar, prin intermediul căruia l-a cunoscut și pe consulul german Schelchorn din Cernăuți, căruia i-a furnizat date importante asupra mișcării comuniste din acea localitate.

2) Meth Maximilian, născut în anul 1902 în Câmpulung-Bucovina, de profesie cinematografist, domiciliat în București, str. Știrbei Vodă nr. 44. În prezent este proprietarul cinematografului „Casandra” din strada Carol și s-ar fi mutat la un cunoscut al său pe strada Orlando nr. 1. Împreună cu fratele său a locuit în 1940 la Cernăuți, unde s-a ocupat cu diferite afaceri veroase, iar prin 1942, lucrând pentru serviciul de informații german, a reușit – pe bază de recomandării – să obțină de la fosta direcție a Românilor cinematograful „Capitol” din Cernăuți, care i-a adus importante realizări bănești. Se afirmă, în cercurile sale intime, că actualmente ar fi în serviciul de informații anglo-americe și că se folosește de acte cu datele de stare civilă false.

3) Kudisch Heinrich, născut la 1888 în Turcăuți-Bucovina, de profesiune comerciant, domiciliat în București, strada General Ispătescu nr. 8. În 1940 a locuit în Cernăuți, iar în timpul dicatoriei antonesciene s-a bucurat de încrederea oamenilor regimului, având numeroși prieteni printre polițiștii din Cernăuți, pe care i-a ajutat în ceea ce privește urmărirea mișcării comuniste.

4) Toth Oscar zis și Rothmann, născut în 1912 la Cernăuți și nu în comuna Cârlibaba, județul Câmpulung-Bucovina, cum este trecut în actele sale cu date false, de profesiune comerciant, domiciliază în București, strada Smârdan nr. 27. În 1940 a beneficiat de cetățenia sovietică, iar pe timpul regimului antonescian a fost informatorul Inspectoratului de Poliție Cernăuți și în același timp a lucrat pentru consulatul german din acea localitate. A fost deportat în Transnistria numai de

formă, întrucât avea de îndeplinit misiunile încredințate de consulul Schelchorn. În Transnistria a colaborat intens cu jandarmeria română și trupele din SS. În vara anului 1944 s-a reîntors la Cernăuți, de unde însă a reușit să se repatrieze în România, în condițiuni suspecte, deși ocupa la soviete un post important. Actualmente se ocupă cu afaceri de import-export, cu bursă neagră și trafic de valută forte.

Heşvan

(Arh.St.Bucureşti, Prefectura Poliţiei Capitalei. Societăţi, dos. 132/1947, f.50)

[1] Este vorba de gen. Cornel Calotescu, condamnat la moarte în cadrul procesului primului lot de „criminali de război” (22 mai 1945).

92

Comitetul Democratic Evreiesc Roman

RAPORT DE ACTIVITATE

De la 25 octombrie 1946 până la 25 noiembrie 1946

În timpul întregii campanii electorale, CDE Roman a răscolit adânc masele evreieşti, mobilizându-le și trezindu-le conștiința pentru marele moment crucial din 19 noiembrie. Au fost activizate în special în ultima fază a campaniei electorale secția feminină a CDE-ului, precum și organizații sioniste din CDE. Acestea au adus un aport foarte mulțumitor în acțiunea de lămurire a populației evreieşti.

Au fost constituite echipe instruite care au mers din casă în casă, arătând fiecăruia necesitatea de a participa la vot, precum și dând lămuriri de felul cum să voteze.

Ultima fază a campaniei electorale în ulița evreiască a culminat cu o mare întrunire, la care au participat un număr imens de auditori. La această întrunire, care a avut loc în sala Trianon, au luat cuvântul: d-l prefect al județului din partea BPD, reprezentanții obștei evreieşti, un reprezentant al Regionalei Iași CDE, precum și un reprezentant al CDE Bucureşti. De asemenea, au luat cuvântul candidatul comunist și SD al listei din Roman. Întrunirea a fost prezidată de președintele CDE-ului.

În timpul campaniei electorale s-au evidențiat comuniștii și organizațiile sioniste, precum și secția feminină a CDE. S-a dovedit necorespunzător PSD-ul. La secția de votare din sectorul evreiesc s-a remarcat un entuziasm și o afluență extraordinară. Nici un singur evreu sau evreică cu drept de vot nu s-a abținut.

D-l prefect al județului, la întrunirea de după alegeri, a pronunțat cuvinte de laudă la adresa CDE-ului, care a știut să mobilizeze întreaga masă evreiască și pentru felul cum această masă s-a comportat la alegeri.

Responsabil,
Dr. Dulbergher

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PCR Iași. Organizații de masă, dos. 22/1945, f.174)

Comitetul Democratic Evreiesc

RAPORT DE ACTIVITATE

pe luna noiembrie 1946

Activitatea CDE-ului în această lună s-a concentrat în jurul bătăliei electorale.

În vederea stabilirii unui plan concret de muncă, în acest scop s-a convocat o ședință regională pentru ziua de 31 octombrie a. crt., la care au participat secțiunile Iași, Vaslui, Huși, Roman, precum și delegați ai Comitetului Central al CDE-ului.

La ordinea de zi au fost, în afară de problemele de ordin organizatoric și cele ale CARS-ului, problema campaniei electorale. S-a adus la cunoștință crearea unității evreiești pe țară prin aderarea tuturor organizațiilor evreiești la platforma-program a BPD-ului și mobilizarea acestei populații la votarea listei BPD-ului. De asemenea, s-au tipărit 15.000 afișe de mână cu același cuprins. Atât manifestul, cât și afișele s-au difuzat în toate secțiunile regionale. S-au ținut de asemeni întruniri de lămuriri în sinagogi în toate orașele de mai sus.

La Iași s-au ținut 5 adunări de acest fel. Pentru pregătirea acestei adunări s-a făcut publicitatea necesară prin manifeste și afișe. Regionala Iași a editat și o broșură în 5000 exemplare, intitulată *De ce evreii votează cu BPD-ul*, îndemnând și cu această ocazie să se voteze, ca evreii să se prezinte la vot și să voteze pentru BPD. Broșura a fost la fel difuzată în toată regionala. În zilele de 12, 13, 14, 15 ale lunii am avut câte un miting mare în fiecare oraș, cu participarea delegațiilor din București.

Aceste mitinguri au avut o participare frumoasă, mai ales cel de la Iași și Roman. De altfel, obiectivul acestor mitinguri a fost nu atât de a convinge pe evrei ca să voteze cu BPD-ul, fiindcă acest fapt era sigur, ci mai mult pentru a scoate pe o parte de evrei, mai ales pe femei, din pasivitate și a-i convinge să se deplaseze de acasă și să se prezinte la votare.

În cadrul colaborării cu biroul electoral BPD, s-a constituit în fiecare secțiune județeană câte un birou electoral evreiesc. Acesta a ținut legătura cu munca dusă de biroul electoral al BPD-ului. Prin acest birou s-a mobilizat masa evreiască la diferite întruniri ale BPD-ului. Acest birou a controlat înscrierea evreilor în listele electorale și totodată a convins populația evreiască să meargă să-și ridice cărțile de alegător.

În ultimele zile, acest birou a desemnat echipe de evrei care au colaborat alături de celelalte echipe la înmânarea cărților de alegător pentru cei ce nu s-au prezentat singuri. Echipe de tineri evrei au colaborat pentru lipirea afișelor.

În ziua alegerilor, echipe de evrei au mers prin străzile evreiești, îndemnând pe aceștia să vină la vot, iar la secțiunile de votare alte echipe au dat îndrumări populației cum să voteze, pentru a evita eventualele anulări de voturi.

În concluzie, se poate spune că în urma campaniei de lămuriri în masa evreiască, prin diversele metode expuse mai sus s-a putut observa o participare masivă a populației evreiești la toate secțiunile de vot, înfruntând cu multă conștiință și răbdare greutățile, orele de așteptare și votând în unanimitate pentru BPD.

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PCR Iași. Organizații de masă, dos. 22/1945, f.172-173)

Chestura Poliției Iași
Biroul Siguranței

SINTEZĂ INFORMATIVĂ

Asupra stării de spirit a populației și evenimentelor petrecute
în luna noiembrie 1946

[...]*

Problema evreiască

În această lună, populația evreiască a fost frământată de alegerile care au avut loc pentru trimiterea delegațiilor la congresul sionist. În campania premergătoare acestor alegeri, toate fracțiunile sioniste din localitate au dus o propagandă masivă și însuflețită, producându-se chiar numeroase incidente, care însă nu s-au soldat cu rezultate grave. Lista care a ieșit a fost a partidului de stânga „Ichud”, iar delegatul a fost ales din sânul acestui partid.

La alegerile din 19 noiembrie s-a remarcat că populația evreiască s-a prezentat la secțiile de votare cu mult interes, votând sută la sută cu soarele.

[...]*

Chestor
S. Mascalu

Șeful Bir. Siguranței
Comisar Simaschievici Nicolae

(Arh.St.București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 90/1946, f.37)

* Părțile omise nu au legătură cu tematica volumului, făcând referire la situația economică, starea de spirit pe categorii sociale (muncitori, funcționari, magistrați, militari, corpul didactic, corpul preoțesc, studenți/elevi). Capitolul II tratează curentele politice și sociale (partide politice legale, curente subversive, mișcarea de rezistență, iridenta), iar ultimul capitol face referire la acțiunile de destrămare a autorității statului, culte și secte religioase, presă, autorități locale, caracterizarea generală față de starea de spirit a orașului.

[Tribunalul Poporului Cluj, 1946]

Ridicarea și deportarea evreilor din regiunea secuiască

În ziua de 27 aprilie 1944, subsecretarul de stat Endre László s-a deplasat în regiunea secuiască pentru a lua la fața locului măsurile de internare a întregii populații evreiești din această parte a țării. A parcurs în decurs de două zile întreaga regiune, fixându-și trei puncte pentru ghetouri: Tg. Mureș, Reghin și Sf. Gheorghe.

În după-amiaza zilei de 28 aprilie 1944, Endre László a ținut la Tg. Mureș o conferință administrativă cu toți prefecții, subprefecții, primarii comunelor ur-

bane, prim-pretorii de plasă, șefii de poliții, comandanții legiunilor de jandarmi și comandanții administrației militare din toată regiunea secuiască, hotărând până în cele mai mici amănunte măsurile de ridicare și de internare a evreilor – identice de altfel cu cele luate în conferințele de la Muncacevo și Satu Mare, pentru întreg Ardealul de Nord.

Au participat la această conferință circa 200 de persoane – printre care erau și acuzații menționați mai jos:

Din Tg. Mureș: prefectul Joos Andor, subprefectul dr. Márton Sigismund, primarul dr. Májay Francisc, chestorul poliției vitéz dr. Bedő Géza, comandantul inspectoratului de jandarmi al celor patru județe secuiești colonel dr. Papp Ioan, comandantul legiunii de jandarmi Mureș colonel Zalántay Ioan și comandantul administrației militare a orașului, colonel vitéz Kőrmendy Géza.

Din Reghin: [dr. Smith Emeric, primarul orașului Reghin; maiorul Komáromy Ladislau, comandantul administrației militare a plășii Reghin; Dudaș Ioan, șeful poliției, locot. Szentpáli G. Kálmán, comandantul sectorului de jandarmi Reghin; Szabó Kálmán, prim-pretorul plășii Reghin; dr. Polonkai Géza, subșeful poliției Gheorghieni; dr. Tóth Matei, primarul orașului Gheorghieni; Ferenczi Béla, detectiv din Gheorghieni]

Din Odorhei: prefectul Gálfi Desideriu, primarul dr. Filó Francisc, subprefectul dr. Bonda Ștefan, șeful poliției dr. Zsigmond Ioan și comandantul legiunii de jandarmi locot. colonel Kiss Vasile.

Din Miercurea Ciuc:

Din Sf. Gheorghe:

La conferința lui Endre László din Tg. Mureș s-a hotărât înființarea a trei lagăre, unde să fie adunați toți evreii din regiunea secuiască, și anume:

a) Tg. Mureș, pentru orașul Tg. Mureș, partea dinspre apus a județului Mureș și județul Odorhei;

b) Reghin, pentru partea de răsărit a județului Mureș și partea de nord a județului Ciuc, și

c) Sf. Gheorghe, pentru județul Trei Scaune și partea de sud a județului Ciuc.

Toate celelalte instrucțiuni, relative la formarea echipelor pentru ridicarea evreilor, modul de ridicare, cantitatea bagajelor permise, cantitatea alimentelor, modul de luare în posesie a bunurilor evreiești și administrarea lor, organizarea ghetourilor, conducerea și poliția lor, formarea comisiunilor pentru judecarea cererilor evreilor exceptați de măsurile rasiale ș.a. au fost date de Endre László și de colaboratorii din suita lui absolut la fel ca și în restul țării, după cum au fost descrise în paginile de mai sus – astfel că nu le mai repetăm.

Însă trebuie relevată o împrejurare care este particulară acestei conferințe și care merită toată atenția, și anume că în chestiunea copiilor și în chestiunea alimentelor s-au ridicat de către două persoane din asistență obiecții foarte serioase. Iată ce declară în această privință însuși acuzatul Májay Francisc, fostul primar al orașului Tg. Mureș:

„După expunerile referenților, când subsecretarul de stat Endre László a întrebat cine are de cerut lămuriri, s-au ridicat unii dintre noi, care am avut de semnalat diferite chestiuni deosebit de însemnate, și anume: În privința copiilor s-a ridicat un personaj din provincie, nu mai știu cine anume, care a obiectat că nu pot fi ridicați copiii sub 6 ani, deoarece aceștia, potrivit unei ordonanțe, nu sunt obligați să poarte steaua galbenă[1], iar ordonanța referitoare la înființarea ghetourilor

prevedea că cei exceptați de la semnul distinctiv vor fi exceptați și de la obligativitatea domiciliului în ghetou. Dar Endre László l-a întrerupt pe vorbitor cu următoarele cuvinte: «Desigur, și copiii toți vor fi ridicati. Nu va rămâne nici un membru de familie». În privința alimentelor s-a ridicat o altă persoană, iarăși nu știu care anume, care a făcut obiecția că evreii nu vor putea procura alimente pe 14 zile, deoarece alimentele se distribuie după cartele, conform sistemului de raționalizare a consumului, astfel încât nimeni nu poate căpăta alimente pentru atâtea zile înainte. Endre László a răspuns acestui vorbitor că acest lucru nu-l interesează”.

Remarcăm deci că nu era ceva imposibil și că s-au găsit chiar oameni de bun simț care la un moment dat să obiecteze lui Endre László ilegalitatea poruncilor sale, fără teamă de urmări neplăcute și fără ca realmente să fi suferit vreo sancțiune. Acele glasuri însă nu au găsit ecou în ceilalți, au rămas nesprijinite, izolate și fără nici un rezultat. Acuzatul Májay declară, după cum s-a văzut mai sus, că nici nu mai știe cine anume a ridicat obiecțiile, ca dovadă că aceștia nu au stârnit nici un interes în ochii lui și nici a celorlalți capi de autorități adunați la conferință. Astfel, rezultă limpede că pe participanții la conferință nu-i preocupa deloc faptul că măsurile indicate de Endre, și pe care dâșii aveau să le execute, erau ilegale și criminale, pe ei îi preocupa numai gândul laș, slugarnic, de a fi pe plac lui Endre László și regimului, fără să mai vorbim de acei care ei înșiși aplaudau cu satisfacție măsurile antievreiești.

Este locul să precizăm aici că soarta evreilor le era cunoscută, dacă nu din cele auzite despre situația din Kosice, care ajunsese la cunoștința întregii lumi, atunci chiar direct din gura lui Endre László în plină conferință. Iată ce declară textual primarul Májay:

„Nu s-a discutat la conferință cu Endre László despre timpul cât va dura ghetoul, dar atunci când mi s-a cerut ca eu să pregătesc alimente pentru timpul următor celor 14 zile de alimentare a evreilor prin propriile lor mijloace, mi s-a adăugat că evreii vor fi alimentați pe cheltuiala statului *până atunci când vor fi transportați din localitate*”.

Potrivit celor hotărâte în conferință, s-au făcut toate pregătirile necesare în mod cu desăvârșire secret, iar în ziua de 2 mai 1944, când s-a comunicat telegrafic ca ridicarea evreilor să înceapă a doua zi dimineața, toți șefii de poliții și comandanții legiunilor de jandarmi au dat ordine pretutindeni că nici un evreu, din orice localitate ar fi, nu mai are dreptul să părăsească locuința. Și așa, în zorii zilei de 3 mai 1944, a început ridicarea evreilor din toate orașele și satele.

Operațiunea a decurs cu o precizie uimitoare, aparatul funcționăresc îndeplinindu-și sarcina cu mult zel, astfel că foarte rar s-a întâmplat ca vreun evreu să scape, ascunzându-se în păduri sau prin munți. De asemenea, mulți cetățeni, otrăviți de propaganda fascistă, și-au dat și ei concursul prin denunțuri, arătând ascunzătorile sau cazurile în care organele polițienești n-au avut cunoștința de existența vreunui anume locuitor evreu. Echipele care ridicau pe evrei erau alcătuite din membri ai poliției, jandarmeriei și primăriei (ultimii fiind însărcinați cu ridicarea valorilor și sigilarea locuințelor evreiești). În afară de aceștia, în cele mai multe locuri au mai intrat în compunerea echipelor tineri premilitari, precum și membri ai partidelor fasciste, în special ai partidului lui Szálasi (Nyilaskereszt).

Aceste echipe s-au purtat brutal în marea majoritate a cazurilor, lovind, insultând și îngrozind cu amenințările lor pe cei ridicați și nelăsându-le nici răgazul necesar să-și ia lucrurile și alimentele pe care le permiteau instrucțiunile lui Endre László.

Evreii din cele trei orașe unde se fixaseră lagăre, Tg. Mureș, Reghin și Sf. Gheorghe, au fost duși direct în locurile desemnate, iar cei din restul localităților secuiești au fost adunați fie la școli, fie la poliții sau în alte locuri de adunare și apoi transportați, în decurs de câteva zile, cu trenurile, mașinile și căruțele, sub pază severă, în cele trei orașe unde luaseră ființă ghetourile.

Deodată cu ridicarea a început și jaful averilor evreiești. Numeroase percheziții corporale și vaginale s-au făcut cu scopul ca nici un obiect de valoare să nu mai rămână aceluia destinați lagărelor morții, iar locuințele au fost inventariate și lucrurile rămase au fost însușite de statul maghiar fascist, după ce în prealabil au fost dijmuite de fasciștii localnici.

Vom înfățișa în capitolele următoare fiecare ghetou în parte, cu particularitățile și individualitatea lui, și cu arătarea vinovăției fiecăruia dintre acuzați.

Ghetoul din Tg. Mureș

În timpul când a avut loc conferința lui Endre László la Tg. Mureș era prefect al jud. Mureș Joos Andor, abia atunci numit în acest post de guvernul [Döme] Sztójay, în locul fostului prefect Mikó, demisionat. Subprefectul județului era dr. Márton Sigismund, iar primar al orașului Tg. Mureș era dr. Májay Francisc.

Toți trei fiind adepții unei politici șovine, dusă pentru înlăturarea elementului nemaghiar din viața publică, economică și socială a statului, erau deci oameni de încredere pe care se putea sprijini regimul Sztójay în acest colț de țară – mai cu seamă Joos Andor, care era președintele partidului imrédist.

De fapt, în chestiunea evreiască nu era nici o îndoială că toți trei au fost sprijinatorii măsurilor criminale ale lui Endre László, pe care le-au primit fără nici o obiecție, fără nici un refuz, și pe care le-au aplicat cu mult zel, cu toată convingerea și în chipul cel mai desăvârșit. Întru aceasta au fost ajutați zi de zi și adeseori supliniți de dr. Hannel Francisc, prim-notarul primăriei, și vitez dr. Jávör Ernest, prim-notarul prefecturii, ambii fiind delegați ca referenți ai cauzelor evreiești, primul pentru primărie și secundul pentru prefectură.

Firește că – dată fiind această situație – organele forței publice, precum erau colonelul dr. Papp Ioan, comandantul inspectoratului de jandarmi al celor 4 județe secuiești, colonelul Zalántay Ioan, comandantul legiunii de jandarmi, și dr. Bedő Géza, chestorul poliției, nu puteau fi mai puțin slugarnici față de regim decât un Joos, Márton și Májay. Și iată că în acest mod puteau fi realizate fără nici o greutate și integral dispozițiile lui Endre László.

Bineînțeles, clica era mai numeroasă, cuprinzând și pe colonelul vitez Kórmendy Géza, comandantul administrației militare a orașului Tg. Mureș în timpul guvernării lui Sztójay, pe generalul vitez Kozma Ștefan, prieten intim al lui Endre László și întemeietorul, comandantul organizației fasciste paramilitare: „Székely Határőr”, încadrată mai târziu în armata statului șzálásist, și pe maiorul german Schröder, șeful secției de Gestapo, care avea sediul în orașul Tg. Mureș. Toți aceștia, chiar prin calitățile arătate, erau stâlpi de sprijin ai guvernului Sztójay.

*

A doua zi după conferința lui Endre László, adică în 29 aprilie 1944, primarul Májay, în executarea instrucțiunilor primite, a dispus înființarea unui mic spital în sinagoga evreiască. Májay declară la interogator:

„Măsura aceasta a spitalului fiind pusă în practică atât de devreme, ar fi fost de natură să prevină pe evrei că vor fi strânși. Eu am lucrat în această privință cu șeful biroului MONT, anume Pokorni Lőrincz, care a chemat membrii sfatului evreiesc, spunându-le că trebuie să înființeze acest spital, deoarece s-au luat anumite măsuri la Kosice în contra evreilor și că pentru orice eventualitate ar fi bine să se ia aceste măsuri de prevedere la Tg. Mureș”.

Delegația sfatului evreiesc, compusă din Darvas, Lederer și Schwartz, a venit a doua zi iarăși la primărie, dorind să vorbească cu primarul Májay. Acuzatul Májay afirmă la interogator că a primit-o și că aceasta a cerut să se facă intervenții ca în Tg. Mureș să nu se înființeze un lagăr, ci un ghetou, ceea ce acuzatul Májay a și făgăduit. Dar în realitate lucrurile s-au petrecut altfel. Cităm din declarația martorului Gardos Aurel Aladár:

„Pentru a preveni pe cât posibil situația, am încercat prin fostul președinte al comunității, Darvas Moór, și prin Desideriu Lederer, să luăm legătură cu primarul orașului Tg. Mureș, anume Májay Francisc, dorind a aranja astfel lucrurile încât evreii să fie puși în ghetou, în imobil din oraș. Numiții delegați ai noștri (ambii decedați în deportare) ne-au comunicat că nici n-au putut pătrunde în audiență la primarul Májay, deoarece prim-notarul Hennel Francisc le-a comunicat că: *În chestiuni evreiești nu se discută!* Nici Hennel n-a vrut să stea la discuție”.

De altfel, acuzatul Májay se contrazice la interogatoriul luat în continuare și sfârșește prin a face următoarea recunoaștere: „În ce privește dispoziția dată de mine pe timpul ghetoului că: *Că nu primesc pe nimeni în chestiuni evreiești*, declar că aceasta am făcut-o pentru motivul că era prea mare aglomerare de cereri evreiești la cabinetul meu și prea mulți vroiau să intre la mine în loc să se adreseze referentului meu, Hennel”.

Aceeași era situația și la prefectură. Nici prefectul Joos, nici subprefectul Márton, nici prim-notarul Jávor nu primeau. De altfel, după o zi sau două, prefectul Joos Andor a plecat la Budapesta cu chestiuni personale.

*

În ziua de 2 mai 1944 s-au prezentat în cabinetul primarului Májay acuzații dr. Bedő Géza, chestorul poliției, și maiorul german Schröder, șeful Gestapoului, însoțiți și de un ofițer de jandarmi, aducându-i la cunoștință că s-a primit ordinul ca a doua zi dimineața să înceapă ridicarea evreilor și cerându-i să le pună la dispoziție un număr de funcționari, precum și un număr de căruțe. Bineînțeles, Májay i-a asigurat că le va da.

Tot în ziua 2 mai 1944, pe la orele 16, s-au dat ordine atât de poliție, cât și de primărie, că evreii nu mai au voie să părăsească locuința.

În cursul aceleiași zile, chestorul Bedő, împreună cu comandantul legiunii de jandarmi colonelul Zalántay și cu comandantul inspectoratului de jandarmi colonelul dr. Papp Ioan, au pregătit echipele de ridicare, cu sprijinul și sfaturile maiorului Schröder și ale colonelului Kórmendy.

*

În dimineața zilei de 3 mai 1944 a început ridicarea evreilor din locuințele lor. Echipele compuse din soldați, polițiști și premilitari mergeau de la casă la casă, ridicându-i și escortându-i în grupuri la fabrica de cărămizi. Martorul Gardos

Aladár declară: „La mine s-a prezentat o echipă compusă din doi jandarmi și doi tineri premilitari. Un jandarm și-a scos ceasul și ne-a spus cam următoarele: „În 20 minute să fiți gata, pentru că veți fi dus în ghetou cu toată familia. Aveți dreptul să duceți 50 kg bagaj pentru fiecare persoană. Să luați hrană pentru 14 zile”.

Acest interval de timp de 20 minute acordat pentru pregătirea plecării – deși insuficient pentru o adevărată pregătire – nici măcar nu a fost respectat. Clica diriguitoare văzând că operațiunea merge prea încet a luat măsura unei accelerații, care a avut apoi efecte dezastruoase. Cităm din depoziția martorului Gardos Aladár: „Autoritățile locale au pus mult zel, astfel că în cea mai mare parte dintre cazuri echipele nici nu au dat permisiune evreilor să-și ia vreun bagaj, și aceștia au venit cu mâinile goale, unii chiar dezbrăcați, așa cum au fost luați din pat”.

Pentru a se înțelege mai bine această grabă dementă, trebuie arătată o împrejurare esențială. Deși Endre László, în conferința de la Tg. Mureș fixase un răstimp de 8 zile în care să se execute ridicarea evreilor din oraș, totuși ulterior ordinul a fost modificat, restrângându-se acest interval la numai două zile. Acuzații diriguitori ai orașului, în dorința de a nu depăși acest termen și de a satisface cu prisosință poruncile stăpânului lor Endre László, au dat ordine în acest sens, astfel că echipele nu din proprie inițiativă au dus pe evrei fără bagaje și fără alimente.

Deși ordonanța M.E. nr. 1240/1944, cu interpretările ulterioare, exceptează de la obligativitatea strănerii în ghetou pe copiii sub 6 ani, care nu erau obligați să poarte steaua galbenă, pe cei exceptați de rigorile măsurilor rasiale în baza unor merite de război (decorați, invalizi de război), precum și pe cei căsătoriți cu creștini și care aveau copii creștini și se botezaseră anterior datei de 19 martie 1944, totuși nu s-a dat nici o dispoziție pentru respectarea ordonanței, ei toți au fost ridicați și duși în ghetou.

Printr-o fericită întâmplare, un locuitor evreu exceptat ca invalid peste 75% din primul război mondial, anume avocatul dr. Schwartz Lazăr, a putut scăpa de internare. Cităm din declarația sa:

„A doua zi dimineata, la orele 5, s-a prezentat la locuința mea un polițist (gardian) însoțit de doi premilitari, având cu ei un car cu cai, dându-mi ordin ca în 10 minute să fiu gata cu familia de plecare, având dreptul să luăm câte 50 kg bagaje de persoană și hrană pe 14 zile. Eu am replicat gardianului că sunt dintre evreii exceptați de ordonanța guvernului, deoarece nu sunt obligat a purta steaua galbenă, ca invalid de război 75%. Gardianul mi-a spus că el nu cunoaște dispozițiile referitoare la exceptați, dar se va interesa și se va întoarce, clarificând cazul meu. El a plecat, iar eu am împachetat bagajele, ieșind afară cu familia în așteptare, gata pentru orice eventualitate. Peste două ceasuri gardianul s-a întors, după ce merese și pe la celelalte case evreiești, și atunci am avut o discuție cu el, cerând să-mi arate ordinul pe care îl are el de a mă ridica. Gardianul a scos din buzunar un exemplar de ordin bătut la mașină și multiplicat, pe care l-am citit în întregime. Ordinul prevedea că vor fi evacuați toți evreii din oraș și duși în lagăr de concentrare, cu excepția celor care, conform ordonanței nr. 1240/1944 M.E. sunt scutiți de a purta steaua galbenă și cu excepția bolnavilor în pat și a câte unei persoane din familie necesară pentru îngrijirea bolnavului, dacă nu are persoane de serviciu. Văzând că potrivit și acestui ordin eu eram exceptat, am reușit a-l convinge pe gardian să mergem la cel mai apropiat post telefonic, de unde am dat telefon la poliție, gardianul vorbind cu un comisar de serviciu, nu știu care, și acela a decis să fiu lăsat acasă cu familia împreună”.

*

Deși potrivit ordonanței M.E. 1240/1944 evreii nu puteau fi așezați decât în anumite cartiere sau străzi ale orașului, totuși locul ghetoului din Tg. Mureș a fost ales în afară de oraș, în interiorul fabricii de cărămidă, care era în stare de nefuncționare și de ruină.

Acuzatul Májay relatează pe larg cu prilejul interogatorului său cum în dimineața zilei de 28 aprilie 1944 l-a însoțit în mașină pe Endre László la fabrica de cărămidă, pe care o alesese Endre drept loc al ghetoului, și că acolo: „Endre a cutreierat tot interiorul, atât spațiile virane, cât și clădirile, urcându-se chiar și în podul clădirii. Eu l-am urmat cum puteam, căci eram bolnav de reumă. După ce s-a terminat această cutreierare am stat iarăși de vorbă și l-am întrebat dacă mai stăruie pentru înființarea ghetoului în acel loc, susținând eu cât este de neîncăpător și spunându-i că n-ar putea încăpea acolo decât maximum 600 de evrei. Endre, nervos, mi-a replicat că *nu este vorba de un sanatoriu* și între altele mi-a reproșat că sunt filosemit...” etc.

În această fabrică au fost strânși în două zile toți evreii din Tg. Mureș, circa 5000 suflete, iar în zilele următoare au sosit și ceilalți din partea de apus a județului Mureș și din Odorhei, totalizându-se cifra exactă de 7380 suflete. Cu toții au fost supuși perchezițiilor corporale și siliți să dea toate bijuteriile. Femeilor li s-au făcut și percheziții vaginale de către moașe trimise în ghetou din ordinul acuzatului Májay.

*

Fabrica de cărămizi din marginea orașului Tg. Mureș, în care au fost internați evreii, era în stare de ruină. Pe un teren de circa 20.000 m.p. (100 m ori 200 m), îngrădit cu scânduri, se afla la mijloc o clădire în paragină, cu acoperișul în cea mai mare parte stricat, pavată cu ciment, peste care se așezase de ani de zile murdăria și umezeala. Interiorul clădirii este compus din ganguri și cuptoare, care fiind dărăpănate, ude și murdare, prezintă aspectul unor hrube sau catacombe (vezi fotografiile din dosar).

Aici au fost obligați să locuiască evreii timp de 4 săptămâni, în cea mai chinuitoare mizerie, lipsiți de adăpost, de haine, de hrană, de apă și de tot ceea ce este strict necesar pentru acoperirea celor mai elementare trebuințe.

Comandantul ghetoului, potrivit dispozițiilor lui Endre László, era chestorul poliției, acuzatul dr. Bedő Géza. Din lipsă de timp el a trimis însă în ghetou un subaltern, pe comisarul Liptay Desideriu, care prin delegație îndeplinea oficiul de șef al ghetoului, ajutat de alți doi comisari, Rinkoczi și Benedek. Acești trei funcționari și-au îndeplinit sarcina fără a face nici un abuz, după cum rezultă din depozițiilor martorilor.

La început a fost ordinul ca toți evreii să intre în hrubele clădirii, dar apoi s-a constatat că nu încap acolo, oricât de înghesuși ar fi, decât circa 2000 de oameni. Alte 400 de suflete au fost îngrămădite sub un șopron fără pereți laterali, din curtea fabricii. Iar toți ceilalți, adică peste 4000 de oameni, au trebuit să rămână pe dinafară și să stea sub cerul liber pe un timp ploios și rece, improvizându-și din puținele haine ce le aveau mici corturi, care în iluzia acestor nenorociți se numeau adăposturi.

Cei mai mulți dintre evrei – după cum s-a văzut mai sus – nu-și putuseră lua, ori nu fuseseră lăsați să ia, în graba ridicării, nici măcar bagajele de 50 kg permise

de instrucțiuni. Iar acum nu mai putea fi vorba de vreo înlesnire din partea acuzaților, să-și poată aduce de acasă haine și nici să capete pat pentru așternuturi, căci se respecta cu sfințenie cuvântul lui Endre László, că nu aveau de gând să facă sanatoriu. Astfel că nu este de mirare dacă chiar și unii oameni, care treceau drept buni în ochii evreilor, le răspundeau cu emfază la cererile lor disperate, că „honestii pe front nu stau mai bine”.

Dar prima lipsă de care s-au izbit chiar de la început cei aruncați în această fabrică a fost în ce privește closetele. Deși instrucțiunile lui Endre László prevedeau obligațiile primarului să se îngrijească de mai înainte de construirea closetelor, primarul Májay a omis aceasta. Astfel, la început nu a fost absolut nici un closet în curtea fabricii, cu excepția unei singure cabine, care era afectată folosinței exclusive a comandamentului

Numai în două zile au fost adunați acolo circa 5000 de oameni. Și nu numai că nu existau closete, dar nici unelte și nici materialul necesar pentru confecționare. Iar comandamentul lagărului nu tolera murdăria prin curte și soldații de pază vegheau cu cea mai mare severitate la aplicarea strictă a ordinelor.

S-au adus în cele din urmă lămpi și echipe de evrei au săpat în fundul curții șanțul (vezi fotografia în dosar), pe care le-au împrejmuțit apoi cu bucăți de scânduri putrede și cu bucăți de hârtie gudronată găsite prin curtea fabricii. Dar în primele trei zile, până când s-au putut face closete suficiente, au avut loc scene teribile. Oamenii, bărbați și femei deopotrivă, ședeau ore întregi la rând, așteptând să-și poată satisface nevoile cele mai elementare. Copiii plâneau – și mulți dintre ei erau bolnavi de diaree. Iar printre acești nenorociți își purtau la plimbare mândria fără de margini acei jandarmi de pază, care și fără ordin îi loveau spre a „asigura disciplina”.

Aceeași situație nenorocită era cu apa de băut. Nu exista la început decât o mică cișmea de la un izvor (vezi fotografia în dosar), atât de săracă în debit încât apa de băut trebuia împărțită pe rații, ca cel mai rar și prețios aliment. Cu toate că acuzațul Májay primise instrucțiuni de la Endre să repare fântâna de apă, nu o făcuse.

După câteva zile, autoritatea comunală a permis evreilor să repare pompa de apă din curtea fabricii, dar care nu avea nici ea un debit suficient. Astfel, evreii au fost siliți ca împotriva ordinelor să consume și apă nepotabilă dintr-un bazin murdar și dintr-un lac stătut, ce le era îngăduit s-o ia numai pentru spălat. În cele din urmă, după multe și stăruitoare plângeri, s-a adus apă în ghetou cu o mașină cisternă a pompieriei, dar nici atunci în mod regulat și în cantitate suficientă.

După cum am amintit mai sus, apa de spălat se scotea dintr-un bazin murdar în care era colectată apa de ploaie ce se scurgea de pe un mic versant – și dintr-un lac vecin cu fabrica (vezi fotografia în dosar). Apa din lac trebuia scoasă cu gălețile, iar zoele ce rezultau după spălat trebuiau aruncate în niște gropi special săpate, spre a nu murdări și mai tare apa din tău.

Deși potrivit instrucțiunilor lui Endre László ar fi trebuit ca fiecare evreu ridicat din locuința sa să aibă alimente pentru 14 zile, totuși din cauza excesului de zel cu care s-a procedat la ridicarea mării majorității a evreilor, nu au putut lua aproape nimic cu ei. Din această cauză, chiar din prima zi s-a resimțit lipsa de mâncare, criză ce a devenit acută în zilele următoare. Evreii s-au plâns la timp și stăruitor – prin delegația sfatului evreiesc – atât șefului ghetoului, cât și primarului Májay. Astfel, începând din a patra zi, primăria a fost nevoită să trimită alimente în ghetou. Dar alimentele acestea erau departe de a fi suficiente, iar din punct de vedere calitativ erau sub orice critică, fiind numai rămășițele veștede sau

putrede luate din piață la sfârșitul pieței. De câteva ori s-a adus și carne: 150 kg pentru mai mult de 7000 oameni!

Norocul a fost că fabrica de pâine din Tg. Mureș, printre proprietarii căreia unul era evreu, a livrat pâine pentru ghetou, fapt care a ameliorat întrucâtva starea de înspăimântătoare mizerie a nenorociților internați.

Bucătării, unde să se poată face o mâncare caldă, nu au existat la început și fiecare familie își pregătea masa cum putea, pe propria sa socoteală. Numai după o săptămână, la disperatele intervenții ale sfatului evreiesc, autoritatea municipală a admis în fine ca evreii să-și aducă în ghetou 8 vane de baie, în care să poată pregăti mâncare caldă. Cu aceasta însă dificultățile nu erau nici pe departe rezolvate, căci lipseau lemnele de foc. Cu mare greutate căpătau evreii învoire să-și aducă de la casele lor din oraș lemne pentru foc.

Se înțelege că în astfel de condiții de trai foarte mulți oameni se îmbolnăveau. Pentru bolnavii gravi se improvizase un spital la sinagoga din str. Knöpfler, dar cei mai mulți nu încăpeau acolo și trebuiau să rămână în ghetou. Medicul creștin, în supravegherea căruia fusese dat ghetoul, era dr. Horváth Ádám, care se arătase foarte dezinteresat, nefăcând nici o stăruință pentru îmbunătățirea condițiilor din ghetou. Trimitea acolo pentru vizite pe dr. Talos Matei, care era la fel de lipsit de interes. Totul rămânea astfel pe seama medicilor evrei să se zbată cum puteau și să îngrijească bolnavii, cu colaborarea farmaciștilor evrei, care au dat medicamente din farmaciile lor.

*

Dar dacă mizeria fizică și morală ar fi fost cauzată numai de lipsurile descrise mai sus, oricât de greu simțite, ea ar fi fost relativ lesne de suportat, datorită tăriei și călirii pe care oamenii o capătă în mijlocul nenorocirii.

Însă autoritatea fascistă maghiară urmărea să pună stăpânire pe bunurile evreilor și în acest scop a făcut totul să ajungă la ele. Astfel, a fost adusă în ghetou o echipă de jandarmi de urmărire (csendőrnymozó), care făceau cercetări pentru aflarea valorilor și bijuteriilor ascunse de evrei. Echipa aceasta avea de comandanți pe acuzații căpitan Kónya, căpitan Pintér și plutonier major Sallos Francisc. Din ordinul acestora, jandarmii băteau groaznic pe evrei în cursul cercetărilor, fără deosebire pe bărbați, femei și copii.

Într-o casă cu 4-5 camere din curtea fabricii, unde funcționa comandamentul ghetoului, acești jandarmi aveau 2 camere zise de tortură. Zeci de evrei treceau în fiecare zi pe acolo, fiind legați, „guzsbakötés” și bătuti sălbatic la tălpile picioarelor și pe tot trupul. Zbieretele și vaietele victimelor se auzeau până departe, afară, îngrozind pe ceilalți și mărinđ la nesfârșit starea de mizerie morală a tuturor. Puțini au scăpat nebătuți din cele câteva mii de nenorociți strânși în fabrică.

Martorul Réthi Gheorghe declară următoarele: „Am fost și eu printre evreii duși în ghetou și am fost crunt bătut de 7 ori de agenții Kémelháritó sau ai jandarmeriei de urmărire, pentru a spune unde am ascuns averea. Cunosco numai numele lui Sallos, care era un om brunet, de statură mijlocie, slab, cam de 45 ani. Acesta ne-a bătut rău la tălpi, mâini și trup cu bastonul de cauciuc. El m-a bătut de 2 ori. Doi tovarăși ai lui, pe care nu știu cum îi cheamă, m-au bătut până am leșinat, legându-mă «guzsbakötés». Toți acești bătăuși m-au bătut și la testicule”.

În ce privește bătăile facem trimitere și la depozițiile martorilor: Gardos Aladár, Adler Iosif, Kohn Acațiu, Rosenfeld Rozica, Rosman Ernest, dr. Charap Adalbert, Landau Aranka, Krausz Martin.

Odată cu cercetările făcute pentru descoperirea valorilor ascunse, au fost strânse de la evrei toate blănurile, ceasurile și stilourile, iar până la urmă și toate verighetele (5.500 kg aur), evreii fiind siliți să semneze procese-verbale prin care atestau că de bună voie și din proprie inițiativă au oferit aceste bijuterii (depoziția martorului Gardos Aurel Aladár).

Menționăm că în timpul cercetărilor, anchetatorii s-au slujit de informațiile acuzatului Lax Iosif, bijutier evreu, care cunoștea pe toți evreii bogați și dădea relații jandarmilor. În timpul bătăilor, acest acuzat stătea împreună cu jandarmii în camera vecină, și cine dintre evrei îi dădea sume de bani mari, îi salva de la bătaie. Faptele acestea sunt bine dovedite cu depozițiile martorilor Gáll Ștefan, Steier Blanka, Krausz Martin și Krausz Gavril.

*

Întrucât clădirile și spațiile virane de la fabrica de cărămidă erau, chiar și după aprecierea acuzatilor, neîncăpătoare, pe la data de 10 mai 1944 au hotărât să facă o rescongestionare, trimițând circa 1300 de evrei în târgul de vite al orașului (în special familii cu copii). Aceeași pază, același tratament, aceleași lipsuri și aceleași maltratări au fost și în această anexă a ghetoului. Cazarea era făcută sub niște șoproane fără pereți laterali și fără așternuturi. Singura deosebire era că la târgul de vite nu sufereau oamenii de lipsa apei.

*

Am arătat mai sus că atunci când s-a făcut ridicarea evreilor au fost strânși în ghetou chiar și cei exceptați de rigoarea măsurilor rasiale. Aceștia au putut însă înainta cereri înaintea unei comisii, numită comisia de triere pentru exceptați. Comisia aceasta a funcționat tot timpul ghetoului, fiind alcătuită chiar de Endre László, în conferința administrativă de la Tg. Mureș, din următoarele persoane: subprefectul Márton, primarul Májay, maiorul german Schröder, chestorul Bedő și un locot. colonel de jandarmi, anume Bocskor Loránd. Ultimul însă a trebuit să plece la Budapesta și în locul său a venit colonelul Zalántay, comandantul legiunii de jandarmi (interogatorul acuzatului Májay).

Martorul Gardos Aladár declară: „S-au înaintat la această comisie peste 1000 cereri, dar n-au fost luate în considerare decât câteva, cazuri în care era imposibil de motivat o respingere”.

Acuzatul Májay recunoaște la interogator această situație. După ce el arată că această comisie de triere trebuia să admită sau să respingă cererile după „criteriul celei mai mari severități în apreciere”, el declară: „Menționez că în fața comisiei de triere au venit circa 1500 de cereri pentru exceptări. Dintre acestea nu au fost admise, după cât îmi aduc aminte, decât vreo 47. În plus, s-au mai admis cererile a vreo 20 sau mai mult de secui, care întâmplător aveau religia mozaică, dar a căror origine etnică era fără îndoială maghiară”. În altă parte a interogatorului său, acuzatul Májay face următoarele importante precizări: „Menționez că referentul cauzelor evreiești de la Primărie, dr. Hennel Francisc, prezenta referatele sale direct comisiei de triere și nu le aducea niciodată la mine în prealabil. Astfel, eu nu exercitam vreun control asupra referatelor sale”. Arătăm în treacăt că nu era nevoie de nici un control, pentru că tot acuzatul Májay declară că referenții făceau referate impersonale, menționând numai actele depuse și obiectiv situația de fapt, fără să pună concluzii de admitere sau de respingere.

Acuzatul Májay continuă: „La comisia de triere, eu și cu subprefectul Márton eram de obicei pentru admiterea cererilor de exceptare. În cazurile când fie colonelul Bocskor, fie chestorul Bedő, era de partea noastră, *obțineam majoritatea și cererea se admitea*”. Pentru ca mai departe acuzatul să uite aceste afirmații și ajunge a spune adevărul: „Nu s-a întâmplat niciodată ca comisia de triere să treacă peste împrejurările nefavorabile și să admită cererea. În felul acesta, *comisia de triere nu era decât un automatism care hotăra în sensul arătatelor referențelor, fără a-și manifesta nici autoritate proprie și nici vreun simț personal de umanitarism*”.

Vom expune mai jos, cu titlu de exemplificare, câteva cazuri de cereri respinse:

Locuitorul evreu Maximilian Elekes era exceptat cu toată familia sa, în calitate de invalid de război. Totuși, fiica lui fusese dusă în ghetou. Numitul a făcut cerere la comisia de triere explicând situația. Această cerere, deși justă și legală, a fost respinsă (vezi declarația lui M. Elekes și actul prin care se comunica respingerea, la dosar).

Medicul dr. Kovács Ladislau, născut din tată creștin și mamă evreică, a încercat să-și salveze mama din ghetou. Existând un ordin în sensul că aparținătorii cei mai apropiați ai mobilizaților la muncă obștească sunt scutiți de lagăr, și cum medicul Kovács era mobilizat la muncă obștească, a înaintat în acest sens o cerere primarului, având și un referat favorabil din partea medicului șef al județului, dr. Horváth Ádám. Peste două zile a căpătat adresa de răspuns, aflată la dosar, prin care *acuzatul Májay îi comunică că mama nu se poate considera ca cea mai apropiată aparținătoare, ci numai nevasta și copiii* (vezi și depoziția lui dr. Kovács Ladislau).

Locuitorul Mihály Alexandru, căsătorit cu femeie evreică – cu care avea și doi copii, unul numai de câteva săptămâni –, a vrut să-și salveze soția, care era dusă în ghetou. Susnumitul, în uniformă de soldat maghiar – căci venise într-o permisie de la unitate –, s-a prezentat plângând în fața comisiei de triere și a cerut ca mama copilului său de abia câteva săptămâni să fie lăsată liberă. Totuși, cererea i-a fost respinsă, deși comisia ar fi avut puterea s-o admită, dacă cei care o compuneau ar fi avut simțăminte omenești.

Cazuri ca cele expuse mai sus au fost numeroase. Acuzatul Májay însă declară că nu-și amintește de fiecare în parte.

În ce privește pe colonelul Zalantay, adăugăm că el a luat parte și la ședințele comisiei de triere din ghetoul Reghin, unde s-a arătat același zelos executor al dispozițiilor lui Endre László (vezi interogatoriul acuzatului dr. Smith Emeric).

*

În sfârșit, pentru a ilustra odată mai mult vrednicia fasciștilor din Tg. Mureș, arătăm că un singur copil evreu a putut fi salvat, fiind ascuns cu multă grijă de locuitorul Gheorghe Gherman.

Dintre acuzații din Tg. Mureș, singur Májay Francisc a putut fi arestat și interogată. El recunoaște întreaga stare de fapt expusă mai sus, formându-și apărarea în sensul că nu se putea opune ordinelor lui Endre László. Apărarea aceasta nu poate fi luată în considerare, pentru că nimeni nu poate fi silit să rămână într-o demnitate oarecare contra ideilor sale și să săvârșească fapte pentru care nu dorește să-și asume răspunderea.

Adăugăm că Májay Francisc s-a retras odată cu trupele fasciste și în timpul chiar al regimului Szálasi a îndeplinit funcția înaltă de comisar guvernamental la Budapesta.

*

Evreii din orașul și județul Odorhei au fost duși – după cum am arătat mai sus – în ghetoul Tg. Mureș. Acuzații Gálfi Desideriu, prefect al județului, dr. Bonda Ștefan, subprefect, dr. Filó Francisc, primarul orașului Odorhei, dr. Zsigmond Ioan, șeful poliției, și locot. colonel Kiss Vasile, comandantul legiunii de jandarmi Odorhei, au luat parte la conferința administrativă a lui Endre László și apoi au executat în cuprinsul orașului și județului Odorhei măsurile criminale ale acestuia, fără nici o rezervă. Deși ordonanța M.E. nr. 1240/1944 excepta pe evreii care nu erau obligați să poarte semnul distinctiv, acuzații au ridicat pe toți evreii, fără nici o excepție, trimitându-i în ghetoul din Tg. Mureș (a se vedea declarația martorului Schwechter Eugen).

Ghetoul Reghin

În urma unei telegrame primite de la Budapesta, primarul orașului Reghin, anume acuzatul dr. Smith Emeric, s-a dus la Nyiregyháza, unde în ziua de 26 aprilie 1944 a participat la o conferință administrativă a lui Endre László, în care s-au hotărât măsurile pentru ridicarea evreilor și strângerea lor în ghetouri. Mai erau prezenți și alți fruntași din secuime, căci toți primiseră telegrame. Numai după expedierea telegramelor Endre László hotărâse să meargă el și în secuime, dar telegramele de contramandare sosiseră în unele părți târziu, cum de pildă și în orașul Reghin.

Participanții din secuime au plecat odată cu Endre László la Tg. Mureș, luând parte și la conferința ținută aici în ziua de 28 aprilie 1944, pe care am expus-o mai sus. Din Reghin mai veniseră la această conferință, în afară de primarul Smith, care ajunsese după ce conferința deja începuse, și maiorul Komáromy Ladislau, comandantul administrației militare a plășii Reghin, Dudás Ioan, șeful poliției, locot. Szentpáli G. Kálmán, comandantul sectorului de jandarmi Reghin, și prim-pretorii plășilor Reghinul de Sus și de Jos.

În ce privește alegerea locului pentru ghetou, iată ce declară textual acuzatul dr. Smith Emeric la interogator: „Când eu am plecat din Tg. Mureș spre Reghin, la sfârșitul conferinței, am mers cu mașina împreună cu Pataki (un prim-pretor) și cu Dudás, și am aflat de la aceștia că la Tg. Mureș s-a hotărât ca ghetoul (lagărul) evreilor să fie în fabrica de cărămizi. Pentru Reghin nu se hotărâse în mod precis unde să se facă instalarea lagărului, dar maiorul Komáromy primise însărcinare specială din partea prefectului Joós Andor, care a fost și el prezent la conferință, să mă substituiească în ceea ce privește alegerea locului pentru ghetou, ajutându-mă pe mine, care eram bolnav.

Sâmbătă, 29 aprilie 1944 am umblat împreună cu maiorul Komáromy și cu șeful de poliție Dudás, pentru a căuta locul potrivit ghetoului. Am fost întâi la fabrica de cherestea și am constatat că acolo nu era loc. Am mers apoi pe str. Avram Iancu, unde erau multe locuințe evreiești. Eu am fost de părere că ar fi bine să se înființeze acolo ghetoul, dar maiorul Komáromy a făcut obiecția că acolo nu pot fi supravegheați. În cele din urmă, ne-am dus la fabrica de cărămidă – rectific, eu nu am fost acolo, ci numai ceilalți –, și aceasta a fost găsită bună, de Komáromy și de Dudás, pentru lagăr. Declar în fața acuzatorului public că n-am făcut obiecții maiorului Komáromy pentru alegerea fabricii de cărămidă, deoarece nu era loc în altă parte.”

Astfel, în dimineața zilei de 3 mai 1944 au fost strânși toți evreii din orașul Reghin, peste 1400 suflete, în această fabrică.

Echipele, alcătuite din polițiști și tineri civili, în cea mai mare parte membri ai partidului „Nyilas Kereszt” și instruite de acuzații maior Komáromy și șeful poliției Dudás, au făcut operațiunea de ridicare cu grabă și brutalitate, nelăsând pe evrei să-și ia nici măcar cantitățile de bagaje și alimente permise de instrucțiunile lui Endre László. Dar în privința alimentelor, foarte mulți evrei nu au putut lua rezerve nici din motivul că alimentele erau raționalizate și nu se puteau căpăta cantități pe 14 zile înainte, după cum arată și acuzatul dr. Smith Emeric la interogator.

Contrar dispozițiilor ordonanței M.E. nr. 1240/1944, au fost ridicați și aici – ca de altfel pretutindeni – toți evreii exceptați. Peste câteva zile au fost aduși în ghetou și evreii din provincie, adică din partea de răsărit a județului Mureș și din partea de miazănoapte a județului Ciuc, ajungând astfel să fie peste 4000 oameni internați.

Aceeași stare de cumplită mizerie, pe care am descris-o la ghetoul Tg. Mureș, exista și aici. Pe lângă vinovăția primarului dr. Smith Emeric, care răspundea pentru situația de mizerie în care erau ținuți evreii în ghetou, relevăm și răspunderea consilierului orășenesc Csordacsics Egon, care fusese însărcinat de dr. Smith să fie referentul cauzelor evreiești. În realitate, el a lucrat chiar „pe teren”, fiind unul din organizatorii ghetoului, iar după deportarea evreilor a fost curatorul averilor evreiești. În urma ordinului său a fost dus în ghetou și martorul Rosenberg Moise, care era invalid de război 100% și deci exceptat fără nici o îndoială. Însuși acuzatul dr. Smith Emeric declară: „Știu că fabrica de cărămidă era în ruină. Nu m-am dus acolo niciodată, căci nu puteam suferi să văd un tablou îngrozitor, pe care mi-l imaginam”.

Pentru conducerea ghetoului ajunseseră în cumplită ceartă și dușmănie doi dintre acuzați: maiorul Komáromy Ladislau și șeful poliției Dudás Ioan. Cităm din interogatoriul acuzatului dr. Smith: „În ce privește comandantul lagărului, la conferința lui Endre se hotărâse că va fi șeful poliției, în cazul de față Dudás Ioan. Cu toate acestea, în prima săptămână de funcționare a lagărului, maiorul Komáromy s-a instalat el cu forța drept comandant al lagărului și nu a permis lui Dudás să se amestece. Dar Dudás a făcut un denunț contra lui Komáromy și astfel Ministerul de Interne l-a pus în drepturile sale de comandant”.

Evreii erau cazați în clădirea ruinată a fabricii și pe sub șoproanele fără pereți laterali. O mică parte din ei fuseseră introduși în câteva clădiri de locuit aflate în capătul orașului.

La început nu au fost deloc closete, săpându-se numai ulterior de evrei șanțuri în curtea lagărului. Apa de asemeni lipsea. Se aducea cu mașina pompierilor, dar în cantitate insuficientă, astfel că evreii consumau în mare măsură apă nepotabilă dintr-un tău. În ce privește hrana, numai după câteva zile primăria a fost silită să alimenteze ghetoul, dar în mod insuficient și mizerabil. Adesea evreii nu primeau decât 100 gr. pâine și o supă de cartofi pe zi. Nehrăniți, dezbrăcați, stând în curenți și ploaie, foarte mulți dintre evrei și în special copiii se îmbolnăveau, iar cei câțiva medici evrei se luptau din greu să-i ajute, să capete medicamente, să dezinfecteze hainele și să asigure viața acestor nenorociți.

Pe lângă depozițiile unei serii întregi de martori dintre evreii care au pătimit în ghetou, există în dosar și depoziția medicului creștin dr. Béltéki Alexandru, din care cităm: „După primirea ordinului scris, am vizitat ghetoul și am văzut că evreii stăteau în condiții foarte rele, parte în clădiri, parte afară, pe un timp ploios și rece; nu aveau apă suficientă și potabilă, nici closete, nici bucătării, nici alimente, nici lapte pentru copii, nici săpun pentru spălat, și nici alte lucruri din cele necesare”.

Cu alte cuvinte era complet adusă la îndeplinire și aici porunca lui Endre László, în sensul că „nu e vorba de un sanatoriu”.

Dar capitolul cel mai oribil din tot ansamblul neomenirilor săvârșite contra evreilor este acela al maltratărilor. Echipe speciale de polițiști au fost trimise să facă cercetări pentru a descoperi bijuteriile și valorile ascunse de evrei. În afară de perchezițiile corporale, care la femei se făceau și în vagin, toți evreii – dar în special cei mai bogați – au fost cumplit bătuți într-o pivniță în scopul de a mărturisi unde și-au ascuns averile.

Cităm din declarația martorului Szmuk Alexandru: „Interogatoriul era luat în pivnița unei case și în birou. Cei care nu voiau să recunoască, sau nu aveau ce să recunoască, erau bătuți în felul următor: Tuturora li se ordona să scoată ghetetele din picioare, după aceasta li se băgau în gură ciorapii ca să nu poată striga, îi culcau pe burtă, le legau mâinile și picioarele împreună, în așa fel că tălpile picioarelor erau în sus, iar după aceasta cu băta de gumă erau bătuți la tălpile picioarelor. Cei bătuți erau apoi alungați afară și acolo trebuiau să joace. Conducătorul și principalul bătaș al acestei echipe era Bányai Pavel. La fel erau bătute și femeile și fetele. Două fete din Reghin au înnebunit din cauza bătăilor. Pe o bătrână cu numele Berkovicz au bătut-o așa de tare că tot corpul îi era vânăt. Moscovic Mandel de la Gheorgheni a fost așa rău bătut încât timp de 3 săptămâni a urinat numai cu sânge. Acesta a fost bătut de Ferenczi Béla”.

Martora Irina Szmuk declară: „Am fost transportați la Reghin, fiind internați în ghetou. De la orele 6 seara a început percheziția la bagaje și corporală, separând bărbații de femei și copii, astfel că nu mai știam unul de altul și cum percheziția a durat mult după miezul nopții, noaptea am stat în câmp liber în ploaie până pe la orele patru, când în sfârșit percheziționarea s-a terminat. În timpul cât am stat în Reghin, o echipă de detectivi, pe baza informațiilor pe care le-au primit de la autoritățile din Gheorgheni, au început maltratarea evreilor, introducându-i într-o cameră de schingiuire pe rând, pentru a-i obliga să spună persoanele și locurile unde și-au ascuns valorile. Astfel, pe Moscovic Mandel l-au bătut îngrozitor, încât a început a scuipa și a urina sânge. Pe soția lui Berkovicz Jakab au bătut-o într-un mod atât de grav în trei rânduri, încât a murit în ghetou, unde a și fost înmormântată, iar pe o fată din Reghin au maltrat-o și chinuit-o atât de grav de nenumărate ori, încât a înnebunit – și din cauza urletelor ei pe care nu le mai puteau suporta nici chiar schingiuitorii, au scos-o afară din ghetou”.

Din depozițiile martorilor Szmuk Alexandru, Lupu Zsiga, Diamantstein Maximilian, dr. Weiss Mendel, Mark Kalorian și Grún Albert, au putut fi identificați următorii schingiuitori: plot. maj. Bányai Pavel, plot. major Biró Balázs, plot. Fehér András și Gösi Ștefan, precum și detectivul din poliția Gheorgheni, Ferenczi Béla. Despre ultimul ne vom ocupa în continuare mai jos.

Cu ocazia perchezițiilor vaginale făcute de moașe, femeile au avut de suferit foarte mult. O moașă cu numele Lovas Irina a făcut percheziții până și tinerelor fete, dezvirginându-le. Perchezițiile acestea le executa cu mâna murdară, izbutind astfel să infecteze o serie întreagă de femei. Aceasta în afară de insultele proferate cu cinism și de loviturile aplicate (vezi depozițiile martorelor: soția lui Neuman Vasile, Mendelovits Elena, Rosenbaum Magda, Lichtenberg Frieda, Hunger Ilona și Laxner Maria).

Acuzatul dr. Smith Emeric știa despre toate acestea, după cum singur recunoaște: „Despre bătăile în lagăr am auzit că le făceau jandarmii de urmărire. Am primit plângere în această privință și am intervenit să nu mai fie bătuți.

Maltratările se făceau cu ocazia cercetărilor pentru aflarea bijuteriilor. S-au făcut și cercetări vaginale prin moașe. Eu am dat ordin prin Csordacsics acestor femei, să se poarte omenos. Am dat acest ordin pentru că se mai făcuseră percheziții vaginale anterior și auzisem că au procedat brutal”.

*

Comisia de triere a excepțiilor pentru ghetoul Reghin era compusă din primarul dr. Smith Emeric, șeful poliției Dudás Ioan și comandantul sectorului de jandarmi Szentpáli G. Kálmán

Acuzatul dr. Smith Emeric declară: „Deși comisia era compusă, conform ordinului lui Endre, din primar, șeful poliției și comandantul jandarmilor, totuși Komáromy, care era un veritabil terorist al autorităților, cu forța s-a instalat membru în comisie, intervenind și el și uzând de autoritate pentru a influența comisia. Însă după ce Komáromy, în urma denunțurilor noastre, a fost mutat din localitate, comisia a putut lucra în deplină libertate. După cum știu eu, după plecarea lui Komáromy *comisia a revizuit hotărârile luate anterior în cauzele evreilor excepțai, în care din cauza lui se dăduseră pe nedrept hotărâri de respingere a cererilor*”.

Cu toată revizuirea făcută, o parte mare din excepții au rămas mai departe în ghetou. Cităm un singur caz dintr-o serie întreagă, cu titlu numai de exemplu: Locuitorul Szunk Alexandru era exceptat ca invalid de război 75% și a făcut cerere la comisia de triere. Cererea i-a fost respinsă, astfel că a fost transportat cu trenul spre lagărele din Germania. Dar la gara Kosice, unde evreii au fost predați germanilor, numitul Szunk a ieșit la raportul comandantului german și a prezentat actele sale în baza cărora stabilea exceptarea. Comandantul german, după ce a discutat și cu ofițerii de legătură maghiari, l-a lăsat liber împreună cu familia sa, astfel că numitul s-a putut întoarce acasă.

*

După cum am arătat mai sus, la Reghin au mai fost aduși evreii din partea de răsărit a jud. Mureș și din nordul județului Ciuc.

În această regiune se află și orașul Gheorgheni, al cărui primar, acuzatul dr. Tóth Matei, a luat parte la conferința lui Endre László, acceptând în totul măsurile luate de el. Executarea ridicării evreilor a făcut-o prin subșeful poliției, anume acuzatul dr. Polonkai Géza, întrucât șeful poliției, Órmény, s-a ferit să ia parte la aceste chinuri monstruoase. Evreii din acest oraș au fost adunați în localul unei școli primare, unde au fost ținuți timp de opt zile, aproape fără nici un fel de alimente, după care au fost transportați la Reghin. Au fost ridicați toți excepții, implicat copiii. Printre excepții ridicați este și Szmuk Alexandru, despre care ne vom ocupa mai jos. De asemenea Kondor Eugen, om de 70 ani, trecut cu mult înainte la creștinism, care a fost ridicat din spital și dus pe targă și care apoi a primit împărtășanie potrivit regulilor creștine de la preotul László Ignăție, chiar în localul unde evreii erau internați (vezi depoziția martorei Szmuk Irina).

Sub directivele acuzatului dr. Polonkai s-au făcut ridicările, perchezițiile la bagaje și corporale, precum și perchezițiile vaginale la femei. Acuzatul a oprit populația creștină să introducă în localul școlii, unde au fost adunați evreii, alimente și lapte pentru copii, strigând la oameni că „jidanii nu merită nici o milă” și că „au mâncat destul.” Iar în ziua când evreii au fost transportați spre Reghin,

acuzatul, în culmea fericirii, spunea în auzul tuturor: „Acum am terminat cea mai mare operă a vieții mele și acum pot să și mor” (vezi depoziția martorului dr. Hermann Ladislau).

În aceeași poliție a orașului Gheorgheni mai exista un detectiv care a avut o parte însemnată în chinuirea evreilor, anume acuzatul Ferenczi Béla. Acesta a fost trimis în ghetoul din Reghin, pentru a colabora cu echipa de polițiști de acolo la cercetările pentru aflarea bijuteriilor ascunse. Cu această ocazie, numitul a participat la maltratările barbare aplicate evreilor. În special el a bătut pe evreii din Gheorgheni (vezi depozițiile martorilor Szunk Irina, Szunk Alexandru, Lupu Zsiga și Weinstein Francisc).

*

Cu ocazia ridicării evreilor din Toplița a fost ridicată și familia lui Marmor Elias, care era exceptat în calitate de invalid 75% din primul război mondial. Fiul său, martorul Marmor Gidali, a prezentat toate actele pentru exceptare acuzatului Szabó Kálmán, prim-pretorul pleșii Reghin, împreună cu o scrisoare de intervenție scrisă de către un cumnat al acuzatului. Acuzatul însă s-a supărat foarte tare, a rupt scrisoarea și a strigat martorului că pentru jidani nu primește protecție și că de invalizi n-are nevoie. A reținut actele, fără a le înainta comisiei de triere a lagărului, cum era dator să, iar familia lui Marmor a fost dusă în deportare de unde nu s-a mai întors decât un singur supraviețuitor[2].

(Arh.St.Cluj, Tribunalul Poporului, dos. 11/1946, f.1-49)

[1] Este vorba de prevederile Ordonanței nr. 1240 din 1944.

[2] Asupra ghetourilor de la Târgu Mureș, Reghin și Sfântu Gheorghe vezi și lucrarea lui Gh.I. Bodea, *Tragedia evreilor din nordul Transilvaniei, 1944*, Cluj, Edit. Hiperion, 2001, p.260-270. Documentul de mai sus a stat la baza dosarului nr. 8 ce s-a judecat la Tribunalul Poporului din Cluj, finalizat prin sentința din 28 iunie 1946, publicat în vol. *Crime și criminale de război în Ardealul de Nord ocupat de Ungaria horthistă, 1940-1944*, ed. Dorin Buzdugan și Vasile Pop, Iași, Edit. Pan Europe, 2002, p.9-176.

[Cluj, 1946]

[MEMORIU]

Marea bătălie între lumină și întuneric, între civilizație și barbarie, între progres și reacțiune a luat sfârșit. Lepra fascistă, canibalii hitleriști au fost nimiciviți în bârlogul lor hidos. Drapelul roșu fâlfâie mândru deasupra Reichstagului celor mai odioase și bestiale forme de guvernământ ce au realizat vreodată instinctele cele mai josnice ale drojdiei societății omenești. Știm cu toții că victoria mărește o datorăm în cea mai mare parte, aproape în întregime, poporului care a suferit mai mult în urma agresiunii banditești a hoardelor fasciste. Iar azi, toate națiunile civilizate și iubitoare de pace închină adânc steagul recunoștinței în fața mărețului popor sovietic, a eroiceii sale Armate Roșii și a genialului ei conducător Marele Stalin.

Dacă războiul dus împotriva bestiiilor fasciste pe câmpul de luptă s-a terminat și Europa a fost eliberată de ciuma brună, nu se poate însă afirma că fascismul, spiritul reacționar a fost completamente nimicit și lichidat. Dimpotrivă. Bineînțeles, după rușinoasa înfrângere militară, reacțiunea neagră ia astăzi alte forme de manifestare. Sabotează, organizează bande teroriste, propagă șovinismul, ura de rasă, vrând cu orice preț să împiedice consolidarea vieții economice și politice. Sub acest aspect nu face excepție nici reacțiunea din România.

Ardealul de Nord, această bucată de pământ nenorocit, bântuit de uraganul războiului, care a suferit mai mult poate decât restul țării în întregime, este un teren prielnic pentru activitatea hidoasă a reacțiunii de orice fel. Șovinismul a luat proporții înspăimântătoare. De o democratizare a vieții publice, de o pacificare a spiritelor în aceste ținuturi cu populație mixtă nici vorbă nu poate fi, din cauza uneltirilor mârșave ale reacțiunii.

Dacă cercetăm atent cine sunt cavalerii reacțiunii, constatăm că ei sunt identici cu aceia care, după dictatul de la Viena, au terorizat populația pașnică românească, aruncând peste hotare fiii acestui pământ, care nu aveau altă vină decât aceea de a fi român, și sunt identici cu aceia care imediat după „eliberare” au organizat în orașul nostru echipe de pedeapsă compuse din români și evrei, de care apoi își băteau joc în diferite forme, ei sunt identici cu aceia care au schingiuit, au înfometat, au batjocorit și au omorât evreii nenorociți închiși în ghetouri, ei sunt identici cu aceia care au înăbușit orice manifestare de milă și compătimire față de cei tratați fără omenie, amenințând cu internarea pe toți aceia care nu erau destul de cruzi și bestiali.

Acești cavaleri infami ai reacțiunii murdare trebuie făcuți inofensivi, nu numai pentru că sunt periculoși din punct de vedere al ordinii interne, dar trebuie să fie și pedepsiți pentru crimele ordinare comise de ei în ultimii 5 ani. Aceasta este o condiție *sine qua non* a democratizării vieții publice și a pacificării spiritelor și este totodată o necesitate absolută impusă de spiritul de justiție, ce trebuie să domnească într-o societate organizată!

Procesul ce urmează să fie deschis acestor călăi din Șimleul Silvaniei nu este și nu trebuie să fie numai un proces de drept comun, ci și acela al regimului fascist, deci având caracter politic. Chestiunea are importanță din punct de vedere al acelor bandiți fasciști care au activat la înființarea ghetoului, la maltratarea și jefuirea nenorociților închiși în lagăr, dar împotriva cărora deocamdată nu se pot produce dovezi și care ca elemente periculoase, și în orice caz dubioase, urmează să fie trimiși în lagăre de muncă.

După nenorocita zi de 30 august 1940, când guvernul reacționar al României a îngenunchiat țara în fața rușinosului dictat de la Viena, Ardealul de Nord a încăput pe mâna fasciștilor maghiari. Comandant militar al orașului Șimleul Silvaniei a fost numit lt. colonel Lehoczki Carol, șef al poliției dr. Kovács Buna Carol, ambii cu domiciliul necunoscut în Ungaria. Consilier politic al comandamentului militar al orașului a fost numit Brand Iosif, moșier, dom. în Șimleul Silvaniei, șef al serviciului de contraspionaj era lt. Kapi Olivér, ofițer activ, care avea drept consilieri civili pe Farkas Iosif, moșier (actualmente în loc necunoscut, în Ungaria), și Nagy Ștefan, zidar, ambii dom. în Șimleul Silvaniei. Această mână de bandiți erau stăpâni pe viața și moartea în orașul nostru. La câteva zile după cedare, au fost arestați Oltean Florian și Moskovits Nachum cu doi fii, toți cetățeni români, dom. în Șimleul Silvaniei. Ordinul de arestare dispunea escortarea lor la Parchetul Tribunalului Sălaj. Un alt ordin confidențial se dăduse însă jandarmilor care făceau escorta, în

sensul căruia numiții au fost pur și simplu împușcați în pădurea de lângă comuna Vârșolți. Autorii morali ai acestui asasinat erau lt. Kapi Olivér și consilierii lui civili.

După acest început banditesc, cavalerii murdari și setoși de sânge ai bestialității fasciste au continuat fără-de-legile lor. Au fost arestați, în urma informațiilor date de consilierii civili sus arătați, Schill Victor, Krets Alexandru și Samuel Alexa, dom. în Șimleul Silvaniei, și duși la Zalău, unde erau bătuți zilnic până la leșin.

Prigoana și teroarea împotriva românilor și evreilor a crescut din zi în zi. La sfârșitul lunii sept. 1940, poliția a arestat cca. 80 de cetățeni, români și evrei din Șimleul Silvaniei, care au fost duși în lagăr de concentrare la Zalău, unde autoritățile fasciste își băteau joc de ei. Printre cei internați erau: Barboloviciu Virgil, Krets Alexandru, Csengeri Francisc etc.

După această ispravă a început expulzarea românilor. Cetățenii pașnici, care nu aveau altă vină decât aceea de a fi români, au fost prinși pe stradă, urcați într-un camion și expediați peste graniță, în România. Familiile lor au rămas în completă nesiguranță cu privire la soarta celor expulzați. Ba, s-au răspândit zvonuri că cei duși vor fi împușcați. Pentru internarea celor 80 la Zalău și expulzările, în afară de lt. colonel Lehoczki Carol și șeful poliției dr. Kovács Buna Carol, în primul rând este răspunzător Brand Iosif, care era permanent la Comandamentul militar și fără de care Comandamentul nu lua nici o dispozițiune. Dintre cei expulzați s-a reîntors la Șimleul Silvaniei și poate fi audiat ca martor dr. Ioan Ossian, director de liceu, dom. în Șimleul Silvaniei. După data de 22 iunie 1941, prigoana oficială față de români a luat sfârșit. Toată ura și bestialitatea fasciștilor unguri s-a concentrat asupra populației evreiești. Trecem peste evenimentele de semnalat, ci fiindcă față de grozăviile întâmplate după această dată, ele nu prezintă vreo importanță deosebită. În treacăt menționăm numai că în iunie 1942 a fost întocmită de primărie lista acelor evrei care pe urmă au fost trimiși într-un detașament în Ucraina. De chestiunea aceasta însă ne vom ocupa în cadrele unei alte proceduri.

La 19 martie 1944, guvernul Sztójay preia puterea în Ungaria. Guvernul a dispus îndepărtarea treptată a evreilor din viața economică și comercială. Pentru licențierea funcționarilor și a salariaților s-au fixat anumite termene. La Șimleul Silvaniei în total erau doi funcționari particulari evrei, în serviciul Băncii Sălăjene S.A.: Braun Gavrilă și Rosenberg Desideriu. La insistența avocatului dr. Ajtai K. Paul, comisar guvernamental la banca respectivă, sunt licențiați amândoi imediat. De această chestiune are cunoștință actualului primar Virgil Barboloviciu.

La sfârșitul lunii martie 1944, la dispoziția secretarului general al orașului, dr. Balta Zoltán, toate prăvăliile evreiești au fost închise, deși guvernul nu dispusese încă acest lucru. Cu deosebit zel activează la această operațiune agentul de poliție Molnár Ioan și funcționarul comunal Vida Ioan. Acesta din urmă, când a închis ultima prăvălie evreiască, a exclamat că a trăit clipa cea mai fericită a vieții sale.

Când această prigoană împotriva evreilor era în toi în toată Ungaria și Ardealul de Nord, la Șimleul Silvaniei însă situația era excepțional de gravă. Câțiva fasciști înverșunați au reușit să creeze, prin propagandă otrăvitoare și teroare, o stare de spirit nemaipomenită împotriva evreilor. O rețea de ură a cuprins tot orașul.

La școala primară și cea de ucenici, învățătorii Virág Alexandru și Fügedi Petru, dom. în Șimleul Silvaniei, n-au făcut altceva decât au ponegriț pe bolșevici, instigând elevii să bată pe colegii lor români și evrei, ceea ce s-a și întâmplat de multe ori. Fügedi Petru a publicat în revista săptămânală „Szilágyssomlyó” un editorial intitulat *Vörös maszlag* [Amăgiri roșii], în care făcea o nerușinată propagandă hitleristă (martor: Izsák Desideriu, dom. în Șimleul Silvaniei).

Szika Ștefan, dom. în Șimleul Silvaniei, de câte ori s-a întâlnit pe stradă cu un evreu a strigat: „Marș jos de pe trotuar, jidan puturos”. Brand Iosif, moșier, dom. în Șimleul Silvaniei, a făcut reproșuri cofetarului Ranga Ilie, că de ce permite „jidanului” Roth Riti să intre în cofetărie (martor Ranga Ilie). Le descriu toate aceste amănunte, care la aparență nu prezintă vreo importanță, pentru a arăta persoanele responsabile de crearea acelei atmosfere în care apoi s-au produs grozăviile de mai târziu. La aceste antecedente ale ghetoului, trebuie arătat și cazul căpitanului de poliție dr. Liptai Ludovic, șeful poliției din Șimleul Silvaniei. Acest ofițer de poliție, întâmplător era om cinstit și dușman al hitlerismului. Nu făcea ilegalități (din punctul de vedere al legilor în vigoare atunci), dar nu exagera în îndeplinirea dispozițiilor rasiale și antiromânești. Căuta de ex. să amâne – legal – expulzarea în Ucraina a unor evrei, fiindcă știa că acolo îi așteaptă moartea sigură. A dat ordin categoric polițiștilor să împiedice vandalismele a doi ofițeri cu serviciul la secția de jandarmi din Șimleul Silvaniei, care în timpul nopții spargeau geamurile caselor evreiești. Această atitudine a numitului însă, nu era pe placul bestiiilor fasciste din Șimleul Silvaniei. Ei au hotărât să-l îndepărteze, deoarece îi stingherea în executarea planurilor lor diabolice. Inițiativa o ia moșierul Brand Iosif, care în înțelegere cu prim-pretorul plasei Șimleul Silvaniei, banditul Krasznai V., redactează un denunț împotriva numitului, în care îl acuză că nu execută cu mână tare dispozițiunile contra evreilor, că se lasă mituit de evrei și că în caz de razie evreii interesați au de aceasta cunoștință înainte de subalternii lui. Cercetarea ordonată n-a dovedit temeinicia acuzațiilor din denunț, ca urmare însă căpitanul dr. Liptai a fost mutat din Șimleul Silvaniei. Urmașul său a fost un adevărat canibal, care a cauzat multe suferințe celor oropsiți. Denunțul a mai fost semnat de dr. Ajtai K. Paul și dr. Nádudvari Gheorghe, și dr. Mártonfi Ștefan, dom. în Șimleul Silvaniei (martor: soția lui Bancsik Alexandru și Feiger Ármán). Din galerie mai lipsește dr. Hauler Pavel, preot rom. cat. din Șimleul Silvaniei, care „preot” și „creștin” nu s-a dat înapoi ca în ziua următoare internării în ghetou a evreilor din județul Sălaj să officieze un Te-Deum spunând: „am scăpat de lepră, de gunoi, slavă Domnului” (martor: soția lui junior Hoszu Mihai, născ. Kovács Margareta, dom. în Șimleul Silvaniei, str. Vlahuță nr. 2). Mai lipsește Farkas Iosif, Takács Iosif și Lázár Iosif, toți dom. în Șimleul Silvaniei (actualmente refugiați), care n-au scăpat o singură ocazie, pe stradă, în casino maghiară, oriunde au călcat, să nu facă cea mai înverșunată propagandă nazistă și să nu ațâțe spiritele împotriva evreilor și românilor. Conexiunea între activitatea celor arătați și crimele monstruoase comise în timpul înființării ghetoului este evidentă. Ei au pregătit opinia publică și mai ales tineretul pentru ceea ce a urmat.

În ziua de 2 mai 1944 se instituie o comisie ad-hoc, care desemnează pentru scopurile ghetoului din Șimleul Silvaniei cartierul dimprejurul școlii evreiești, împreună cu imobilul proprietatea moștenitorilor lui Weinberger Coloman. Numărul evreilor din Șimleul Silvaniei era 2100. Locul desemnat nu era corespunzător nici pentru 100 de oameni. Acolo era înghesuită toată populația evreiască, în condițiuni absolut neigienice; nu s-a admis nici un fel de amânare, nici pregătirea mâncărilor calde măcar pentru copii. Totuși nenorociții erau în oraș. În acest cartier al suferințelor neomenești a început calvarul care s-a terminat în cuptoarele Auschwitzului. În dimineața zilei de 3 mai, comandanții sectoarelor de apărare pasivă, ajutați de tinerii „levente”, comunică evreilor că trebuie să se pregătească pentru plecare, având fiecare dreptul să aducă cu sine un pachet de 50 kg haine și hrană rece pentru 14 zile. Ceva mai târziu s-a dat ordinul și con-

voiu trist a pornit spre cartierul desemnat. Un tânăr „levente” Simai, fiul profesorului de liceu Simai Ernest, a observat că Rosenberg Desideriu a ascuns un aparat de radio în closet. A alarmat jandarmii, care l-au bătut pe nenorocit în așa fel că țipetele lui de durere au umplut văzduhul la sute de metri distanță. Marșul funebru al celor umiliți și oropsiți s-a desfășurat în sunetele țipetelor nefericitului Rosenberg Desideriu. Tatăl „eroului” a ieșit în întâmpinarea fiului său și l-a felicitat public pentru fapta sa „bărbătească”. La intrarea în ghetou, evreii erau supuși unei percheziții. Cum a decurs percheziția, să servească mărturie următorul caz: Nagy Ștefan Levente, fiul cu același nume al zidarului Nagy Ștefan, a lovit în cap cu patul puștii pe Izsák Desideriu, când acesta a intrat prin poartă. După ce numitul s-a dezmeticit și a căutat să vorbească cu tatăl său, alți doi levenți, Józsa Alexandru și Farmati Alexandru, l-au bătut tot cu patul puștii până la sânge.

Percheziția a constat în jaf ordinar. Nu s-a lăsat în posesia nenorociților decât un rând de haine și unul de albituri. Pulover, palton, fular nu s-au admis. La percheziție au activat intens Lázár Iosif, librar, Örvédi, pompier, Kovács Mihai și Vida Ioan, funcționari comunalii dom. în Șimleul Silvaniei. După aceasta a urmat vizita medică, ceea ce la femei a fost făcută de fata Duha Irina, dom. în Șimleul Silvaniei. Sub pretextul vizitei, numita făcea percheziție vaginală în mod așa de brutal, încât pacientele au avut dureri mari încă câteva zile. Dintre deportatele care au avut de suferit pe urma acestei vizite au sosit acasă și pot fi ascultate Markovits Margareta, Alder Rachela, Bella Sulamit și soția lui Csengeri Francisc, dom. în Șimleul Silvaniei.

O comerciantă despre care se presupunea că a ascuns metale prețioase, Stern Magdalena, a fost ridicată din ghetou de către Kovács Mihai și Vida Ioan. Acești doi bandiți mergeau cu bicicleta silind pe numita să fugă între cele două biciclete până la domiciliul ei. Acolo, lovind-o în față cu pumnul și târând-o sub picioare, au silit să le predea verigheta mamei ei, care murise nu de mult. După ce plângând s-a apărât că ordinul guvernului permitea păstrarea verighetelor, a fost din nou bătută și adusă în fugă între biciclete înapoi în ghetou.

Klárman Ludovic, un om de 65 ani, a fost bătut de către librarul Lázár Iosif, cu ajutorul unor jandarmi, pentru că a vrut să vorbească cu nepoata sa, așa de crunt că a căzut în nesimțire. Canalii de Lázár Iosif a ars pe rug cărțile de rugăciune, *Thora*[1], textul celor zece porunci, și a pus la zid pe evreii cu barbă, terorizându-i cu împușcarea. Bestiile fasciste au văzut prima oară curgând sânge nevinovat în această zi de 3 mai 1944 și s-au îmbătat. Era mult mai uman mitralierea victimelor nenorocite; cei otrăviți de ciurma brună însă nu se mulțumeau cu atâta. Ei voiau să vadă suferințele morale și fizice ale martirilor veacului al XX-lea, ei voiau să lovească, să schingiuiască, să soarbă din plin sânge nevinovat. Orașul îi stingherea, se temeau de revolta unor oameni cinstiți – iluzie deșartă – și de aceea au pus la cale evacuarea ghetoului. Cunoscutul călău Endre László, subsecretar de stat la interne, se deplasează la Șimleul Silvaniei împreună cu dr. Gazda Andrei, subprefectul jud. Sălaj, dr. Krasznai Vasile, prim-pretorul plasei Șimleul Silvaniei, și Lánsz Vasile, căpitan de jandarmi, și constatând că ghetoul este prea comod, au hotărât evacuarea în comuna Cehul Șimleului, cărămidăria Klein, unde apoi să se concentreze toți evreii din județ. În curtea fabricii de cărămizi erau 2 case, care au fost reținute pentru comandament și personalul de pază. Cca. 8500 de evrei au fost aduși în curte sub cerul liber. Terenul, chiar sub cerul liber, era neîncăpător pentru atâția oameni. Copiii au fost despărțiți de părinții lor la transport, ploua, era întuneric și până noapte târziu se auzea din depărtare plânsul deznădăjduit al copiilor mici care-și strigau părinții și al părinților

pe jumătate înnebuniți care-și căutau cu disperare copiii. Și pe lângă aceasta, toată lumea era nemâncată. Cei care au trăit această noapte spun că pe lângă aceea, iadul probabil este un local de petrecere. În această zi de 4 mai, 200 de evrei au fost aduși la Cehu, ca prim transport. Acestora s-a dat ordin să construiască barăci de lemn. La ordinul lui dr. Krasznai Vasile, care a fost numit șef administrativ al ghetoului, ei au fost crunt bătuți, siliți să alerge cu niște stâlpi grei și cei care cădeau au fost legați, adică spânzurați de mâini de un copac. Oamenii nu mâncau deja de 2 zile. În cursul acestei zile, apoi toți evreii au fost evacuați din oraș în cărămidăria din Cehu.

Începând cu a doua zi de 5 mai, 50 de tineri au fost aduși zilnic din ghetou înapoi în oraș, să dărâme magazii și garduri de lemn de pe proprietățile evreiești, pentru ca apoi materialul lemnos să servească la construirea de barăci. Aceste lucrări erau conduse de funcționarul Szabó Adalbert, actualmente funcționar la pre-tura plasei Șimleul Silvaniei, dulgherii Radi Aladár și Pocsveiler Ludovic. Ei s-au purtat foarte urât cu acești tineri. Nu le permiteau să mănânce, îi băteau și îi înjoseau în chip barbar. Pentru că este vorba de acești 50 de tineri, amintesc la acest loc că în ziua de 23 mai, ca și în zilele anterioare, au mai fost aduși în oraș pentru a transporta în ghetou material lemnos. La ora 12, suna adunarea. Oamenii sunt aduși între baionete în curtea poliției și ținuți acolo în poziție dreaptă până la ora 5 d.m. Jandarmii țineau mâna pe trăgaci și dacă cineva se mișca, îl loveau crunt cu bastonul de cauciuc. Un tânăr, Desideriu Róth, pentru că și-a mișcat picioarele, a fost bătut din trei părți de 3 jandarmi, iar în față stătea al 4-lea jandarm cu baioneta la pieptul nenorocitului, pentru ca să fugă în baionetă dacă nu mai suportă loviturile. Numitul și murise nu peste mult timp. Haimlich Izidor, un comerciant din Șimleul Silvaniei, care suferă de hernie gravă, a fost lovit cu piciorul tocmai în testă. Funcționarii primăriei și poliției stăteau pe coridor și se amuzau de spectacol. În special secretarul general dr. Balta Zoltán râdea cu hohote de bucurie. După ce fiecare a fost bătut, s-a comunicat acuza. *Unul dintre cei 50 a încercat să cumpere pâine.* Ce crimă monstruoasă! Cei 50 de tineri au fost aduși în fiecare zi în oraș. Acolo nu li s-a dat nici o mâncare. Toată ziua munceau din greu. Seara, când se întorceau în ghetou, de regulă nu li se servea rația sub cuvântul că n-a rămas. Și s-a găsit un monstru, capabil de sacrilegiu..., de a-și cumpăra o bucată de pâine. Această crimă teribilă trebuia reprimată. Dr. Krasznai Vasile era la înălțime. Cei 50 sunt percheziționați și li se ia absolut tot ce au în buzunar. Sunt luați între baionete. Pe străzile Șimleului ei sunt siliți să cânte, iar de la marginea orașului până la ghetou: culcați, târâș, avion inamic, bătaie, cavalerie inamică etc. În ghetou ei sunt deja așteptați. La ordinul canaliei Krasznai s-a construit un eșafod mare de 12 m lățime. În jurul eșafodului exerciții de pedeapsă, bătai. Cine cădea era lovit cu picioare în cap. După aceasta urma spânzurarea de mâini pe timp de 2 ore. După 10 minute leșina fiecare. Dacă medicul evreu constata leșinul și cel răstignit este lăsat jos de pe eșafod, jandarmii în frunte cu căpitanul lor Lánicz Vasile și dr. Krasznai Vasile lovesc în cap pe cei leșinați. Izsák Desideriu de ex. avea capul ca un butoi. Dânsul, care s-a reîntors din deportare și poate fi audiat ca martor, povestește că scene mai îngrozitoare, barbarie mai pronunțată n-a văzut nici măcar în lagărele morții din Germania. Acești 50 au fost torturați în chip așa de sălbatic că dintre ei n-au rămas în viață decât doi. Toate aceste grozăvii se întâmplau sub ochii părinților, fraților și surorilor celor obidiți.

Dar să ne întoarcem la viața *normală* a ghetoului. Cu chin, cu vai s-au construit 9 barăci de lemn, dintre care 5 de 20 metri lungime și 6 m lățime, 2 de 28 m

lungime și 8 m lățime, 1 de 60 m lungime 10 m lățime și 1 de 30 m lungime și 2 1/2 m lățime. În aceste barăci au fost înghesuiți 8500 de oameni. Ei n-aveau odihnă nici ziua nici noaptea. În urma ploilor abundente era un noroi până în genunchi. Sub îngrijirea medicului „creștin” al ghetoului, dr. Molnár Francisc, actualmente dom. în Cehul Silvaniei, s-au săpat 2 șanțuri pentru closet. Unul pentru femei, al doilea pentru bărbați. Closetele erau libere și s-a făcut la 12 m distanță de la bucătărie, la fel sub cerul liber. În ghetou erau 2 fântâni, una era infectată cu colibaccili. Evreilor le era permis să ia apă numai din fântâna infectată. Fântâna sănătoasă era rezervată pentru fiarele în piele de om. A 4-a zi după internare în ghetou, jumătatea celor închiși sufereau de diaree. Copii și bătrâni, femei și bărbați, așteptau rândul la cele două closete neînchipuitoare, chiar dacă n-ar fi izbucnit dezinteria. Întâi se respecta separațiunea de sex. Pe urmă, boala și mizeria, suferințele fizice și morale au făcut să dispară orice jenă. Banditul Krasznai este iarăși la înălțime. Fotografiază. Bărbați și femei, amestecați în timpul șederii lor la closet. Fotografiiile sunt expuse în centrul orașului și culmea decadentei morale – un mare public se amuza și râdea în fața acelora, comentând „lipsa de rușine și civilizație a evreilor”. Acest public nu știa că soldații și ofițerii nemți, eroi față de cei slabi, devin mici și lași dacă dau de un adversar tare. Nu știa că acești semidumnezei, în captivitate erau lipsiți de simțul elementar al pudorii, că pentru maximum era fiecare gata să vândă patria și chiar mama. Că în speranța unei recompense de câteva țigări, deși primeau regulat tutun, denunțau pe camaradul Sauca..., un mare hitlerist. Se certau mereu și se furau reciproc. Ei erau... rasa superioară. În schimb, evreii înfometăți și intenționat infectați, exterminați și maltratați, răstigniți zilnic pe crucea celor neiertătoare suferințe morale și fizice, 8500 de suferințe de dizenterie, înghesuiți la 2 closete de câte un șanț scurt, ei erau „lipsiți de rușine și civilizație”. Ei erau puși la stâlpul infamiei.

Poporul localnic, care a admis asemenea barbarii, care a tolerat ca în numele lui să se comită asemenea grozăvii, care s-a amuzat la expoziția fotografiilor, rușinoase pentru cei ce au provocat starea nenorocită a ghetoului, nu s-a desolidarizat de fiarele monstruoase nici după nimicirea leprei fasciste. Ungurii n-au căutat să stabilească responsabilitățile, să șteargă măcar cât pot rușinea de pe cinstea poporului maghiar, n-au făcut un pas să pună la stâlpul infamiei pe mizerabili, dându-i pe mâna justiției. Și în general e foarte greu să le storci o mărturie. „N-au văzut, n-au auzit” este răspunsul invariabil al reacționarilor, care nu vor să se integreze în noul ritm al vieții, care nu vor să înțeleagă nici acum că fascismul cuibărit în sabotaj și speculă este destinat pieririi și va fi în scurt timp lichidat de guvernul democratic al țării.

Un grajd murdar a fost desemnat spital. Aici erau aruncați, pe pământul gol, bolnavii. S-a *înfințat* și un spital de boli infecțioase, *sub cerul liber*. Și să vezi cu cine ai a face... S-a făcut și o casă de nebuni. Acolo erau depuși cei care au fost bătuti în chip așa de barbar că nu se puteau mișca și, având dureri îngrozitoare, mereu plângeau și strigau fiind poate și șocați. La secția investigației erau aduși încontinuu femei și bărbați, copii și bătrâni, și interogați cu privire la comorile ascunse. Interogatoriile au fost luate sub conducerea plutonierului de jandarmi Sarkadi, transferat de la Jibou. Aceste interogatorii se terminau totdeauna cu pierderea conștiinței celui interogat. Dacă respectivul nu mai putea fi readus nici cu un duș rece, era prins de doi jandarmi de cap și picioare și aruncat afară ca un sac. De acolo apoi a fost ridicat de membrii familiei.

Pop Mihai, plugar, dom. în Cehu, a cărui audiere o cer, a auzit când un căpitan german care a inspectat ghetoul a declarat lui Krasznai că are în subordine 24

lagăre, dar nici unul nu este într-o stare așa de mizerabilă ca cel din Cehu. Închipuți-vă d-le acuzator, un SS-ist, călău de meserie, a rămas îngrozit de sălbăticiile comise de niște bandiți, împotriva cărora nu s-a luat până acuma nici o măsură și care azi se plimbă și poate că sunt și democrați.

Interogatoriile cu privire la valorile ascunse se luau neconținut în ghetou. Zilnic erau însă aduși oameni la secția de jandarmi din Șimleul Silvaniei, unde jandarmii erau ajutați de Lázár Josif, Józsa Alexandru și de alți bandiți. Aceste interogatorii erau o adevărată tortură medievală. Golglancz Mauritiu, un om de peste 60 de ani, era adus desculț și silit să fugă. Mai erau aduși József Elias cu soția, Golglancz Ecaterina, dr. Weinberger Iuliu și soția, Klärmann Adalbert, Engel Ileana și mulți alții. După ce au fost „tratați” la jandarmerie, au fost duși la locuința lor pentru a da indicații în ce loc au ascuns valorile lor. În cursul acestor descinderi s-au întâmplat barbarii care întrec orice fantezie.

Engel Ileana, dom. în Șimleul Silvaniei, o fată de 22 ani, a fost dusă la locuință de un jandarm, dezbrăcată în pielea goală și crunt bătută. Fiindcă nu putea să dea nici o deslușire, a fost din nou dusă la Secția de Jandarmi, unde tânărul levente Józsa Alexandru a ațâțat pe jandarmi să continue bătaia. Tânărul călău a făcut un adevărat rechizitoriu împotriva fetei nenorocite, care de altfel nu de mult s-a reîntors din deportare și poate fi audiată ca martoră.

Librarul Lázár Iosif într-o zi s-a ocupat de interogarea lui József Elias și a soției sale, pe care i-au adus din ghetou la locuința lor din Șimleul Silvaniei. După ce au fost crunt bătuți, călăul i-a silit să se dezbrace în pielea goală și i-a spânzurat de mâini de un stâlp din pod. După 10 minute nenorociții au leșinat. I-a lăsat jos și după un interval scurt i-a silit să bea fiecare 3 litri de apă. După această ispravă, numiții au fost aduși înapoi în ghetou pe jumătate morți.

Goldglantz Maurițiu și fata sa Ecaterina de 20 de ani au fost aduși zilnic la Secția de Jandarmi din Șimleul Silvaniei, unde același Lázár Iosif i-a maltratat în tip bestial. O deosebită plăcere îi făcea acestui monstru să-i bată pe nenorociți în talpă. Picioarele lor s-au umflat enorm din care cauză nu mai puteau trage ghetete. Cofetarul Ranga Ilie, dom. în Șimleul Silvaniei, a văzut într-o zi când nenorocitul Goldglantz Maurițiu mergea înapoi sub escortă în ghetou, desculț, iar un jandarm îl călca peste picioare cu bicicleta.

O fată de 19 ani, Farkas Éva, a fost chemată într-o zi la interogatoriu de șeful a-tiv al ghetoului, banditul dr. Krasznai Vasile. A fost întrebată unde a ascuns tatăl său valorile lui. Neputând să dea nici o lămurire, a fost maltratată așa de bestial că a leșinat și a fost dusă înapoi în ghetou pe targă. Abia revenită a fost dusă din nou în fața călăului Krasznai, care de data aceasta a vrut să scoată din ea o declarație cu privire la acuzațiunea: cu care creștin din localitate a avut relații sexuale? Șeful Poliției, cu care Krasznai s-a certat, avea locuința în casa tatălui numitei fete, iar Krasznai a vrut să-l compromită pe șeful poliției printr-o declarație în sensul arătat. Nenorocita fată n-a putut să recunoască un neadevăr. După ce a fost din nou bătută, călăul Krasznai a chemat pe medicul dr. Marguliesz Edmund, care după o vizită medicală, făcută în fața unui public numeros, a constatat ca Farkas Éva este virgină. Această scenă barbară o pot dovedi martorii dr. Krausz Adalbert, medic, dom. în Zalău, Weinberger Paul, dom. în Șimleul Silvaniei.

O altă fată tânără, Brod Gitta din Șimleul Silvaniei, a fost chemată într-o seară la Comandament de către notarul ghetoului, Pető Gavrilă, actualmente notar cercual în comuna Nagykovács, Ungaria. S-a reîntors peste 2 ore. Se vedea că a fost bătută. Plângea în chip deznădăjduit și din gesturile ei martorul Feiger Ármán, dom.

în Șimleul Silvaniei, care a stat de vorbă cu ea în aceea noapte, a constatat că a fost și siluită. La întrebările lui că ce s-a întâmplat, ea a răspuns: „Nu mă întreba nimic, era păcat că m-am născut..., mi-e rușine să mă culc lângă părinții mei”. Klärmann Adalbert, comerciant de piele, fost dom. în Șimleul Silvaniei, după ce a fost bătut de jandarmi în ghetou, a recunoscut unde a ascuns ceva bijuterii. A fost adus la locuința lui din Șimleul Silvaniei de un jandarm însoțit de tânărul levente Kerekes Ádám, actualmente în Ungaria. Această canalie a adus din restaurantul lui Bod Francisc, din vecinătatea casei numitului, o găleată de apă amestecată cu oțet și prin bătăi continuate timp de câteva ceasuri l-a silit pe nenorocitul să bea tot conținutul găleții.

Moskovics Sane, comerciant, dom. în Șimleul Silvaniei, a recunoscut în ghetou că a ascuns un butoi de ulei. Fiind adus la locuința lui din Șimleul Silvaniei, tânărul levente Farmati Alexandru, dom. în Șimleul Silvaniei, l-a dezbrăcat în pielea goală și cu o luminare aprinsă a părjolit părțile păroase de pe tot corpul nefericitului, care a îndurat chinuri groaznice. Aceste două scene din urmă le dovedesc martorii Feiger Ármin și Davidovits Iosif, dom. în Șimleul Silvaniei.

Călăul Krasznai se credea atotputernic. A pierdut complet noțiunea omeniei și a făcut o ispravă pe care chiar și autoritățile fasciste o considerau inadmisibilă și în consecință l-au suspendat din funcțiunea lui de pretor și șef ad-tiv al ghetoului. Iată ce s-a întâmplat: o tânără fată frumoasă, cu numele Vadász Sarolta, din Șimleul Silvaniei, a fost invitată din ghetou de acest hoț criminal și ținută în localul comandamentului civil amenajat locuință. Banditul locuia permanent în ghetou, vrând să se delecteze zi și noapte de suferințele celor închiși în iadul de sub șefia lui. Probabil prin constrângere și bătăi a reușit să siluiască fata, care a rămas însărcinată. Temându-se totuși de consecințe, a ordonat medicului evreu dr. Marguliesz Edmund să-i facă avort. Ordinul a fost executat. Pentru a dovedi acest fapt, propunem ascultarea martorului dr. Krauss Adalbert din Zalău.

Hirschfeld Iosif, comerciant, fost dom. în Șimleul Silvaniei, datora comerciantului Ivan Vasile din Șimleul Silvaniei 3000 de pengő. Datoria a fost lichidată în luna martie 1944, înainte de internare în ghetou. După înființarea ghetoului, numitul comerciant a denunțat la comandament pe Hirschfeld Iosif că i-a rămas dator, fapt pentru care numitul a fost de mai multe ori crunt bătut. Martor Hirschfeld Rudolf, dom. în Șimleul Silvaniei.

Hirschfeld Ignațiu, fost dom. în Șimleul Silvaniei, înainte de a fi internat în ghetou a dat 3000 pengő fetei Duha Rozália din Șimleul Silvaniei, unde numita are o brutărie, cu scopul ca ulterior să-i dea pâine la nevoie. Când Hirschfeld Ignațiu, care a evadat din ghetou, a trimis un om la Duha Rozália, aceasta a vociferat, amenințând pe omul trimis cu internarea și a refuzat să dea măcar un gram de pâine. Nefericitul Hirschfeld Ignațiu a trăit timp de 6 săptămâni sub cerul liber în Măgura, prin ascunzișuri, fără alimente. S-a hrănit cu buruieni și nemaiputând de foame, într-o seară a coborât în oraș, vrând să caute o cunoscută a lui, soția lui Bettan Vasile din Șimleul Silvaniei, în speranța că-i va da ceva mâncare, fiind deja foarte slăbit, a confundat casa și din eroare a intrat în casa soției lui Tokai Ștefan din Șimleul Silvaniei, str. Viilor. Aceasta, recunoscându-l că este evreu, a dat alarma și a chemat pe Andea Vasile, comerciant de radio în Șimleul Silvaniei. Hirschfeld Ignațiu era așa de slab că nu se mai putea ține pe picioare. Călăul Andea l-a bătut cu patul puștii, silindu-l să se ducă – mai bine zis să se târască – până la poliție, unde a fost aruncat într-un beci. După ce a fost bătut și ținut acolo câteva zile, nemaiputând să mănânce, a fost internat în spital, de unde, fără să fie

vindecăt, a fost trimis la Curtea Marțială în Cluj. În timpul transportului a murit. Asasinii lui sunt soția lui Tokai Ștefan și Andea, care a avut nerușinarea să se mai înscrie și în Partidul Comunist.

Tinerii Duha Emeric și Géza au ajutat voluntari pe jandarmi și funcționarii civili care făceau percheziție la înființarea ghetoului din Șimleul Silvaniei, pentru oraș. De la Hirschfeld Rudolf, un copil de 16 ani, a luat paltonul și puloverul. Au mai vrut și bani și fiindcă nu au găsit, au rupt vestonul băiatului. Tot acest copil, care s-a întors din deportare și poate fi audiat ca martor, într-o zi s-a furișat până la râul Crasnei, ce curgea în apropierea ghetoului, vrând să se spele. Acest lucru era strict interzis, la propunerea medicului creștin al ghetoului, dr. Kertész, sub motivul că evreei murdăresc apele Crasnei. Un jandarm, observând pe copil, a tras asupra lui. Nu l-a nimerit, copilul însă a fost prins și dus la Comandament. Din ordinul lui Krasznai a fost bătut până la inconștiență, legat în lanțuri și aruncat sub patul unui jandarm. În fiecare oră a fost vărsat cu o găleată de apă și bătut din nou. Timp de 2 zile nu i s-a dat nici o mâncare. Duha Irina, care s-a prezentat tot voluntar la facerea perchezițiilor, s-a purtat ca o bestie.

Pe tânăra fată Adler Bella a făcut-o să se dezbrace și strângând sânul ei a arătat-o medicului dr. Nádudvari Gheorghe din Șim. Silv., care făcea serviciul în ghetou ca medic oficial. Acest domn, în loc să cheme la ordine pe bestia Duha Irina, s-a amuzat și a râs cu plăcere. La un moment dat, s-a apropiat de fată și i-a strâns și el sânul ei. Tot această fiară, care făcea în mod brutal mai toate perchezițiile vaginale, a descoperit în peruca unei femei bătrâne verigheta ei. A aruncat peruca în gunoi, silind pe femeia bătrână să iasă de la percheziție cu capul gol. Dr. Nádudvari era și de data aceasta de părere că a fost un haz reușit și a râs cu poftă. Veți putea spune d-le acuzator că dr. Nádudvary n-a comis prin aceasta nici o infracțiune. Noi considerăm însă că cei care prin atitudinea lor au promovat și facilitat bestialitățile și sălbăticiile comise în timpul domniei celui mai barbar terorism fascist, sunt responsabili în calitate de complici la toate fărădelegile săvârșite împotriva unor oameni fără apărare. Pentru dovedirea acestor două scene, cerem ascultarea martorei Adler Bella din Șimleul Silvaniei.

Madár Iuliu, tâmplar, dom. în Șimleul Silvaniei, a denunțat pe avocatul dr. Weinberger Iuliu că a ascuns bani și valori la Szász Coloman, profesor de liceu. Deși nu corespunde adevărului, numitul avocat și cu soția lui au fost aduși de 9 ori pentru interogatoriu la Secția de Jandarmi la Șimleul Silvaniei, unde au fost bătuți în chip neomenesc.

Nagy Ștefan, zidar, la începutul lunii mai 1944, a prins pe evreei Wieder Simion și Ruttner Mendel din Șimleul Silvaniei, când aceștia fugeau voind să se scape de internare din ghetou, aducându-i legați la poliția din Șimleul Silvaniei, a declarat că nu mai vrea să vadă nici un evreu în viață („N-are decât să se spânzure”).

Sajter Paul, un plugar cinstit din Șimleul Silvaniei, a ascuns în podul casei sale în ziua înființării ghetoului pe evreei Laufer Esau, Wieder Rozalia și Wieder Dina, ținându-i și hrănindu-i acolo timp de 3 luni. După eliberarea orașului, faptul a ajuns la cunoștința publicului. Moșierul Brand Iosif din Șimleul Silvaniei a reproșat lui Sajter că prin fapta lui a adus rușine asupra poporului maghiar. Acest fapt îl va dovedi însuși Sajter Paul.

Krasznai a interzis evreilor în ghetou să se roage lui Dumnezeu. Cine a fost prins că se roagă a fost spânzurat de mâini timp de 2 ore. Astfel au fost spânzurați de mâini: Paszternák Samoil de 70 de ani, Jakobovits Desideriu de 72 de ani, Adler Márton de 50 de ani și mulți alții.

Primul transport a fost expeditat spre Auschwitz în condițiuni înspăimântătoare. Celor deportați, în ziua aceea nu li s-a dat nici o mâncare. Nu s-a admis să ia cu sine nici un fel de alimente, așa că nenorociții au călătorit timp de 6 zile fără să mănânce măcar o bucată de pâine. Vagoanele erau închise și nu s-a admis să se ia nici apă. Într-un vagon au fost înghesuiți 80-100 de oameni. Acest prim transport sosit la Auschwitz era așa de extenuat, încât aproape în întregime a fost trimis chiar de la gară direct spre camerele de gaze. Înainte de ieșire din ghetou, nefericiții au fost supuși din nou unei percheziții și bătuți din nou, mulți au fost lăsați în cămașă și izmene. În cazul lor, călăul Krasznai Vasile este responsabil pentru asasinat în masă. Faptele din urmă le va dovedi Feiger Ármin, comerciant din Șimleul Silvaniei.

Având în vedere că în ghetoul din Cehul Șimleului, unde au fost concentrați toți evreii din jud. Sălaj, s-au întâmplat grozăvii și s-au comis atrocități nemaiîntâlnite în celelalte ghetouri din Transilvania; că împotriva autorilor materiali și în special a acelor morali nu s-au luat până în prezent nici un fel de măsură; că unii dintre ei se plimbă și astăzi liberi pe străzile orașului, ca o sfidare aruncată justiției – vă rugăm domnule acuzator public să binevoiți a vă deplasa la Șimleul Silvaniei pentru ascultarea martorilor și identificarea criminalilor vizați în acest denunț, împotriva cărora urmează să se deschidă acțiune publică.

Multe crime și mulți criminali vor ieși încă la iveală în timpul cercetărilor. Însăși criminalii se vor demasca reciproc, dacă vor fi tratați cu seriozitatea cuvenită. Cu ocazia descinderii vom prezenta o listă de martori, care vor putea fi chemați și audiați imediat.

(Arh.St.Cluj, Tribunalul Poporului, dos. 21/1946, f.45-55)

[1] La modul general, Thora desemnează ansamblul Bibliei scrise, adică canonul evreiesc compus din 24 de cărți.

1469/Bé/1946

A zsidóság helyzete Romániában

Romániában a zsidóság 1919-ig nem élvezte a jogegyenlőséget. Bizonyítja ezt az 1919. évi december 9-iki párizsi kisebbségi egyezmény 7. pontja, amely Romániát kötelezi, hogy a zsidókat egyenjogú állampolgároknak ismerje el. Zsidóüldözések sűrűn ismétlődtek meg. Az 1941. évi romániai népszámlálás szerint 728.115 zsidó személy 1919 után is sivár helyzetben volt. Cuza antiszemita vezér és Codreanu vasgárdista „kapitány” korlátlan antiszemita agitációja élet- és vagyonbiztonságukat állandóan veszélyeztette.

Az agresszív antiszemitizmus súlyosan robbant ki az 1927. évi nagyváradi diákkongresszus alkalmából, amikor is a nagyváradi és kolozsvári zsidó templomokat összerombolták, a kegyzsereket meggyalázták, a zsidó üzleteket feldúlták, zsidó egyéneket brutalizáltak. Hogy milyen korlátlan hatalomra jutott az antiszemita szervezet, mutatja, hogy a vasgárda négy miniszterelnököt gyilkolt meg: Ducát 1937-ben, Călinescut 1939-ben, Argeșeanu 1940-ben és Iorgát 1941-ben. A román kormányok nem vetettek gátat a zsidóellenes barbárságoknak, Goga és Vajda

volt miniszterelnökök élére álltak az antiszemita mozgalomnak. Duca meggyilkolása után Tătărescu miniszterelnök kibékült a vasgárdával, és megengedte, hogy „Mindent a hazáért” név alatt politikai párttá alakuljanak.

Az antiszemitizmus annyira hatalmába kerítette a román tömegeket, hogy az 1937. évi általános parlamenti választásoknál Cuza 281.167, a Vasgárda 478.378 szavazatot kapott. A Vasgárda és Cuza Titulescut a haza ellenségének deklarálta, és a szövetségesegek e nagy barátját 1936-ban meg is buktatta, amikor is Tătărescu miniszterelnök kormánya újjáalakításakor Titulescut, annak előzetes tudta nélkül, mikor Titulescu külföldön tartózkodott, kihagyta a kabinetből. Goga Oktávián elnökletével 1937-ben alakult meg Európa első nyílt hitlerista kormánya antiszemita programmal. Ettől kezdve Románia egyenes vonalban fordult a tengely felé, amit tetetözött 1940-ben Gigurtu tengelybarát kormányának megalakulása. Míg a román kormányok 1938-ig burkolt formában hozták meg azokat a törvényeket, amelyek egyre több gátat vetettek a zsidók egzisztenciális boldogulása elé, a Goga-kormány 1938. január 21-én kiadta 169/1938-as sz. törvényrendeletét a zsidók állampolgár ágának revíziójára, amely tömegesen taszította a zsidóságot a jobbizonytalanságba. A Gigurtu-kormány 1940. aug. 8-án kibocsátotta 2650/1940-es sz. törvényrendeletét, amely a zsidókat eltiltotta a közhivataloktól, a részvénytársaságok vezetésétől, a falusi kereskedéstől, kizárta a hadseregből, sportból, és teljesen faji alapra helyezte az ország kormányzását.

Az 1940. szeptember első napjaiban megalakult Antonescu-kormány minden tagja a vasgárdista légióból került ki, és a kormányt királyi rendelettel a „nemzeti légiós román állam kormányának” nevezték. Ezzel rászakadt a romániai zsidóságra a katasztrófák vég nélküli sorozata. Megkezdődött a gyilkosság, rablás, fosztogatás, vagyonelkobzás a zsidóság ellen, amely teljesen törvényen kívüli állapotba jutott. Az 1941. évi januári vasgárdista zendülés leverése után az Antonescu-kormány „Pe marginea prăpastiei” című kiadványában saját maga írja le részletesen a vasgárda barbár garázdálkodását. Ugyanekkor azonban az Antonescu-kormány a törvények és rendeletek óriási mennyiségét adta ki a zsidóság teljes ruinálására, falusi és városi ingatlan vagyonának, gyárak, malmok, iparvállalatok, gyógyszertárak, színházak, mozik stb. elkobzására, a zsidók kenyérkeresetének megtiltására a gazdasági élet minden ágazatában. A kibocsátott zsidóellenes rendelkezések száma a százat jóval meghaladja. A zsidókat kizárták az oktatásból, az iskolából, a hitközségeket megszüntették, a zsidó hitéletet lehetetlenné tették. A zsidók vagyonából a romanizálási kormánybiztosság útján irgalmatlan harácsolás kezdődött. A romániai zsidóság teljesen koldusbotra jutott. Mikor Románia Hitler oldalán 1941. június havában megtámadta a Szovjetuniót, a zsidóság tragédiája teljes borzalmasságában bontakozott ki. Pogromok indultak meg, haláltáborok létesültek, és a zsidó tömegek véres katasztrófája feltartóztathatatlanul száguldott a legvégzetesebb kifejlés felé. A romániai zsidóságot nem szolgáltatták ki *a németeknek, hanem a román hadsereg és a közigazgatás saját maga végezte el* a véres munkát tábornokok, főtisztek, kormányzók, megyefőnökök vezetésével és aktív közreműködésével. Magában Jassi városában, Moldva tartomány székvárosában, egy napon 14.000 zsidót öltek meg. Kisenevben, Bessarábia fővárosában 70.000 zsidó esett a vandál pusztítás áldozatául, Csernovitzban, Bukovina fővárosában a gyilkosság, rablás, fosztogatás, zsarolás oly méreteket öltött, hogy csupán erről az egy városról Márius Marcu román író külön könyvet adott ki. Ugyancsak könyvet írt a jassii pogromról, az erdélyi kegyetlenkedésekről, a munkatáborok borzalmairól, de ezek kiadását a román kormány letiltotta. A háborús bűnösök felett tartott főtárgyalások adatai minden fantáziát felülmúló borzalmakat hoztak napvilágra a romániai

vérengzéseken kívül a transznisztriai zsidóság ellen elkövetett rémtettekről, amelyek közül az Odessza városában véghezvitt gyilkosságok fölülmúlják Dachau, Mauthausen, Auschwitz és más németországi haláltáborok szörnyűségét. A bogdanovkai, dumanovkai és más haláltáborokban több százezer zsidót végeztek ki válogatott kegyetlenséggel. Román írók hírlapi cikkek, népbírósági vallomások és egyéb hivatalos adatok alapján megállapították, hogy a román hadsereg és közigazgatás Transznisztriával együtt 6-800.000 zsidót gyilkolt meg. A hiteles dokumentumok a kegyetlenkedések, kínzások, éheztetések, megfagyasztások oly égbekiáltó sorozatát tárták fel, amelyek méltán állíthatók a nürnbergi főtárgyalás borzalmai mellé.

A zsidók ellen elkövetett gyilkosságok tettesei közül *egyetlenegy sem végeztek ki*. Az első háborús bűnös főtárgyaláson 28 halálos ítéletet hoztak tábornokok, ezredek, polgári főtisztviselők ellen, de a román király valamennyi halálraítéltnak megkegyelmezett. Azóta csupán a távollévőkre mondtak ki halálbüntetést. A háborús bűnösök és zsidóellenes vérengzések tettesei közül egy sem szenvedett tehát halálbüntetést a demokratikus közvélemény nagy felháborodására. E rövid összefoglaló jegyzékben sűrített tényeket a részletes jelentés mellé csatolt dokumentumok igazolják.

[TRADUCERE]

Situația evreilor din România

Până în 1919 evreii nu se bucurau de egalitate în drepturi în România. Acest lucru este dovedit de punctul 7 al acordului minorităților, semnat la Paris, la 9 decembrie 1919, care obliga România să îi recunoască pe evrei drept cetățeni egali. Persecutarea evreilor era frecventă. Evreii, care după recensământul din 1941 din România numărau 728.115 persoane, au fost într-o situație grea și după 1919. Cuza a fost un conducător antisemit[1] și agitația antisemită nelimitată a „căpitanului” gârzii de fier, Codreanu[2], le punea în pericol constant viața și averea.

La congresul studentesc din 1927 de la Oradea, antisemitismul agresiv a explodat atunci când sinagogile din Oradea și Cluj au fost distruse, obiectele de cult au fost defăimate, magazinele evreilor au fost devastate, iar evreii au fost brutalizați[3]. Puterea nemărginită acaparată de organizația antisemită este demonstrată și de faptul că Garda de Fier a omorât patru prim-miniștri: Duca în 1937[4], Călinescu în 1939[5], Argeșeanu în 1940[6] și Iorga în 1941[7]. Guvernele românești nu au pus capăt barbariilor antisemite, exprim-miniștrii Goga[8] și Vaida[9] situându-se în fruntea mișcării antisemite. După asasinarea lui Duca, prim-ministrul Tătărescu s-a împăcat cu Garda de Fier și i-a permis să devină partid politic sub numele „Totul pentru țară”. Antisemitismul a cuprins masele românești în așa măsură încât la alegerile parlamentare generale din 1937 Cuza a primit 281.167 voturi, iar Garda de Fier 478.378. Garda de Fier și Cuza l-au declarat pe Titulescu inamic al patriei și au reușit, în 1936, să-l îndepărteze pe acest mare prieten al aliaților când, la remanierea guvernamentală a prim-ministrului Tătărescu, Titulescu, fără să fi fost anunțat, el aflându-se în străinătate, a fost exclus din cabinet[10]. Sub conducerea lui Octavian Goga, în 1937, s-a înființat primul guvern declarat hitlerist din Europa, cu un program de guvernare antisemit. Din acest moment, România s-a îndreptat direct către Axă, fapt care a culminat cu alcătuirea guvernului pro-Axă, condus de Gigurtu, în 1940[11]. Dacă

până în 1938 guvernele românești au promulgat, în mod voalat, legi care să îngreuneze din ce în ce mai mult supraviețuirea evreilor, în 21 ianuarie 1938 guvernul Goga a dat decretul 169/1938, referitor la revizuirea cetățeniei evreilor, decret care a privat evreii de o serie de drepturi. La 8 august 1940, guvernul Gigurtu a emis decretul-lege 2650/1940, prin care le interzice evreilor să ocupe funcții de conducere în instituții publice și societăți pe acțiuni, să practice comerț sătesc, să facă parte din armată, să participe la evenimente sportive, plasând guvernarea țării pe un fundament în totalitate rasist[12].

Toți membrii guvernului Antonescu, constituit în primele zile ale lui septembrie 1940, proveneau din legiunea Gărzii de Fier și guvernul a fost numit prin ordin regal „guvernul național legionar al statului român”. Acest fapt a declanșat seria catastrofelor la care au fost expuși evreii din România. Au început crimele, jafurile, confiscările abuzive ale averilor evreilor, care se situau în totalitate în afara legii. După înăbușirea revoltei legionare, în ianuarie 1941, guvernul Antonescu descrie în detaliu în publicația proprie, intitulată *Pe marginea prăpastiei*, ororile barbare ale Gărzii de Fier. În același timp însă, guvernul Antonescu emitea legi și decrete îndreptate spre ruina completă a evreilor, confiscarea imobilelor de la sate și orașe, a averilor, fabricilor, morilor, uzinelor, farmaciilor, teatrelor, cinematografelelor acestora etc, interzicerea câștigării existenței în orice ramură a vieții economice. Decretele antisemite emise trec cu mult de 100 la număr. Evreii au fost excluși din sistemul de învățământ, din școli, comunitatea religioasă a fost interzisă, făcând imposibilă viața spirituală a evreilor.

Prin oficiul guvernamental al românilor s-a declanșat jefuirea averilor evreiești. Evreii din România au ajuns cerșetori. Când în iunie 1941 România, alături de Hitler, a atacat Uniunea Sovietică, tragedia evreilor a atins apogeul. S-au declanșat pogromuri, s-au înființat lagăre ale morții și destinul însângerat al maselor evreiești s-a îndreptat spre un deznodământ fatal. Evreii din România nu au fost predați nemților, ci armata și administrația publică română, cu colaborarea activă și sub conducerea a generalilor, ofițerilor superiori, guvernatorilor și prefectilor au efectuat ele însele munca sângeroasă. În orașul Iași, capitala regiunii Moldova, într-o singură zi au fost omorâți 14.000 de evrei. La Chișinău, capitala Basarabiei, 70.000 de evrei au căzut victime ale distrugerii, în Cernăuți, capitala Bucovinei, crimele, jaful și șantajul au luat o astfel de amploare încât scriitorul român Marius Marcu a scris o carte doar despre ororile din acest oraș. A mai scris o carte și despre pogromul din Iași, cruzimile din Transilvania, ororile lagărelor de muncă, dar guvernul român a interzis publicarea acesteia[13]. Procesele criminalilor de război aduc la suprafață date care oglindesc orori inimaginabile ale vărsării de sânge din România, dar și despre teroarea îndreptată împotriva evreilor din Transnistria, unde crimele din orașul Odessa le întrec pe cele din lagărele morții din Dachau, Mauthausen, Auschwitz și altele. În lagărele din Bogdanovka, Dumanovka și altele, mai multe sute de mii de evrei au fost exterminați cu metode de o cruzime extraordinară. Scriitori români, articole de ziar, poziții ale martorilor din Tribunalele Poporului[14] și alte date oficiale conduc la constatarea că armata și administrația românească, împreună, din Transnistria au exterminat 6-800.000 de evrei. Documente credibile relevă seria cruzimilor, torturilor, înfometărilor, exterminărilor, care pot fi menționate pe aceeași treaptă cu ororile dezvăluite în procesele de la Nürnberg[15].

Nici unul dintre criminali nu a fost executat. La primul proces al criminalilor de război s-au pronunțat 28 de condamnări la moarte, împotriva unor

generali, colonei și înalți funcționari publici, dar regele român i-a grațiat pe fiecare. De atunci nu s-au pronunțat condamnări la moarte decât împotriva celor plecați din țară. Spre revolta majoră a opiniei publice democratice, nici unul dintre criminalii de război și antisemiți nu a fost executat. Aceste fapte rezumate în materialul de față sunt dovedite de documentele anexate la raportul mai detaliat.

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-k-Rom-16/j-1469/1946*)

[1] Alexandru C. Cuza (1857-1947), profesor de economie politică la Universitatea din Iași, fondator alături de N. Iorga al Partidului Național Democrat, în 1906. Ulterior va crea o nouă formațiune politică, Uniunea Național-Creștină (1922), de scurtă durată, după care a pus bazele Ligii Apărării Național-Creștine (în 1923), ce va fuziona cu Partidul Național Agrar al lui O. Goga. Între 29 decembrie 1937-10 februarie 1938 a fost secretar de stat în guvernul prezidat de Goga. A.C. Cuza a fost unul din principalii exponenți ai antisemitismului în România, autor al mai multor cărți și articole pe această temă, ales membru titular al Academiei Române la 25 mai 1936.

[2] Corneliu Zelea-Codreanu (1899-1938), membru fondator al Ligii Apărării Național-Creștine, alături de A.C. Cuza, iar apoi – în 1927 – al Legiunii „Arhanghelul Mihail”, devenită ulterior „Garda de Fier” (1930), care după desființare se reactivează sub denumirea de „Totul pentru Țară”, toate aceste partide fiind de extremă dreaptă, fasciste, cu un puternic discurs antisemit. Arestat și condamnat la 10 ani închisoare, a fost la scurt timp împușcat sub pretextul fugii de sub escortă (în noaptea de 29-30 noiembrie 1938).

[3] Asupra antisemitismului universitar în perioada interbelică vezi: Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Edit. Humanitas, 1998, p.251-345; Corneliu Radeș, *Mișcarea studențească din anii '20*, în „Arhivele totalitarismului”, VII, 1999, nr. 3-4, p.33-41; Lucian Nastasă, *Die Unmöglichkeit des Andersseins. Überlegungen zum universitären Antisemitismus in Rumänien 1920-1940*, în „Jahrbuch für Universitätsgechichte”, Band 4, hrsg. Marie-Luise Bott, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2001, p.54-67.

[4] Ion Gh. Duca (1869-1933), în mai multe rânduri ministru la diverse departamente (Culte și Instrucțiune Publică, Agricultură și Domenii, Externe și Interne), președinte al Partidului Național-Liberal (din 1930), prim-ministru din noiembrie 1933, asasinat în același an de către legionari, la 29 decembrie.

[5] Armand Călinescu (1893-1939), membru de frunte al Partidului Național Țărănesc, ministru de Interne (1937-1939) și prim-ministru (1939), asasinat de legionari la 21 septembrie 1939 datorită măsurilor represive contra acestora.

[6] Gh. Argeșeanu (1883-1940), general de divizie, ministru al Apărării Naționale (martie-octombrie 1938) și președinte al Consiliului de Miniștri (septembrie 1939), adversar al legionarilor. La 9 noiembrie 1940 a fost îndepărtat din armată de I. Antonescu, stabilindu-i-se totodată domiciliu obligatoriu. Pentru că din ordinul său au fost uciși câțiva fruntași legionari aflați în închisori, a fost asasinat la Jilava în noaptea de 26/27 noiembrie 1941.

[7] Nicolae Iorga (1871-1940), istoric și om politic, fondatorul și șeful Partidului Național-Democrat, prim-ministru între 1931-1932. A fost asasinat de legionari la 27 noiembrie 1940. Asupra acestui eveniment vezi Octavian Roșu, *De la Președinție pe Valea Prahovei (Moartea lui Iorga și încercarea de a-l salva)*, în vol. *Mărturii despre Legiune. Patruzeci de ani de la înființarea Mișcării Legionare (1927-1967)*, Rio de Janeiro, Edit. Dacia, 1967, p.153-160.

[8] Octavian Goga (1881-1938) a fost fondatorul Partidului Național-Agrar (1932), care va fuziona cu Liga Apărării Național-Creștine a lui A.C. Cuza în Partidul Național-Creștin, cu orientare declarat antisemită și filogermană. Pentru o lună și jumătate s-a aflat la cârma guvernului (decembrie 1937-februarie 1938), perioadă în care au fost emise mai multe legi rasiale.

[9] Al. Vaida-Voevod (1872-1950), lider al Partidului Național-Țărănesc, în perioada interbelică în mai multe rânduri ministru de Interne, de Externe, la Industrie și Comerț, prim-ministru (1932-1933). În mai 1933 își crează propriul partid, Frontul Românesc, dominat de o puternică ideologie naționalistă. La 26 martie 1945 este arestat la Sibiu, ulterior stabilindu-i-se domiciliu obligatoriu la Brașov.

[10] Nicolae Titulescu (1882-1941), diplomat și om politic, ministru de Externe între 1927-1928 și 1932-1936, președinte al sesiunii ordinare a Adunării Societății Națiunilor și președinte al Academiei Diplomatice Internaționale din Paris.

[11] Guvernul condus de Ion Gigurtu a funcționat între 4 iulie-4 septembrie 1940.

[12] Este vorba de decretul-lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 183 din 9 august 1940. Asupra manifestărilor antisemite în perioada interbelică vezi: Radu Ioanid, *Sabia Arhanghelului Mihail. Ideologia fascistă în România*, București, Edit. Diogene, 1994; Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. Eșeu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, București, Edit. Humanitas, 1995; Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Edit. Humanitas, 1998; Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare, 1919-1938*, București, Edit. Hasefer, 2000.

[13] La finele războiului, Marius Marcu a publicat volumul *Pogromul de la Iași*, București, Editura Glob, 1945.

[14] Pe temeiul art. 10 din Decretul-lege nr. 1318 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau crime de război („Monitorul Oficial”, nr. 94 din 24 aprilie 1945) a fost înființat Tribunalul Poporului, care și-a încetat activitatea la 22 iunie 1946. La cererea lui Miklós Goldberger a funcționat un Tribunal al Poporului și la Cluj, care a luat ființă la 22 iunie 1945, fiind organizat de acuzatorul șef Avram Bunaciu și desfășurând o activitate cu metode mult mai severe decât în Vechiul Regat. O parte din dosarele instrumentate de această din urmă instituție (în număr de 28) se află la Arhivele Statului din Cluj, Fondul Tribunalul Poporului. Asupra instituției vezi Cristina Păiușan, *Justiția populară și criminalii de război, 1945-1947*, în „Arhivele totalitarismului”, VII, 1999, nr. 1-2, p.150-165.

[15] Asupra situației evreilor în timpul regimului Antonescu vezi: Jean Ancel, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, I-XII, New York, 1985-1986; *Martiriul evreilor din România, 1940-1944. Documente și mărturii*, red. resp. S. Stanciu, București, Edit. Hasefer, 1991; Jean Ancel, *Antonescu and the Jews*, în „Yad Vashem Studies”, XXIII, 1993, p.213-280; *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944*, ed. I. Calafeteanu, N. Dinu și T. Gheorghe, București, Edit. Silex, 1993; *Evreii din România între anii 1940-1944*, I-IV, ed. Lya Benjamin, coord. Sergiu Stanciu și I. Șerbănescu, București, Edit. Hasefer, 1993, 1996-1998; Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, ed. V. Diță, București, Edit. Roza Vânturilor, 1994; *The Tragedy of Romanian Jewry*, ed. Randolph L. Braham, New York, Columbia University Press, 1994; Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, Edit. Hasefer, 1997; Jean Ancel, *Transnistria*, I-III, București, Edit. Atlas, 1998; Carol Iancu, *La Shoah en Roumanie. Les Juifs sous le régime d'Antonescu (1940-1944)*. *Documents diplomatiques français inédits*, Montpellier, Université „Paul Valéry”, 1998; Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944*, București, Edit. Hasefer, 2001; *Exterminarea evreilor români și ucrainieni în perioada antonesciană*, ed. Randolph L. Braham, București, Edit. Hasefer, 2002.

Comunitatea Israeliților de Rit Spaniol din București
Str. Carol, 83. Telefon 3.37.20

[1946]

Răspuns la chestionarul cerut de Prefectura Poliției Municipiului București

1. Denumirea: Comunitatea Israeliților de rit spaniol din București[1].

2. Istoric: Ființând încă de pe timpul domniei lui Mihai Viteazul, se reorganizează în obște în vremea domnitorului Mavrocordat, anul 1730. Prima casă de rugăciune a acestei comunități cunoscută de noi era aceea din str. Pescăria Veche, în Hanul Pescarilor, cam pe unde se găsește astăzi piața Sft. Gheorghe. În anul 1812 se organizează în sânul comunității instituțiile de asistență socială, privind ocrotirea

celor lipsiți de mijloace, văduvelor și orfanilor, a bolnavilor și societatea însărcinată cu îndeplinirea ritualului pentru morți. În 1818, pe temeiul unui hrisov al domnitorului Caragea, comunitatea ridică Templul Mare din str. Negru Vodă 12, incendiat și distrus de legionari în timpul rebeliunii din ianuarie 1941[2]. Un al doilea Templu este ridicat pe str. Banul Mărăcine, din contribuția enoriașilor comunității, pe la mijlocul veacului trecut, când se înființează și prima școală primară de băieți, cuprinzând un program cu limba de predare româna. Îi urmează școala de fete, Azilul de Bătrâni și astăzi în funcțiune, precum și celelalte instituții de cult, cultură și asistență socială.

Participarea comunității la viața țării a fost permanent activă, obștea evreilor spanioli dând personalități de seamă în cadrul economic și cultural, precum: Hilel Manoach, frații Halfon, mari bancheri și comercianți[3], Jacques Elias, care și-a testat toată averea în sumă de un miliard lei, în anul 1923, astăzi în valoare de sute de miliarde, Academiei Române[4], Benedetto Franchetti și A.L. Ivela în lumea muzicală[5], doctorii Uziel, Marcel, Tury, Henry Elias etc, unii din primii înfăptuitori ai importante secțiunii medicale de specialitate etc. Enoriașii comunității au participat la toate evenimentele mai de seamă ale statului, precum revoluția din 1848 și războaiele României din 1877, 1913 și 1916.

În timpul prigoanei, comunitatea a funcționat în condițiuni grele, gonită din imobilele în care-și adăpostea majoritatea instituțiilor lor, dar condusă tenace de acei conducători care fuseseră aleși de obște înainte de 1940.

În prezent, comunitatea posedă și întreține următoarele instituțiuni: două Temple, o grădiniță de copii, două școli primare, două licee, o bibliotecă publică, un azil de bătrâni, o policlinică cu consultațiuni gratuite, o cantină școlară și pentru adulți, un cămin studentesc, o secțiune de îndrumare practică, două cimitire[6] și o secțiune de asistență socială pentru ajutorarea celor lipsiți de mijloace.

În afară de acestea, în sânul comunității funcționează diferite asociații, precum: Uniunea Doamnelor Israelite spaniole, al cărei scop este echiparea școlarilor cu cele necesare îmbrăcămînții și ajutorarea în general; Asoc. „Armonia”, pentru ajutorarea văduvelor și internarea lăuzelor în spital; Societatea „Progresul”, pentru sprijinirea tinerimii studioase lipsită de mijloace; „Ezra Betzaroth”, pentru ajutor reciproc; Asoc. pentru îndrumarea practică a tineretului; Asociația foștilor elevi ai scolii primare de băieți.

3. Este persoană juridică? Sub ce număr este înscrisă la Tribunal?

Este persoană juridică prin Legea Cultelor din aprilie 1928. Înscrisă în registrul persoanelor juridice sub no. 69 din anul 1924 (dos. 2716/1924).

4. Scopul înființării: Cult, cultură și asistență socială.

5. Comitetul actual: 12 membri.

6. Președinte: Marco Presente, str. Plantelor 17, birou de comerț. Secretar general: Iacob Campus, str. Morilor 29, procurist de bancă. Vicepreședinți: Avram Calef, b-dul Elisabeta 24, medic; Isac Profeta, str. Cuza Vodă 78, procurist de bancă; Jacques Almuly, str. Speranței 28, procurist de bancă, pensionar. Consilieri: Moritz Atias, str. Londra 25, director de bancă, pensionar; José Almosnino, str. Danil Barcianu 14, director industrie; A.M. Farchy, str. Isvoranu 28, funcționar de birou; Moșe Goldstein, str. Cuza Vodă 83, agent de bursă; David Löwy, str. Vasile Conta 7-9, medic; Elias Munteanu, str. Cuza Vodă 93, fost industriaș, pensionar; Matei Goldner, str. Caimatei 9, director industrie.

Comunitatea se compune din cca. 7000 suflete, din care cca. 2500 contribuabili.

7. Are instituții anexe?

Cele specificate în istoricul de la punctul 2. Instituțiile comunității sunt administrate de comitetul indicat în punctul 6, prin 8 secțiuni, și anume: Administrația generală și recensământ; Cultul; Școlile; Asistența socială; Asistența medicală; Asistența școlară, culturală și secțiunea de ceremonii funebre și înmormântare rituală.

8. Manifestări actuale: în cadrul de cult, cultură și asistență socială; îndrumare profesională, adaptarea unora dintre instituții în spiritul vremurilor noi.

9. N-are organe de publicitate.

(*Arh.St.București, Prefectura Poliției Capitalei. Societăți, dos. 100/1946, f.5*)

[1] Aceasta reunea pe evreii sefarzi (urmași ai evreilor care au trăit în Spania și Portugalia înainte de 1492, refugiați inițial în Turcia, Orientul Apropiat și Africa de Nord), cu dialecte, obiceiuri și reguli halahice diferite de ale evreilor așchenazi. Evreii sefarzi din România provin în cea mai mare parte din sudul Peninsulei Balcanice și sunt atestați documentar încă din 1557-1559, ca fiind stabiliți la București, Craiova și Timișoara.

[2] Din inițiativa lui Gabriel Cohen și Marcu Alesech, în 1811 s-a înființat o „confrerie sacră” cu scopul de a ridica o sinagogă pentru evreii sefarzi, domnitorul aprobând cererea în 1818 și începându-se construcția în mahalaua Popescului.

[3] Este vorba de frații Solomon Halfon (1790-1842) și Avram Halfon (1800-1884), cel dintâi fiind antreprenorul vămilor și salinelor din Muntenia, iar cel de-al doilea fiind mijlocitorul primului împrumut făcut de statul român în străinătate și consulul general al Imperiului Otoman la București. Un alt descendent al familiei, Solomon Halfon (1846-1913), tot bancher, a făcut operă de mecenat, donând la diverse instituții mari sume de bani.

[4] Jaques Elias (1844-1923), bancher evreu, celebru pentru actele lui de binefacere, răsplătit de-a lungul vieții cu nenumărate onoruri și medalii (cavaler și ofițer al Ordinului „Steaua României”, ofițer și comandant al Ordinului „Coroana României” etc). Vezi testamentul lui J.H. Elias, datat 2/15 decembrie 1914, și actele prin care se puneau bazele „Fundației Familiei Menachem H. Elias” (la 1 aprilie 1925) în vol. *Academia Română. Acte de fundațiune*, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1932, p.233-278.

[5] Benedetto Franchetti (1825-1895), originar din Verona, luptător în armata lui Garibaldi, stabilit în 1852 la București ca șef al corurilor de operetă și profesor de muzică la mai multe licee. Levy Ivela (1878-1927), deși era orb, a absolvit Academia de Muzică și Artă Dramatică din București, funcționând ca profesor de muzică la diverse școli din capitală. A fost organist și șef de cor la Catedrala Comunității Sefarde, alcătuind o colecție de aproximativ 200 cântări religioase tradițional sefarde. Mai adăugăm aici pe Alberto Della Pergola (1884-1942), cântăreț și profesor, cooptat de George Enescu în anii primului război mondial în grupul muzicienilor care au colindat spitalele cu răniți; Gabi Grubea (1910-1991), violonistă, fondatoarea cvartetului radio și a orchestrei Teatrului „Barașeum”.

[6] Vezi Ezra Alhasid, *Cimitirul evreiesc sefard din București*, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a evreilor din România”, București, 1998, p.178-181.

Tárgy: A magyarság és zsidóság viszonya Romániában

Az első világháború után a területi változások folytán Romániához került magyar zsidóság túlnyomó többsége egyszerűen zsidó vallású magyarnak tekintette magát, és e felfogásának konzekvenciáit mind elméletben, mind gyakorlatban vállalta is. A kisebbségi lét során azután bekövetkezett némi lemorzsolódás e

vonatkozásban, miután a még kevésbé asszimilált rétegek lassan külön zsidó kisebbségi öntudatot kaptak, és a fiatal, már román iskolákban felnőtt generációknál is csökkent a magyarsághoz való tartozás érzése. Hozzájárult ehhez természetesen az is, hogy a hivatalos Magyarország ellenforradalmi antiszemita tradíciói a fasizmus új megerősödése előtti időkben is érezhetően megnyilvánultak akkor, amidőn a hivatalos Románia ilyen tendenciákat még nem érvényesített. Nem vitás azonban, hogy az erdélyi zsidóság ama része is, amely már csak nyelvében és kultúrájában tartotta magát magyarnak, románná nem asszimilálódott, és anyagi ereje, valamint a nyelvközösség folytán elsődrendűen fontos feladatot teljesített a magyar irodalom, sajtó és színház fenntartása terén.

Ma ez a helyzet gyökeresen megváltozott. A zsidóság és a magyarság közötti kapcsolatok érthető módon leginkább Észak-Erdélyben lazultak meg és változtak sok esetben gyűlöletig fokozódó ellenérzéssé. A szörnyen megtizedelt észak-erdélyi zsidóságnak éppen azok a rétegei maradtak a leginkább életben, akiket amúgy is kevés fűzött a magyarsághoz, és talán éppen azért is maradtak meg, mert nem bíztak a magyar legalitásban úgy, mint az asszimiláltak. Ma Szatmáron, Nagyváradon és Kolozsváron, ahol a pusztulás előtt magyar kultúrájú és európai színvonalú zsidóság élt, ezek a jiddis nyelven beszélő és valóban külön nemzetiségi életet élő rétegek teszik ki e városok zsidóságának tekintélyes részét. Beállítottságuk a magyarsággal szemben a legjobb esetben közömbös, esetleges asszimilációjuk iránya a románság felé vezet.

A hazakerült régiek egy része is teljesen elfordult a magyarságtól, és ennek még nyelvi szempontból is igyekeznek a konzekvenciáit levonni, amennyiben egymás között is osztentatíván a román nyelvet használja, gyermekeit csak románul tanítja stb. A már egyszer magyarrá asszimilálódott zsidóság többsége azonban eddig mégsem megy el, sőt ha tudatosan zsidó kisebbségi is, ha elégtétellel is veszi tudomásul, hogy Romániában és nem Magyarországon él, a magyar nyelvtől és kultúrától, a magyarországi ügyek iránti érdeklődéstől elszakadni mégsem akar (legfeljebb gyermekeit irányítván nyilván oportunitási szempontból is a román nyelv és kultúra felé), bár akarata ellenére ugyan, de lelke mélyén ösztönösen magyarnak tartja magát. Ennek ellenére kétségtelen, hogy számolni kell eme réteg fokozatos csökkenésével. Ezeknek a gyermekeit már nem a magyar fasizmustól elszenvedett és lassanként mégiscsak behegedő sebek fogják elsodorni a magyarságtól, hanem a többségi és uralkodó nemzet asszimiláló hatása.

Egyelőre azonban még a magyarok elleni gyűlölet lángjai a testvérharc elkeseredettségével lobognak az észak-erdélyi zsidóság tekintélyes részében. Csupán kevesek vannak, akik oltani igyekeznek ezt a tüzet, megértik, hogy a két kisebbség, a zsidó és magyar kívánságai sok vonatkozásban azonosak, sőt a magyar nyelvben való közösség természetes folyományának tekintve azt, a kultúra közösségének gondolatát is hangoztatni merik. Az erdélyi zsidóság ilyen felfogású vezetői közül név szerint is meg kell emlékezni dr. Kohn Hillel ügyvéd-ről, a Demokratikus Zsidó Népközösség elnökéről, aki ennek az egész erdélyi zsidóságot felölelő szervezetnek Kolozsvárott magyar nyelven megjelenő „Egység” című hetilapját is szerkeszti. Nevezett, aki régi baloldali (kommunista) ember, és mint ilyen március 19-e után azonnal letartóztatott, a felszabadulás után Kolozsvárra visszatérve rendkívül bátran szembeszállt azokkal, akik a fasizmust és kegyetlenségeit azonosították a magyarsággal, és az elszenvedett sérelmeket egyébként emberileg megérthető módon a kollektív felelősség alapján akarták megbosszulni. Kohn Hillel ez irányú szereplése annyira közismert, hogy

legutóbbi kolozsvári tartózkodásom során helyesnek tartottam őt felkeresve neki a nehéz helyzetekben a magyarsággal szemben tanúsított baráti megértéséért köszönetemet kifejezni.

A neoantiszemitizmus jelenségei természetesen az észak-erdélyi magyarságban is felütötték fejüket – és ezeknek kiváltódását a zsidóság egy részének előbb említett agresszív fellépése nyilván csak erősítette. E jelenségek okait részletesen analizálnom felesleges, mert azonosak a hasonló magyarországi tünetekkel. Legfeljebb az otthon ismertekhez hozzájárul még az a visszahatás is, amelyet az észak-erdélyi magyarságból a zsidóságnak a románok felé való orientálódása kiváltott.

A Magyar Népi Szövetség hamar felismerte azt a veszélyt, amelyet ez az erdélyi magyar neoantiszemitizmus demokratikus, de nemzeti szempontból is jelent, és a maga részéről is azon van, hogy a megértő zsidó vezetőkkel karöltve a demokrácia és a közös érdekek jegyében kollaborációt hozzon létre a két, immár különváltnak mondható, de mégis számos hajszálerecskén keresztül összekapcsolódott nemzetiség között. Ezt a szándékát az MNSZ és a demokratikus erdélyi magyarság általában számos gesztussal ki is nyilvánította. Ilyen gesztus az is, hogy a Bolyai Tudományegyetem a már említett dr. Kohn Hillelt és dr. Turnovszky Sándor nagyváradi, ugyancsak ismert baloldali felfogású zsidó ügyvédet professzorai sorába meghívta, előbbit rendes, utóbbit rendkívüli tanári minőségben. E választás egyébként tudományos szempontból is megfelelő, de egyben kétségkívül politikai és szimbolikus jelentősége is van. Érdekes különben, hogy az egyetem hallgatói között, ha relatíve csekély számban is, de zsidók is vannak.

Ugyancsak található zsidók az MNSZ aktív és önzetlen munkát végző tagjai között is. A zsidóságnak azok az elemei, amelyek ilyen munkára, ami nem előnyt, hanem nyilván áldozatot jelent, vállalkoznak, valóban csak vallásukban különböznek a többi magyartól. Érdekes, de könnyen érthető, hogy ilyen elemekkel számossabban lehet Dél-Erdélyben és különösen a Regátban, főleg Bukarestben találkozni. Az, hogy Dél-Erdélyben a zsidóság és a magyarság közötti viszony kevésbé kiélezett, azzal magyarázható, hogy mindkét nemzetiségnek nem a magyar, hanem a román fasizmus elnyomását kellett elszenvednie. Ez a körülmény ellensúlyozza bizonyos fokig azt a kétségkívül igen erős hatást, amelyet az észak-erdélyiek szörnyű sorsa az egész romániai magyar nyelvű zsidóságban, melyet a családi és egyéb kapcsolatok szoros szálai fűztek a Magyarországhoz visszakerült zsidósághoz, kiváltott.

A bukaresti eléggé számottevő és anyagilag is jól fundált magyar zsidóság pedig egyrészt különösen erősen érzi a román nyelvben, szokásokban s kultúrában felnőtt zsidóságtól való különállását, másrészt közelebbről tapasztalta azt az ugyancsak embertelen és 300.000, főleg besszarábiai és moldvai zsidó lemészárlásához vezető magatartást, amelyet az Antonescu-féle Románia a zsidósággal szemben tanúsított. Mind a dél-erdélyi, mind a regáti magyar zsidók élményeik hatása alatt érzékenyebben reagálnak azokra a reakciós erőkre, amelyek a román politika felszíne alatt ma is feszülnek, és amelyek fegyvertárának első eszköze a zsidóság és a magyarság elleni uszítás. Tudják, hogy ez ellen nyelvi asszimilációval, a románsághoz való tartozás oszttentatív hangsúlyozásával védekezni nem lehet, és így sokszor kétkedéssel szemlélik azokat az erőfeszítéseket, amelyet a magyar fasizmus által okozott fájó sebeik impulzusára észak-erdélyi testvéreik ez irányban tesznek.

követségi tanácsos [indescifrabil]

[TRADUCERE]

5/pol. 1947

București, 13 ianuarie 1947

Subiect: Relația dintre maghiari și evrei în România

Evreimea maghiară, care în urma schimbărilor de teritoriu de după primul război mondial a ajuns în România, în majoritate s-a declarat pur și simplu maghiar de religie mozaică și și-a asumat consecințele acestui statut, atât în teorie, cât și în practică. Mai târziu, ca urmare a statutului minoritar, numărul acestora s-a redus după ce straturile puțin asimilate și-au dezvoltat o identitate separată de minoritari evrei, sentimentul apartenenței la maghiari a scăzut și în rândul generațiilor tinere crescute în școli românești. La aceasta a contribuit și tradiția antisemită din timpul contrarevoluției din Ungaria oficială, înainte de noua revigorare a fascismului, manifestată atunci când în România oficială aceste tendințe nu existau încă. Este indiscutabil că acea parte a evreimii din Transilvania, care se declara maghiară după limbă și cultură, nu a fost asimilată de către români, situația materială, precum și unitatea de limbă a acestei comunități îndeplinind o sarcină de prim rang în susținerea literaturii, presei și teatrului unguresc.

Astăzi situația aceasta este diferită. Legăturile dintre evrei și maghiari au slăbit, bineînțeles, mai ales în Transilvania de Nord, transformându-se în multe cazuri în antipatii, mergând până la ură. Au supraviețuit tocmai acele pături ale evreimii puternic decimate din Transilvania de Nord, care oricum erau puțin legați de maghiari și probabil că au supraviețuit tocmai din cauză că nu aveau încredere la fel de multă în legalitatea maghiară, cum aveau cei asimilați. În prezent, în Satu Mare, Oradea și Cluj, acolo unde, înainte de pogrom, trăiau evrei de cultură maghiară și nivel de trai european, o bună parte din evreimea acestor orașe este reprezentată de păturile vorbitoare de idiș, care trăiesc ca o naționalitate separată. Atitudinea lor față de maghiari este în cel mai bun caz neutră, iar direcția asimilării lor arată către români.

Și o parte a celor întorși acasă s-a disociat de maghiari, manifestându-și această atitudine chiar și din punct de vedere lingvistic, recurgând ostentativ la limba română, chiar și între ei trimițându-și copiii la școli românești etc. Cu toate acestea, majoritatea evreilor asimilați de maghiari nu merge până acolo și, chiar dacă își păstrează identitatea de minoritate evreiască, chiar dacă realizează cu satisfacție că trăiește în România și nu în Ungaria, nu dorește să se rupă de limba și cultura maghiară, interesându-se de situația din Ungaria (orientându-și cel mult copiii, evident din considerente oportuniste, spre limba și cultura românească), împotriva propriei voințe chiar, în adâncul sufletului se consideră maghiari. Cu toate acestea, este evident că avem de-a face cu reducerea treptată a acestui strat. Copiii acestora se vor depărta de maghiari nu ca urmare a suferințelor îndurate din partea fascismului unguresc și de rănilor care cu greu se vindecă, ci ca rezultat al asimilării de către națiunea majoritară dominantă.

În prezent însă, flacăra urii față de unguri arde cu amărăciunea luptei dintre frați în rândul majorității evreilor din Transilvania de Nord. Puțini sunt cei care se străduiesc să stingă focul acesta, care înțeleg că doleanțele celor două minorități, evreii și maghiarii, sunt identice în multe aspecte, ba mai mult, consecința naturală a unității de limbă este afirmarea cu îndrăzneală a ideii unității culturale. Dintre conducătorii evreilor din Transilvania de Nord, care susțin aceste idei, trebuie să îl amintim pe avo-

catul Hillel Kohn, președintele Comunității Evreilor Democrați, care este și redactor al săptămânalului „Egység”[1], al acestei organizații care cuprinde toată evreimea din Transilvania, săptămânal care apare în limba maghiară la Cluj. Hillel Kohn, care este un vechi adept al stângii (comunist) și care, ca urmare, a fost arestat imediat după 19 martie, întorcându-se la Cluj după eliberare, i-a înfruntat cu un curaj deosebit pe cei care îi identificau pe maghiari cu fascismul și ororile acestuia și care doreau să se răzbune, lucru de altfel de înțeles, pentru suferințele îndurate în virtutea principiului responsabilității colective. Rolul lui Hillel Kohn în această chestiune este atât de bine cunoscut încât, cu ocazia ultimei mele vizite la Cluj, am considerat că este potrivit să îi fac o vizită, exprimându-mi astfel recunoștința pentru înțelegerea prietenească pe care a arătat-o față de maghiari în vremurile dificile. Fenomenele neoantisemitismului și-au făcut apariția bineînțeles și în rândul maghiarilor din Transilvania de Nord, iar apariția acestora a fost evident întărită de atitudinea agresivă a evreilor anterior menționată. Este inutil să analizez în detaliu cauzele acestor fenomene, deoarece ele sunt asemănătoare cu aspectele vizibile în Ungaria. Față de cele cunoscute acasă, eventual, mai apare și reacția la care întoarcerea evreilor către români a dat naștere în rândul maghiarilor din Transilvania de Nord.

Uniunea Populară Maghiară[2] a recunoscut din vreme pericolul reprezentat de neoantisemitismul nord-transilvănean maghiar, atât din punct de vedere al democrației, cât și al națiunii, și luptă după puterile sale pentru ca, sub semnul democrației și al intereselor comune, împreună cu conducătorii evrei înțelegători, să stabilească o colaborare între cele două naționalități actualmente aparent despărțite, dar cu multiple legături. UPM și maghiarii democrați din Ardeal și-au manifestat această intenție prin numeroase gesturi. Un asemenea gest a fost și invitarea de către Universitatea „Bolyai” a dr. Hillel Kohn și a dr. Sándor Turnovszki, binecunoscut avocat evreu de stânga din Oradea, în rândul profesorilor săi, în calitate de profesori titulari (pe primul) sau de profesor extraordinar (pe cel de-al doilea). Această alegere, de altfel, este potrivită și din punct de vedere științific, dar are, în același timp, și importanță politică simbolică. De altfel, este interesant că în rândul studenților există și evrei, chiar dacă în număr relativ redus.

Și în rândul membrilor activi ai UPM există evrei. Acele elemente din rândul evreilor care își asumă munci ce nu aduc avantaje, ci reprezintă mai degrabă sacrificiu, diferă de ceilalți maghiari doar din punct de vedere al religiei. Este interesant, dar lesne de înțeles, că aceste elemente sunt mai numeroase în Transilvania de sud, și în special în Regat, cu precădere în București. Faptul că relația dintre evrei și maghiari în Transilvania de sud este mai puțin tensionată se explică prin aceea că ambele naționalități au avut de îndurat opresiunea fascismului românesc și nu a celui unguresc. Această circumstanță contracarează, într-o anumită măsură, efectul foarte puternic determinat de soarta îngrozitoare a nord-transilvănenilor în rândul întregii evreimi vorbitoare de limba maghiară din România, cu legături strânse de familie și de altă natură cu evreimea ajunsă în Ungaria.

Evreimea maghiară din București, destul de numeroasă și puternică din punct de vedere material, simte pe de o parte mai ales separarea de evreimea crescută în limba, obiceiurile și cultura românească, iar pe de altă parte are experiența mai apropiată a atitudinii inumane care a condus la măcelărirea a 300.000 de evrei basarabeni și moldoveni, manifestată de România antonesciană față de evrei. Sub influența impresiilor evreilor maghiari din Transilvania de sud și din Regat, ei sunt mai sensibili la acele puteri reacționare care mocnesc și astăzi în substratul politicii românești, care folosește ca prim instrument întărâtarea populației îm-

potriva evreilor și maghiarilor. Ei știu că nu se pot apăra împotriva acestui lucru cu asimilarea lingvistică și sublinierea ostentativă a apartenenței la români și, de aceea, privesc cu circumspecție acele eforturi pe care frații lor nord-transilvăneni le depun în această direcție, sub impulsul rănilor dureroase cauzate de fascismul maghiar.

Consilier al ambasadei [indescifrabil]

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-k-Rom-16/b-371/pol-1947*)

[1] „Egység”, săptămânal antifascist al evreimii din Ardeal, a apărut la Cluj din 9 mai 1946 până în aprilie 1950, având ca redactor șef pe Sándor Neumann, iar din 18 octombrie 1946 pe Rózsa György. Menirea publicației a fost sintetizată de Hillel Kohn într-un editorial din 18 octombrie 1948. Din 1949 apare sub numele de „Új Út” (Drum Nou).

[2] Uniunea Populară Maghiară, continuatoarea după 23 august 1944 a MADOSZ-ului (Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România) din perioada interbelică. Încă din 6 octombrie 1944, UPM-ul a aderat la Platforma Frontului Național Democrat, documentul fiind semnat de Alexandru Dávid și Gyárfás Kurkó. Deși Uniunea nu a intrat în guvernul de coaliție al lui Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945, ea era în strânse legături cu PCR. Asupra activității uniunii în această perioadă vezi vol. *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, ed. A. Andreescu, L. Nastasă, A. Varga, Cluj, Edit. CRDE, 2002.

100

Organizația tineretului sionist
„Hașomer Hațair” [1]
Conducerea transilvăneană

Cluj, 1947. január 15.

Chazak Slomo!

Mint láthatod, már Clujról írok, ötnapi szenvedés után Bucureștiből megérkeztem Clujra. Bucureștiről nincs mit írjak, ott szenvedtünk Mayer Jozséffal az asztalon alva stb. azt hiszem, erről már ő személyesen beszámolt. Bánom, jaj de nagyon bánom ... no de erről nem akarok tovább nyavalyogni.

Ahogy tegnap hazaérkeztem, éppen akkor utazott el Jancsu, szegény olyan helyzetben volt, hogy majd a szívem hasadt meg, nagyon letörve és pocsék lelkiállapotban utazott el. Nem tudom, mit lehetne tenni, hogy megnyugtassuk. Egy tény, hogy ilyen körülmények között sokra nem megyünk. S ő teljesen tönkre fog menni.

Az én lelkiállapotomról és az én helyzetemről, azt hiszem, külön nem kell írjak, ahhoz a rettenetes helyzethez, melyben eddig voltam (lelkileg) hozzájött még a bucurești élet, mely végleg tönkretett.

Most itt vagyok olyan állapotban, amilyenben még nem voltam, mióta élek. Nincs kedvem semmihez, képtelen vagyok valamit is csinálni. Ma írtam Kassára egy nagyon pesszimista és letört hangú levelet, amelyben szinte beharangozom, hogy lehet, hogy egy napon betoppanunk. Mellékelve elküldtem a négyes képet, amit a kinuszon csináltunk.

Tody Jancsuval, mikor még nem voltam itt, megbeszélték, hogy nekünk össze kellene jönnünk négyünknek és megbeszélni az ügyeket. Látva, hogy mi már semmi hasznára nem lehetünk ennek a tnuának, sőt csak kárára. Azt hiszem, ezt meg kellene valósítani.

Channáról, mióta Timisről elutaztam, nem hallottam semmit. Ilyen helyzetben még nem voltam, pl. azt sem tudom, hogy hol van. Kérlek, értesíts a közben történt fejleményekről, mi van, mit csinált, hol található. Én közben írtam neki Bucureștiből, de nem tudom, mi az oka a hallgatásnak.

Itt már megvan a szerződés a sznifről, és 25-ig be lesz rendezve. Lehet, hogy a villában is lesz egy sznif. Írjál, mi van ott, mit csinálsz. Nem hivatalos din vöchesbonra gondolok. Kérlek, levelem megérkezése után azonnal írjál mindenről, pletykát stb. Hogy vagy, Mityu elutazott? Mi van Channával? Egyszóval írjál mindenről.

Türelmetlenül várom válaszodat
[indescifrabil]

[TRADUCERE]

Organizația tineretului sionist
„Hașomer Hațair“[1]
Conducerea transilvăneană

Cluj, 15 ianuarie 1947

Chazak Slomo!

După cum vezi, îți scriu deja din Cluj, după cinci zile de suferințe am sosit din București la Cluj. Despre București nu am ce să scriu, am suferit împreună cu József Mayer dormind pe masă etc, cred că despre asta el a relatat deja. Îmi pare rău, nespun de rău..., dar nu mai vreau să mă plâng în legătură cu aceasta.

Ieri, când am ajuns acasă, tocmai atunci a plecat într-o călătorie Jancsu, săracul a fost într-o situație încât mai că mi se rupea inima, a plecat foarte deprimat și într-o stare sufletească foarte rea. Nu știu ce am putea face să-l liniștim. Fapt este că în asemenea condiții nu rezolvăm mare lucru. Iar el se va distruge cu totul.

Despre starea mea sufletească și despre situația mea cred că nu trebuie să scriu separat, la situația disperată în care m-am aflat până acum (sufletește) s-a adăugat încă și viața de la București, care m-a distrus întru totul.

Acum mă aflu într-o stare în care n-am mai fost niciodată de când trăiesc. Nu am chef de nimic, mi-e imposibil să fac orișice. Astăzi am trimis la Kassa o scrisoare foarte pesimistă, de o dispoziție foarte deprimată, în care aproape că am anunțat că s-ar putea ca într-o zi să apărem la ușă. Am anexat fotografia cu noi patru pe care am făcut-o la kinsz.

Tody și cu Jancsu, pe când eu n-am fost încă aici, s-au înțeles că noi patru ar trebui să ne întâlnim și să discutăm problemele. Văzând că noi nu mai putem fi de nici un folos acestui tnu, mai mult, nu cauzăm decât pierderi. Cred că acest lucru ar trebui înfăptuit.

Despre Channa, de când am plecat de la Timiș nu am mai auzit nimic. N-am mai fost într-o asemenea situație, de exemplu nu știu nici măcar unde se află. Te rog dă-mi de știre desfășurarea evenimentelor de mai târziu, ce s-a întâmplat, ce a

făcut, unde se află. Eu între timp i-am scris din București, dar nu știu care este motivul tăcerii.

Aici este gata deja contractul în legătură cu snif și până în 25 se va amenaja. Poate că și în vilă va fi un snif. Scrie-mi ce este acolo, ce faci. Mă gândesc la din vöchesbon, neoficial. Te rog scrie-mi despre toate, bârfe etc imediat ce ajunge acolo scrisoarea mea. Cum ești, Mityu a plecat? Ce este cu Channa? Într-un cuvânt scrie-mi despre toate.

Aștept cu nerăbdare răspunsul tău.
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Serviciul Secret de Informații Cluj-Turda. Biroul de Cenzură, dos. 12/1946-1947, f.42)

[1] Hașomer Hațair (Tineretul sionist) era numele unei mișcări sioniste de tineret. Asupra acestei organizații vezi memoriile unui activist din cadrul ei, Carol Buium Beniamini, *Un sionist în vremea lui Antonescu și după aceea*, București, Edit. Hasefer, 1999.

101

Partidul Comunist Român
Organizația Județeană Rădăuți
Secția Organizației de masă

RAPORT DE ACTIVITATE

de la 8 ianuarie până la 25 ianuarie 1947

[...]*

CDE

În cursul acestei luni s-au observat dese frământări în sânul CDE-ului, care au mers până la retragerea tov. PSD-iști, care nu iau parte la ședințe. Acțiunile și frământările s-au produs din cauza tovarășului social-democrat Danker, cu 7 acțiuni la comunitate și Joint, a cărui îndepărtare este cerută insistent de masele evreiești și care și-a pierdut întreaga autoritate și influență asupra acestora.

Cu toate aceste frământări, totuși activitatea culturală nu a fost întreruptă și în cadrul CDE-ului a avut loc conferința *Trei oglinditori ai suferinței evreiești: Heine, Zweig și Franzos*, ținută de dr. Hroniker, care a avut un succes remarcabil și o participare de circa 200 de oameni.

Pe ziua de 15 ianuarie, în sala Casei Populare, s-a predat ziarul „Ulița vorbește“, la care au luat parte tovii Genser, Föbus, Singer, Schuller David, precum și alți domni, care ziar a avut o deplină reușită, repurtându-se un succes frumos și o participare de circa 400 de oameni.

[...]*

(Arh.St.Iași, Comitetul Regional PCR Iași. Organizații de masă, dos. 19/1946-1947, f.96)

* Fragmentul omis nu face parte din tematica volumului de față.